

Ny dyrevelferdslov: Beskyttes dyr eller næring?

*Interessekonflikt og motstridende syn på dyrs status
i lovprosessen forut for dyrevelferdsloven*

Rune Ellefsen

Masteroppgave i rettssosiologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2009

Ny dyrevelferdslov: Beskyttes dyr eller næring?

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Skrevet av Rune Ellefsen, våren 2009

Veileder: Guri Larsen

Sammendrag

Denne oppgavens tema er hvordan samfunnets rettsregler for bruk og behandling av dyr har sammenheng med normative og materielle forhold i og utenfor rettssystemet. I mai 2009 ble en ny dyrevelferdslov vedtatt etter langvarige forarbeider. Oppgaven tar utgangspunkt i lovteksten som fastslår at dyr ikke skal påføres *unødige* påkjenninger og belastninger. Når handlinger som påfører dyr ubehag er del av en institusjonalisert praksis, ansees slike handlinger likevel sjelden som lovstridig. Til tross for dyrs lovfestede beskyttelse mot smertefull behandling, utsettes dyr med overlegg for påkjenninger og belastninger. Lovteksten illustrerer en konflikt mellom hensyn til dyrenes og samfunnets interesser. Oppgavens fokus avgrenses til dyrene som brukes i husdyrproduksjon, med en antagelse om at konflikten mellom næringshensyn og dyrevelferdshensyn er tydeligst i slikt dyrehold. Med dette utgangspunktet er spørsmålet for oppgaven: Når er det *nødvendig* at dyr påføres påkjenninger eller belastninger, og hvordan defineres denne nødvendigheten?

For å svare på spørsmålet ser jeg på forhold i retten og det øvrige samfunnet. Jeg studerer dyrevelferdslovens bakgrunn, lovprosessen, lovens innhold og dens mulige virkning. Nye elementer i loven gir grunnlag for bedring av dyrs rettsvern på begrensede områder, mens flere forhold videreføres fra gjeldende lov. Et formål med loven var å presisere *dyrs status og rettigheter*, men loven lever i liten grad opp til målet. Dyrs rettigheter og status avklares ikke utover lovfestingen av *dyrs egenverdi* og lovforarbeidets påpekning av at dyr ikke har rett til liv. Ved å lovfeste dyrs egenverdi berører loven dyrs moralske status, men virkningen er kun ment å være holdningsskapende. Med henblikk på departementenes hensikt med begrepet egenverdi og lovens videreføring av *dyrs eiendomsstatus* gir ikke dyrevelferdsloven opphav til juridiske rettigheter for dyr. Dyrene får verken status som rettssubjekter eller levende og følende skapninger når loven trer i kraft. Hvilke kriterier som legges til grunn for å avgjøre lovens definisjon av nødvendige påkjenninger og belastninger er i tillegg fortsatt uklart. Lovforarbeidet

fastslår imidlertid et generelt premiss om at dyr lovlig kan påføres ubehag så lenge samfunnet holder dem i fangenskap og bruker dem.

I lovprosessen forut for dyrevelferdsloven utspilles kamper mellom aktører som søker å definere dyrevelferdsfeltet og påvirke loven i tråd med sine interesser. Analysen av intervjuer og dokumenter viser at ulike interessegrupper både har svært ulike ønsker for loven og forskjellige syn på lovens innhold. Ulike meningsmønstre om dyrevelferdsloven og dyrs status tolkes i diskursanalysen som diskurser. Diskursene representerer forskjellige tilnærminger til hva som er nødvendige påkjenninger og belastninger for dyr. I materialet sporer jeg fire diskurser: dyrerettighetsdiskursen, kritikkdiskursen, reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen. Diskursanalysen viser at reguleringsdiskursen representerer det dominerende synet i lovprosessen. Myndighetenes syn samsvarer med reguleringsdiskursens kjennetegn. Reguleringsdiskursens hegemoniske posisjon innebærer at den setter rammen for tolkninger av nødvendigheten av å påføre dyr påkjenninger og belastninger. Ved å vise hva denne diskursen utelukker og vektlegger, belyser jeg hvordan diskursens representanter tolker dyrs status – en tolkning som er bestemmende for synet på nødvendigheten av å påføre dyrene lidelse. Den hegemoniske diskursens utelukkelse av alternative diskurser påvirker dessuten motmakten i lovprosessen. Jeg drøfter hvordan dette begrenser og påvirker dyrevernorganisasjonenes (motmaktens) potensial for å vinne fram med sine formål gjennom legalstrategier. Myndighetenes diskurs er den dominerende, og myndighetene ytrer ønske om å bedre dyrevelferden innen rammene av dagens produksjonssystemer. Konsekvensen er likevel at hensyn til næringsøkonomi og samfunnsnytte i hovedsak gis forrang for dyrs liv og interesser. Regelen er at dyrevelferdsloven tillater å påføre dyr påkjenninger og belastninger når det tjener samfunnsnytt eller næringshensyn.

I oppgaven knyttes dyrevelferdsloven opp mot forhold utenfor retten gjennom drøfting av dens latente, legitimerende og ideologiske virkning. Sentrale kjennetegn ved de ideologiske meningsmønstrene i reguleringsdiskursen, og ved dyrevelferdslovens definisjon av dyr, kan karakteriseres som uttrykk for *spesiesisme*. Et teoretisk perspektiv belyser hvordan spesiesisme kan forstås som en kulturell struktur som er integrert i vårt økonomiske og ideologiske system. Dyrevelferdsloven fungerer forøvrig som en velferdslov, i motsetning til en rettighetslov, ifølge

tesen om velferdslovgivning. Tesen framholder at lovverk som definerer dyr som eiendom, og bare beskytter dyr mot *unødige* lidelser, ikke kan gi reell beskyttelse av dyrs liv og interesser. Dette gir klare indikasjoner om *virkn timer* av loven. Videre i oppgaven argumenterer jeg for at trekk ved moderniteten og den rasjonelle tankegangens dominans svekker og fjerner menneskers moralske hemninger, reaksjoner og ansvar overfor de lidelsene som samfunnet og enkeltmennesker er med på å opprettholde for dyr. Summen av lovens virkning, i tillegg til spesiesismen som spores i myndighetssynet og de mange fysiske og sosiale mekanismene som fremmedgjør dyrs lidelse for mennesker, bidrar til å forklare hvordan dyr kan utsettes for utstrakte påkjenninger uten større reaksjoner i samfunnet.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har både vært spennende, lærerikt og krevende. En stor takk må først og fremst rettes til min veileder Guri Larsen for uvurderlig hjelp. Med sine detaljkunnskaper om dyrevernfeltet og innsikt i lovarbeidet forut for dyrevelferdsloven, har jeg fått mange konstruktive tilbakemeldinger samt gode veiledninger underveis i prosjektet. Jeg er spesielt takknemlig overfor alle informantene som har tatt seg tid til å dele av sine syn og kunnskaper i lærerike intervjusamtaler. Marte Rua fortjener en ekstra stor takk for viktige bidrag, diskusjoner om oppgaven, samt gjennomlesing og mange innspill underveis. Takk også til Fham Sjøholm for gjennomlesing og kommentarer til oppgaven. Institutt for kriminologi og rettssosiologi har gjort studietiden lettere ved å gi studentene på rettssosiologi gode arbeidsforhold. Samtidig har det vært et bra arbeidsmiljø rundt lesesalen og en kort avstand mellom studenter og ansatte ved instituttet.

Oslo, mai 2009

Rune Ellefsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord	VI
Innholdsfortegnelse	VII
1. Innledning	1
1.1 Rettmessig eller rettsstridig lidelse? Oppgavens forskningsspørsmål	1
1.2 Det rettssosiologiske perspektivet	3
1.3 En avgrensning: Produksjonsdyrene i fokus	4
1.4 Oppgavens oppbygning	5
2. Metodiske tilnærminger	7
2.1 Perspektivvalg: Retten sees unnenfra	7
2.1.1 Dyrene som sosial gruppe og dyrenes representanter	8
2.2 Kvalitativ tilnærming og datamateriale	9
2.2.1 Dokumenter som datamateriale	9
2.2.2 Valg av informanter og forforståelse	10
2.2.3 Informantene	13
2.2.4 Intervjuguiden	14
2.2.5 Intervjuene	14
2.3 Etske vurderinger	15
2.3.1 Nærhet til feltet og motivasjon for undersøkelsen	16
2.3.2 Anonymisering og forskningskritikk	17
2.4 Diskursanalyse: Teoretisk perspektiv og analyseform	18
2.4.1 Diskursanalyse og diskursteori	19

2.4.2 "Det sosiale" konstrueres gjennom diskurs	20
2.4.3 Kjernebegreper: Diskurs, antagonisme og hegemoni	22
2.4.4 De politiske prosessene i fokus	24
2.5 Del av lovprosessen som diskursorden.....	25
2.5.1 Dyrevelferdsdiskursen.....	26
2.5.2 Dyrevelferd som forankringspunkt	27
2.6 Sosialkonstruksjonisme og validering	28
3. Ny lov, men blir det ny dyrevelferdspolitik?	29
3.1 Nye samfunnsforhold, nye rettsregler	29
3.2 Lovprosessens gang	31
3.3 Dyrevelferdsmeldingen: Nye prinsipper lanseres.....	33
3.3.1 Politisk behandling av dyrevelferdsmeldingen	36
3.4 Ny lov om behandling av dyr – fra vern til velferd	39
3.4.1 Premisser som videreføres fra gjeldende lov.....	43
3.4.2 Hva betyr dyrevelferdsloven for dyrene?	43
3.4.3 Bedres dyrs rettsvern?	45
4. Ulike syn på lovens innhold og mulige virkning	47
4.1 Fullmaktslov: Uklart hvilke virkninger som er mulige	47
4.2 Hva er dyrevelferd?	48
4.3 Dyrs egenverdi - gir egenverdien noen virkning?	50
4.3.1 Dyrs egenverdi endres underveis i lovprosessen	53
4.3.2 Etikkfaglige syn på dyrs egenverdi, iboende verdi og dyrs status	55
4.4 "Unødige" påkjenninger og belastninger	57
4.4.1 Rettmessig lidelse – legalt påførte påkjenninger og belastninger	60
4.4.2 Rettspraksis: Påkjenningene er etisk uforsvarlige, men likevel rettmessig	61

4.5 Dyrs rettsvern og menneskers eiendomsrett	64
5. Diskursiv kamp om dyrevelferd.....	67
5.1 Ulike syn på dyrevelferd og forandring	67
5.1.1 Reguleringsdiskursen	69
5.1.2 Dyreproduksjonsdiskursen.....	71
5.1.3 Kritikdiskursen	72
5.1.4 Dyrerettighetsdiskursen	74
5.2 Diskursenes sosiale konsekvens: reproduksjon og forandring	76
5.3 Myndighetenes diskurs	79
5.4 Antagonisme og motsetningsforhold i lovprosessen	81
5.4.1 Subjektposisjoner i diskursene	87
5.4.2 Positive oppfatninger av loven.....	88
6. Hegemoni, makt og motmakt i lovprosessen	90
6.1 Reguleringsdiskursen og myndighetenes hegemoni.....	90
6.2 Motmakt og legalstrategiens potensial	92
6.3 Lovprosessens innsnevring og utelukking.....	96
6.4 Informantenes syn på egen påvirkningskraft.....	100
6.5 Diskursenes gjennomslagskraft	103
7. Dyrevelferdslovens relasjon til samfunnet.....	107
7.1 Lovens latente funksjoner.....	108
7.1.1 Velferdsrettens virkning for dyrs rettsvern	108
7.1.2 Dyrevelferdsloven: en velferdslov, ikke rettighetslov	110
7.1.3 Har loven tilslørende funksjoner?	111
7.1.4 Ideologiske virkninger av loven?	113
7.2 Samfunnsforhold som påvirker dyrevelferdsloven.....	115

7.3 Spesiesisme.....	117
7.3.1 Strukturell spesiesisme med økonomiske motivasjoner	120
7.4 Distanse, deanimalisering og moralsk ansvar.....	122
7.4.1 Distanse, flytende ansvar og det moderne samfunnet.....	126
8. Sammenfatning og avslutning.....	132
8.1 Viktige funn i undersøkelsen	132
8.2 Avsluttende refleksjoner	135
Litteraturliste.....	138
Vedlegg	146

1. Innledning

Bruken av dyr i produksjonssammenheng og i situasjoner hvor dyrene tjener et viktig samfunnsmessig formål blir sjelden problematisert. Dyrevelferd og dyrevern belyses ofte i mediesaker og offentlige debatter som berører dyr, men forholdet som mest grunnleggende tas for gitt diskuteres sjeldent eksplisitt, nemlig spørsmålet om hva som legitimerer at vi bruker dyr og påfører dem lidelse for våre formål. I Norge åpner loven for at dyr lovlig både kan avlives og påføres negative opplevelser, men den setter samtidig rammer for hva som er lovstridig. Visse grenser trekkes opp mellom det som er forbudt og det som er legalt. Det ligger som en forutsetning for samfunnets bruk av dyr, og for lovverket som regulerer hvordan vi behandler dem, at vi ikke tillater en hvilken som helst bruk av dyr. I denne oppgaven studerer jeg forholdene som påvirker rettsystemets grenseoppgang mellom det vi lovlig kan gjøre med dyr og det som defineres som lovstridig. Spørsmål om grenseoppgangen mellom misbruk av dyr og lovlig næringsvirksomhet har mange svar, og ifølge boken *Dyreetik* (Føllesdal 2000) står disse spørsmålene på dagsordenen i mange land:

Påstander om misbruk av dyr i industri og forskning har ført til aksjoner, politiske protester og krav om lovendringer. Er det nødvendig å endre etablert praksis, med alle de utgifter dette medfører? Slike vurderinger kan ikke bare dreie seg om kostnadene, men også om dyrs moralske status. Det trengs en avklaring og vurdering av de moralske hensyn som vi må ta i vår behandling av dyr. (Føllesdal 2000: 7)

1.1 Rettmessig eller rettsstridig lidelse? Oppgavens forskningsspørsmål

I slutten av 2008 ble siste utkast til dyrevelferdsloven lagt frem for høring. Lovforslagets § 1 sier at formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. I § 3 heter det at dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger (Ot.prp 15 2008-2009: 121). Ifølge lovteksten skal dyrene verken utsettes for unødvendige påkjenninger eller belastninger, og de skal ikke engang komme i fare for å påføres slike negative opplevelser. Dersom det å påføre dyr påkjenninger og belastninger ansees som nødvendig for å opprettholde eller oppfylle samfunnsinteresser oppfattes slike handlinger likevel sjelden som lovbrudd (Frøslie 2000: 40-45). Visse former for lidelsespåføring defineres av retten som rettsstridig (ulovlig), mens andre praksiser som påfører dyr lidelser defineres som rettmessig (lovlig) (Frøslie 2000: 48). Den rettmessige lidelsespåføringen er i stor grad den som innebærer bruk av dyr til produksjon av mat og klær, bruk i dyreforsøk, samt i fritidsjakt og underholdningsøyemed – det

vil si praksiser med samfunnsøkonomisk nyttefunksjon eller kulturell verdi. I Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) forutsettes det at samfunnet aksepterer en husdyrproduksjon som innebærer frihetsbegrensninger og påkjenninger for dyr (St.mld. nr. 12 2002-2003: 48). Dyrevelferdslovens § 1 og 3 illustrerer kjernen i en konflikt og et motsetningsforhold mellom samfunnets interesser og dyrenes interesser¹. Denne konflikten kan ofte eksemplifiseres som en konflikt mellom næringshensyn og dyrevelferdshensyn. Dette motsetningsforholdet belyses i oppgaven.

Dyrevernslovens² formål er ikke å forsvare dyr mot påkjenninger og belastninger (St. meld. nr. 12, 2002-2003: 17), men heller å beskytte mot de *unødvendige* påkjenningene og belastningene. Denne oppgaven stiller derfor spørsmålene: *Når er det nødvendig at dyrene påføres påkjenninger eller belastninger, og hvordan defineres nødvendigheten? Hva avgjør forskjellen mellom rettmessig og rettsstridig påføring av påkjenninger og belastninger?* Dyrevelferdslovens § 1 og 3 skal gi rom for juridiske tolkninger og løsninger på disse utfordringene. For å besvare spørsmålet studerer jeg hvordan dyrevelferdslovens § 1 og 3 tolkes av ulike samfunnsaktører, og hvordan tolkningene har sammenheng med forhold i og utenfor rettssystemet.

Oppfatninger om nødvendigheten av å påføre dyr påkjenninger og belastninger varierer sterkt blant ulike samfunnsgrupper, og henger nært sammen med deres syn på dyrs moralske og juridiske status. For å vise forskjellige aktørers standpunkter og ønsker for dyrevelferdsloven ser jeg nærmere på deres vurderinger av lovutkastet. Gjennom ti kvalitative intervjuer og dokumentanalyse har jeg innhentet data om hvordan aktørene vurderer utkastet til dyrevelferdsloven generelt og lovens § 1 og 3 spesielt. Variert teori trekkes inn for å belyse empiriske data, sosiale forhold som påvirker dyrenes rettsstatus og sammenhenger mellom de relaterte retts- og samfunnsområdene. Oppgavens fokus rettes mot lovutkastets prinsipielle og skjønnsmessige sider ved å studere formålsparagrafen, lovens generelle bestemmelse og forarbeidene mer dyptgående. Oppgaven tar ikke sikte på en juridisk tilnærming med dybdeanalyse av lovtekster og deres juridiske implikasjoner. Derimot studeres grunnprinsippene

¹ Når jeg skriver om dyrs interesser sikter jeg til de grunnleggende individuelle interessene som levende sansende vesener har av å leve, frihet, ikke å lide, muligheten til positive opplevelser og ikke å bli brukt som et middel for andres mål.

² Når dyrevernsloven omtales, henviser jeg til Lov om dyrevern (1974): LOV-1974-12-20-73, som fortsatt er gjeldende lov.

som loven formidler når det gjelder hva mennesker lovlig kan gjøre med dyr. Underveis i prosjektet har forståelsen av hva som avgjør grenseoppgangen mellom lovlig og ulovlig dyrehold endret seg. Det har blitt tydeligere hvordan rettens funksjon har nær sammenheng med visse materielle og ideologisk samfunnsforhold. Spørsmålene over relateres derfor til en større samfunnsmessig kontekst når jeg studerer hvilke syn og interesser som avgjør produksjon og forvaltning av rettsreglene.

1.2 Det rettssosiologiske perspektivet

Rettssosiologien studerer dynamikken og vekselvirkningene mellom retten og samfunnet. Spørsmål om hvordan retten blir til, hvordan retten praktiseres, hvordan retten påvirker samfunnet og hvordan samfunnet virker på retten er sentrale i rettssosiologien. Det er i stor grad politisk spørsmål hvordan lovprosesser drives fram, hvilke aktører som har påvirkningskraft og hvilke hensyn som tillegges størst vekt i lovprosesser. Denne oppgaven tar for seg deler av lovprosessen forut for dyrevelferdsloven og ulike aktører som har jobbet for å påvirke prosessen. Studiet av aktørene som konkurrerer om å få gjennomslag for sine interesser, belyser hvordan lovprosesser kan preges av konflikt, interessemotsetninger, samt kamp for å definere et samfunnsfelt og fremme egne mål.

Lovprosesser er politiske prosesser. Det handler om et spekter av samfunnsaktører som representerer ulike samfunnsgrupper og ulike interesser. I lovprosesser skal de ulike interessene fremmes, diskuteres og vurderes opp mot hverandre – før regjeringen fremmer nye lovforslag eller lovendringer for Stortinget. Diskursene³ og de sosiale prosessene som studeres i oppgaven kan forstås som kamper mellom ulike interesser. Disse interessene lar seg i mange tilfeller ikke forene, på grunn av motstridende syn på hvordan forholdet mellom mennesker og dyr bør reguleres rettslig. Den svenske rettssosiologen Håkan Hyden mener at juristene ser konfliktløsning som sin kjernevirksomhet, selv om konfliktløsning ikke nødvendigvis er rettens viktigste funksjon (Mathiesen 2005: 23). Hyden poengterer at rettens samfunnsmessige eller sosiale betydning utelates fra den juridiske vitenskapen, på samme måte som spørsmålet om hvor rettsreglene

³ Diskurs forstås i oppgaven som ”én måte å snakke om og forstå verden eller et utsnitt av verden på” (Jørgensen og Phillips 2008: 9, 38) og som et konkret forsøk på å skape entydighet i et prinsipielt flertydig felt ved å artikulere en bestemt meningsformulering gjennom språket (Strand 2004: 5).

kommer fra og hva som er deres grunnlag (ibid.). I rettssosiologien er nettopp disse spørsmålene sentrale, i kontrast til det juridiske fagfeltet. De samme spørsmålene er sentrale for dette prosjektet, når jeg studerer hvordan konflikter utspiller seg rundt en lovprosess, og hvordan rettssystemet⁴ forsøker å ”løse” konflikter gjennom å utforme ny lovgivning.

Denne oppgaven følger en klassisk rettssosiologisk innfallsvinkel og studerer hvordan retten skapes, ved å studere en utvalgt lovprosess. Her er det dyrevelferdslovens tilblivelse som er i fokus, men i rettssosiologisk forstand belyser denne avgrensede innfallsvinkelen fagets generelle tematikk. Mitt studie illustrerer hvordan konflikter i samfunnet utspiller seg i en lovprosess, samt hvordan myndigheter og maktforhold påvirker det endelige utfallet. Studiet av lovprosessen gir innsikt i politiske samfunnskonflikter og bidrar til en forståelse av hvordan rettslige prosesser henger sammen med ulike samfunnsforhold. Oppgavens tema og framgangsmåte kan derfor forhåpentligvis være et bidrag til det rettssosiologiske fagfeltet.

1.3 En avgrensning: Produksjonsdyrene i fokus

Lovverket gjenspeiler holdninger og legitimerer handlinger, som varierer ut ifra hvilken kategori av dyr det gjelder. Dyrenes status i samfunnet avhenger av den sosiale kategorien de plasseres inn i. Det at kategoriene er sosiale konstruksjoner, betyr at de skapes og opprettholdes gjennom samfunnsmedlemmenes handlinger og øvrige atferd (Østerberg 1997: 139). Dyrene kategoriseres ut ifra deres relasjoner til oss mennesker. Grovt sett skiller jeg dyrene i to hovedkategorier: de ville og de tamme (domestiserte) dyrene. Dyrevelferdsloven omfatter både ville dyr, kjæledyr, forsøksdyr, produksjonsdyr og andre kategorier⁵ av dyr. I denne oppgaven fokuserer jeg på kategoriene som rettslig defineres som eiendom. Viltlevende dyr kategoriseres som natur og faller dermed utenfor oppgavens tema. Dyrekategoriene som vurderes som eiendom kjennetegnes ved at de er temmet. Menneskers kontroll over disse dyrene har innebefattet påvirkning og

⁴ Videre i oppgaven bruker jeg begrepene retten og rettssystemet om hverandre, men med samme betydning.

⁵ I siste utkast til ny dyrevelferdslov gjelder loven for pattedyr, fugler, krypdyr, amfibier, fisk, tifotkreps, blekksprut og honningbier. Loven gjelder tilsvarende for utviklingsstadier av nevnte dyr dersom sanseapparatet tilsvarer utviklingsnivået hos levende dyr (Ot. Prp. 15 2008-2009: 121)

endring av deres livsforhold, og gjennom en lang domestiseringsprosess har de i ulik grad blitt transformert til det vi kaller tamdyr:

Tamdyr kan defineres som dyr som er oppdrettet i fangenskap med henblikk på økonomisk profitt for et menneskelig samfunn som har fullstendig kontroll over dyrets formering, dets territorium og matforsyning. Gjennom seleksjon har tamdyrene fått tilført eller endret visse arveanlegg knyttet til form, fysiologi og atferd. Disse iboende egenskapene skiller dem fra deres opprinnelige opphav. (Thorsen 2001: 315)

Produksjonsdyr⁶, forsøksdyr, kjæledyr, bruksdyr og underholdningsdyr er kategorier som typisk faller inn under den rettslige definisjonen ”eiendom”. Problemstillingen i denne oppgaven antas å kunne belyses best ved et avgrenset fokus på dyrene i det industrialiserte husdyrholdet, slik at søkelyset hovedsakelig rettes mot produksjonsdyrene⁷.

1.4 Oppgavens oppbygning

I neste kapittel følger en redegjørelse for oppgavens perspektivvalg, kvalitative tilnærming, etiske utfordringer og metodiske framgangsmåte. I tillegg beskriver jeg kort bakgrunnen for oppgavens dokumentanalyse, og forklarer det teoretiske grunnlaget for diskursanalyse og diskursteori, samt noen begreper som står sentralt i denne delen av analysen. Jeg har valgt å vie en del plass til å redegjøre for diskursteoriens vitenskapsteoretiske grunnlag og grunnbegreper. Bakgrunnen for dette valget er at metodetilgangen ligger til grunn for oppgavens viktigste funn. Samtidig kan metoden for mange framstå som abstrakt, og den er lite brukt ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo.

Videre følger analysen som består av tre hoveddeler: *Kapittel tre og fire inngår i oppgavens første del og fokuserer på den nye dyrevelferdsloven: lovens bakgrunn, selve lovprosessen, lovens innhold og ulike syn på lovens innhold og virkning*. I kapittel tre bruker jeg hovedsakelig dokumentanalyse når jeg redegjør for utviklingstrekk i norsk husdyrhold og den samfunnsøkonomiske konteksten som dyrevelferdsloven skapes i. Videre ser jeg på bakgrunnen

⁶ Produksjonsdyr omfatter i oppgaven dyrene som defineres som eiendom og som brukes for produksjon av animalske varer. Produksjonsdyr omfatter hovedsaklig kuer, griser, pelsdyr (rev/mink), høner, sauer og oppdrettsfisk.

⁷ Begrepet *produksjonsdyr* betegner ulike dyrearter ut ifra det formålet de fyller i vareproduksjon. Jeg bruker samme betegnelse gjennomgående i oppgaven, til tross for begrepets begrensede forklaringsverdi og normative funksjon (betegner dyr som produksjonsenheter). Alternativt kunne jeg benyttet en mer deskriptiv formulering som for eksempel *dyr utnyttet i næring*. Av hensyn til leservennlighet har jeg likevel valgt å bruke begrepet produksjonsdyr.

for den nye loven, hva selve lovprosessen har innebefattet, hva som er nytt i loven og hva som videreføres fra gjeldende lov. På bakgrunn av denne gjennomgangen beskriver jeg lovens mulige virkning for dyrs status og rettsvern. I kapittel fire analyserer jeg dokumenter og egne intervjudata, og jeg drøfter ulike syn på lovens sentrale begreper og elementer. Her trekker jeg inn etikkfaglige syn på begrepene "egenverdi" og "iboende verdi," rettspraksis hvor betydningen av "unødig lidelse" er behandlet, og til sist drøftes lovens mulige virkning for dyrs rettsvern.

Kapittel fem og seks utgjør oppgavens andre del, og presenterer diskursanalysen: ulike syn som diskurser, antagonisme, hegemoni, motmaktens potensial og aktørenes påvirkningskraft i lovprosessen.

Oppgavens diskursanalyse begynner i kapittel fem. Først analyseres meningsmønstrene i datamaterialet som ulike diskurser, før jeg viser hva som forener eller skiller disse diskursene. På bakgrunn av diskursenes forskjeller og likheter drøftes motsetningsforhold mellom diskursene. Avslutningsvis trekker jeg fram informantenes positive omtale av dyrevelferdsloven. I kapittel seks fortsetter diskursanalysen, men her er fokuset på makt hos og mellom de ulike diskursene. Først begrunner jeg at en av diskursene kan sies å stå i en hegemonisk posisjon. Deretter drøfter jeg denne diskursens virkninger for lovprosessen og motmakten, når jeg drøfter motmaktens potensial ved bruk av legalstrategier. Videre trekker jeg fram informantenes oppfatninger av egne påvirkningsmuligheter i lovprosessen og de generelle maktforholdene mellom de ulike interessene som representeres gjennom informantene og myndighetene. *Kapittel syv er oppgavens tredje del og tar for seg dyrevelferdslovens latente funksjoner: velferdsrettens funksjon i samfunnet og samfunnsforhold som påvirker dyrevelferdslovens innhold og virkning.* Første del av kapittel syv fokuserer på lovens latente funksjoner med et eksplorerende perspektiv og ved bruk av teori. Først drøfter jeg dyrevelferdsloven som en velferdsrett, og belyser en velferdslovs virkning for å ivareta dyrs interesser. Deretter ser jeg videre på lovens mulige tilslørende og ideologiske funksjoner. Andre del av kapittel syv fokuserer på forhold utenfor retten som virker inn på syn på dyr og dyrevelferdslovens funksjon overfor dyr. Først trekker jeg inn debatten om syn på dyr og spesiesisme og ser på materielle motivasjoner for en ideologisk struktur som nedvurderer dyr. Videre drøftes sosiale mekanismer som kan forklare mangel på moralske hemninger mot bruk av visse dyrekategorier. Til slutt ser jeg på sosiale trekk ved det moderne samfunnet, som kan påvirke utfallet av konflikter mellom økonomiske og moralske verdiavveininger når det kommer til bruk og behandling av dyr. I oppgavens åttende og siste kapittel oppsummerer jeg viktige funn

og tendenser som har kommet fram gjennom oppgavens analyser. Her løfter jeg også fram faglige og normative spørsmål som etter min mening bør forfølges videre og danne grunnlag for framtidige studier og forskning.

2. Metodiske tilnærminger

Dette kapitlet omhandler de viktigste teoretiske, metodiske og etiske vurderingene som oppgaven hviler på. Her vurderer jeg ”metode” som et samlebegrep for de valg og avveininger som er gjort i forbindelse datainnsamling, intervjuer, teoribruk, analyseform og vitenskapsteoretisk ståsted.

Mine metodevalg har direkte sammenheng med diskursteorien og dens vitenskapsteoretiske grunnlag, noe som har gitt rammer for valg av informanter, intervjuguide, analyseform og teoretiske perspektiver. Først begrunnes perspektivvalget, deretter drøftes oppgavens kvalitative tilnærming, og videre belyses etiske spørsmål samt min egen forforståelse. Avslutningsvis redegjør jeg for oppgavens diskursanalyse ved å belyse dens teoretiske grunnlag og kjernebegreper.

2.1 Perspektivvalg: Retten sees unnenfra

Jeg har valgt å studere dyrevelferdslovens tilblivelse med et ”unnenfra-blikk.” I rettssosiologien, som i andre samfunnsvitenskapelige fagfelt, påvirker perspektivvalget forskningsopplegget. To diametralsk motsatte perspektiver er de som kan karakteriseres som et ovenfra-perspektiv kontra et unnenfra-perspektiv. Perspektivvalg kan knyttes opp mot spørsmål om rettssosiologiens faglige forankring, som stiller spørsmålet om rettssosiologien først og fremst skal være til nytte for staten og/eller jussen, eller om faget skal være selvstendig, med en kritisk profil på eget verdigrunnlag (Mathiesen 2005:169). I denne sammenhengen vil et perspektiv som tar utgangspunkt i statens problemstillinger ofte medføre et ovenfra-perspektiv, ved å produsere kunnskap med et formål om å bidra til statlig styring. Et kritisk og mer uavhengig perspektiv vil stå friere til å velge problemstilling, og kan gi kunnskap som ikke nødvendigvis har en umiddelbar praktisk nytteeffekt. Uavhengig og kritisk forskning kan dessuten gi kunnskap som kan stå i direkte motsetning til statens interesser og formål med statlig styring. Kritisk forskning med et unnenfra-perspektiv kan for eksempel se på konsekvenser av rettens funksjoner, som staten verken tilkjenner eller legger særlig vekt på. Et unnenfra-perspektiv kan gi kunnskap om hvordan lovverket fungerer negativt, hvordan det ikke fungerer etter hensikten, og det kan belyse konsekvenser som er lite synlige. Unnenfra-perspektivet kan selvfølgelig også studere positive

egenskaper ved retten, men da ofte med utgangspunkt i utsatte gruppers muligheter for å dra positiv nytte av retten gjennom rettshjelp eller rettsvern.

I rettssosiologisk forskning har et unnenfra-perspektivet ofte medført å studere rettens sosiale funksjoner overfor utsatte samfunnsgrupper. Utsatte grupper som befinner seg i en antatt underordnet og spesielt sårbar stilling. Ved å innta et unnenfra-perspektiv er hensikten å kartlegge hvordan retten virker overfor den utsatte gruppen. I denne oppgaven ansees dyrene som den sårbare gruppen.

2.1.1 Dyrene som sosial gruppe og dyrenes representanter

I NESH⁸ sine forskningsetiske retningslinjer påpekes det at forskere har et spesielt ansvar for å bringe fram kunnskap om svakstilte eller marginale grupper i samfunnet (Alver og Øyen 1997: 60). Gruppene det henvises til er grupper av mennesker. I denne oppgaven defineres dyrene som en sosial gruppe som befinner seg i en opplagt sårbar posisjon, fordi dyrene verken kan forsvare seg selv eller sine interesser. Det moralske ansvaret for å frambringe kunnskap om utsatte grupper bør etter mitt syn også kunne utvides til å omfatte dyrene som gruppe.

Når oppgaven tar for seg dyrene som sosial gruppe, medfører dette flere metodologiske problemstillinger i forhold til kartlegging av gruppens opplevelser og situasjon. Hvordan innhenter man data fra en gruppe som ikke har et språk vi kan forstå? Dyrene kan ikke intervjues eller svare på spørreundersøkelser. Den sosiale gruppen kan ikke representere seg selv. Dyr kan sjelden forsvare seg selv. De kan heller ikke tale sin egen sak eller mobilisere motstand. Når dyrene ikke er tilgjengelige som informanter, må kartleggingen av deres situasjon gjøres gjennom deres representanter. Dermed oppstår et nytt problem: Flere interessegrupper hevder å ønske dyrenes beste, men hvem representerer dyrenes interesser på den mest objektive og uhildete måten? Næringsorganisasjoner som taler for dyrevelferd har et innebygget hensyn i å begrense kostnader og vil dessuten møte praktiske problemer ved radikalt å endre dyrenes livsforhold og rettsvern. Myndighetene har i forvaltningen av dyrevelferdsloven flere kryssende hensyn å ivareta, som ofte kommer i konflikt med dyrenes interesser. Heller ikke dyrevernorganisasjonene

⁸ NESH er en forkortelse for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.

er entydige når det gjelder hva som er best for dyrene eller hva vi kan akseptere å utsette dem for. Likevel er mitt metodiske valg å betrakte dyrevernorganisasjonene generelt som representanter for dyrenes interesser. Valget grunnes i at disse organisasjonene har definerte formål som i størst grad har til hensikt å beskytte dyrenes liv og interesser.

2.2 Kvalitativ tilnærming og datamateriale

Valget av en kvalitativ metode⁹ falt naturlig for oppgavens mål om å studere ulike meningsmønstre. Oppgavens problemstilling er forholdsvis åpen og søker å fange opp mening i et ideologisk felt. En kvalitativ tilnærming ville gi større mulighet for åpne forskningsspørsmål og en mer eksplorerende innfallsvinkel, enn hva som ville vært mulig med kvantitativ metode. Dessuten finnes det forholdsvis lite forskning på feltet som gir mulighet for kvantitativ hypotesetesting. En kvantitativ tilnærming ville kreve en del forhåndsdefinerte størrelser som man undersøker utbredelsen av, men mitt formål har vært å studere meningsinnhold heller enn utbredelse. En forskjell mellom kvantitative og kvalitative tilnærminger består blant annet i at kvalitative metoder søker å gå i dybden, og vektlegger mening, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall (Thaagard 2002: 16). Jeg har ikke vært opptatt av hvor mange av informantene som har et gitt standpunkt, men heller fokusert på å fange opp det som karakteriserer informantenes forståelser. De kvalitative intervjuene har gitt et godt innblikk i bredden av synspunkt og perspektiver. Intervjumetoden møter kritikk for å være idealistisk og individualiserende, da den påstås å fokusere for mye på enkeltmenneskers meninger slik at sosiale og materielle strukturer og rammevilkår neglisjeres (Repstad 2007: 76). Ved å intervju representanter for ulike samfunnsgrupper¹⁰ omgås dette problemet delvis, og holdninger som formidles på vegne av en større gruppe kan lettere knyttes opp mot overindividuelle sosiale og materielle forhold.

2.2.1 Dokumenter som datamateriale

Ulike offentlige dokumenter danner sammen med intervjudataene det empiriske grunnlaget for oppgavens analyser. Metoden for datainnsamling har hovedsakelig skjedd gjennom intervjuer og

⁹ Kvalitativ metode viser til framgangsmåter for å samle inn kvalitative data. Samfunnsvitere samler inn kvalitativt erfaringsmateriale i form av tekster, som for eksempel feltnotater, referater eller intervjuutskrifter (Kalleberg 2004: 174).

¹⁰ Informantene omtales mer utførlig i neste delkapittel.

dokumentanalyse. Dokumentanalysen gir tekster status som kilder eller data, på samme måte som intervjuutskrifter er data (Repstad 2007: 103). Dokumentanalysen i denne oppgaven har vært helt nødvendig for å danne et bakteppe for intervjuene og for å skape en mer inngående forståelse av lovprosessens¹¹ sentrale elementer. Dokumentene som utgjør lovforarbeidet til dyrevelferdsloven legger mange av premissene for lovprosessen og temaene som er i fokus. Dokumentanalyse omfatter imidlertid mange typer tekst og dokumenter:

Documents are standardized artifacts, in so far as they typically occur in particular formats: as notes, case reports, contracts, drafts, death certificates, remarks, diaries, statistics, annual reports, certificates, judgments, letters and expert opinions. (Flick 2002: 284)

I analysen av dokumentene som utgjør lovforarbeidene er utgangspunktet St.meld. nr. 12 (2002-2003) *Om dyrehold og dyrevelferd* og de påfølgende offentlige dokumentene som er publisert av Stortinget og departementene. Jeg har i tillegg studert høringsinnspill om utkastet til dyrevelferdsloven fra organisasjonene som mine informanter representerer. Jeg har fått tilgang til arkivet til Landsbruks- og matdepartementet hvor jeg har sett på korrespondanse og dokumenter som er utvekslet mellom sivile aktører og myndighetsorganer i forbindelse med lovprosessen. For øvrig har jeg studert deler av lovforarbeidene fra gjeldende lov, domspapirer fra rettssaken hvor lovligheten av pelsdyrhold prøves opp mot dyrevernslovens § 2, og jeg har sett på statistikk og nyhetssaker i media.

2.2.2 Valg av informanter og forforståelse

Valg av informanter ble gjort med tanke på å vise bredden i feltet og trekke inn et spekter av holdninger og interesser i forhold til den nye dyrevelferdsloven. Før jeg valgte informanter gikk jeg gjennom høringsuttalelsene som var kommet inn på utkastet til dyrevelferdsloven i november 2007. Ut ifra de innsendte høringssvarene valgte jeg ut interessegrupper og andre institusjoner¹²

¹¹ Når jeg omtaler lovprosessen henvises det til arbeidet fra og med St.meld. nr. 12 (2002-2003) og den påfølgende prosessen med Stortingets og departementenes arbeid, åpne møter, høringer, lovutkast med mer og fram til lovforslaget og dets behandling fram mot endelig vedtak i Stortinget. I oppgaven er det imidlertid arbeidet fra og med stortingsmeldingen til og med høringsnotatet med lovutkast som hovedsaklig er i fokus.

¹² Begrepet institusjon brukes her i sin sosiologiske betydning: en sosial relasjon – henholdsvis et sett sosiale relasjoner – som gjentas over tid i henhold til skrevne eller uskrevne regler og avtaler. Begrepet anvendes både om små og store forhold (Østerberg 2004: 130). I oppgaven er institusjoner både interesseorganisasjoner, offentlige organer og forskningsinstitusjoner.

som kunne gi en god variasjon i utvalget¹³. Ved å velge informanter som hadde levert høringssvar, fikk jeg informanter med kunnskap og meninger om det nye lovutkastet. Tanken var at de som hadde jobbet med høringssvar ville ha godt grunnlag for å uttale seg om lovutkastet. Ni av de ti informantene hadde kommet med skriftlige høringsinnspill. Den tiende var imidlertid medlem i Stortingets næringskomite som er den fagkomiteen som behandlet både dyrevelferds-meldingen og lovutkastet. Jeg tok det derfor for gitt at komiteens representant ville ha kjennskap til lovprosessen. Høringsfristen gikk ut 16. januar 2008, og intervjuene ble foretatt i perioden juli til september samme år. Jeg anså det som en fordel å kunne intervju så nært opptil de ulike aktørenes arbeid med lovutkastet, da de som hadde vært involvert fortsatt var tilgjengelige for intervju og hadde stoffet friskt i minne. De tilgjengelige høringssvarene fra informantene viste også hva de viktigste uenighetene handlet om, utgjorde et godt grunnlag for utarbeidelsen av intervjuguiden.

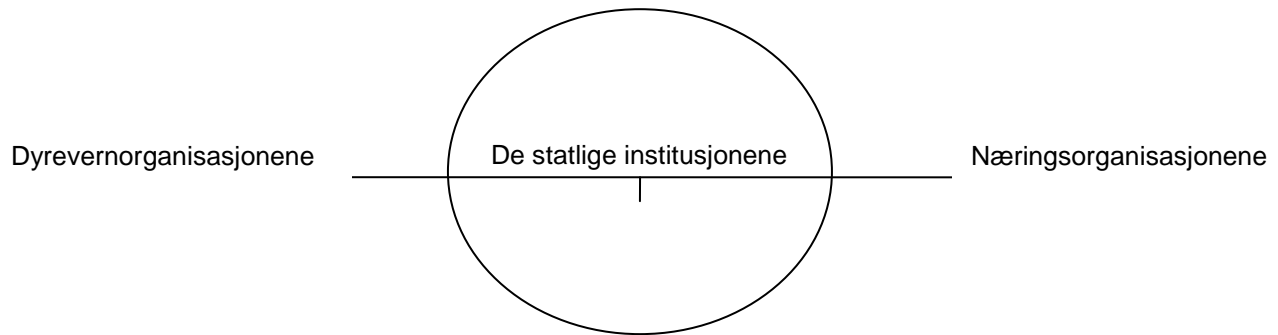
Utvelgelse av informanter bygget også til dels på min egen forforståelse av feltet. Jeg møtte feltet med et inntrykk av at husdyrprodusenter og dyrevernerorganisasjoner befant seg på hver sine ytterpunkter, på grunn av deres motstridende interesser og formål (se figur 1, neste side). I tillegg hadde jeg inntrykk av at debatten om hvordan dyr behandles dreier seg om hensyn til økonomi og produksjon, opp mot hensyn til dyrenes interesser og dyrevelferd. Jeg valgte informanter ut ifra denne forståelsen, hvor jeg så for meg en horisontal akse¹⁴ hvor man har dyrevernerorganisasjonene på den ene siden, husdyrprodusentene på motsatt side, samt forskere, uavhengige og offentlige organer plassert rundt aksens sentrum (i figur 1). Jeg så for meg at dyrevernerorganisasjonene og næringsorganisasjonene hadde motstridende interesser på mange områder, mens de statlige institusjonene var mer uavhengig og nøytrale og befant seg rundt et sentrum der de skulle lage løsninger og kompromisser som tok hensyn til interessene hos både dyreverner- og næringsorganisasjonene. Tanken var at et utvalg med informanter fra alle de tre posisjonene burde sikre et godt bilde av interessene og debattene som utspilte seg i lovprosessen.

¹³ Et utvalg er de enheter man har data om og ønsker å undersøke (Mastekaasa 2004: 337). Utvalget i denne sammenhengen er summen av de informantene jeg har intervjuet i prosjektet.

¹⁴ Aksen skisseres som "Figur 1" (på neste side).

Oppfatningen av hvordan informantene kan plasseres i forhold til hverandre har imidlertid endret seg underveis i prosjektet, og i analysen redegjør for denne forståelsen.

Figur 1: Forestillingskart over informantene.

De første 12 informasjonsbrevne ble sendt ut 19. august 2008, sammen med invitasjoner om intervju. Brevne gikk ut til de tre dyrevernsorganisasjonene Dyrebeskyttelsen Norge (heretter kalt Dyrebeskyttelsen), Dyrevernsalliansen og NOAH – for dyrs rettigheter (heretter kalt NOAH). Jeg sendte likelydende henvendelser til Seksjon for dyrevelferd og fiskehelse i Mattilsynet, Næringskomiteen på Stortinget, lovgruppa i Landbruks- og matdepartementet, Rådet for dyreetikk, Institutt for husdyr- og biovitenskap ved Universitetet for Miljø og bioteknologi – som i min skisserte akse kunne plasseres rundt sentrum. Som representanter for næringen sendte jeg forespørsler til Norges Pelsdyrslag, Animalia – fagsenteret for kjøtt, Norges Bondelag (heretter kalt Bondelaget) samt Norges bonde- og småbrukarlag.

To av de inviterte takket nei til å stille opp, mens de øvrige var positive og takket ja. Norges Pelsdyrslag og Landbruks- og matdepartementet var de eneste som ikke ønsket å bli intervjuet. Departementet begrunnet avgjørelsen i en e-post av 15. september 2008 med at "Departementet finner ikke på det nuværende tidspunkt å kunne uttale seg om konkrete deler av utkastet til Ot. Prp. om lov om dyrevelferd og tolkninger av enkelte deler av lovutkastet." Pelsdyrslaget forklarte sin avgjørelse i en e-post av 21. august 2008 med at; "[...] vi har dessverre ikke anledning til å imøtekomme ønsket om intervju."

Da intervjuene var i gang og jeg fikk avslag fra to potensielle informanter, sendte jeg ut en ny

forespørsel om intervju til Statens institutt for forbruksforskning (heretter kalt SIFO), 10. september 2008. SIFO var ikke blant aktørene som ble vurdert som aktuelle i første utsendelse av invitasjoner, men institusjonen ble likevel invitert i ettertid på bakgrunn av informasjon som kom fram under intervjuene. Det ble tydelig at kontakt med en ny informant herfra kunne dekke et viktig kunnskapsområde som ikke var særlig representert hos de andre informantene. SIFO takket ja til forespørselen, og dermed fikk jeg elleve informanter til å stille intervju.

2.2.3 Informantene

Etter å ha sendt informasjonsbrev til de ulike partene, fikk jeg tilbakemeldinger om hvilke personer som ville møte som representant for hver institusjon¹⁵. De inviterte partene valgte hovedsakelig selv hvilken person som skulle representere dem i intervjuene. I to av forespørslene sendte jeg imidlertid henvendelsen til navngitte personer. Den ene var ansatt hos Landbruks- og matdepartementet, som ikke stilte til intervju. Den andre var fra SIFO. Forespørslene til de to navngitte personene ble sendt i ønske om informasjon fra det feltet enkeltpersonene hadde spesialkunnskap om, og kunnskapen var knyttet til arbeidsoppgavene de hadde i institusjonene de var ansatt i.

Valg av informanter som representerer en større gruppe eller interesse var bevisst, for å kunne gjengi mer generelle trekk innen feltet og for å belyse noen av de viktigste aktørenes syn på lovutkastet. Alle informantene ga intervju som representant for en institusjon. Ingen av informantene uttaler seg kun som privatpersoner, selv om flere av informantene kommer med uttalelser de understreker er personlige. Det at informantene ikke uttaler seg fritt og uten begrensninger på vegne av seg selv, gjør at uttalelsene og meningsinnhold må sees i sammenheng med formålet og rollen til den institusjonen de representerer. Et fellestrekk for de fleste av informantene var at de var i posisjoner og roller hvor de som del av arbeidet presenterer et budskap utad, på vegne av institusjonen de jobber i. De fleste har i ulike sammenhenger fungert som et ansikt utad i presse og offentlige sammenhenger. Mange av informantene er vant til å delta i offentlig debatt og ofte i diskusjoner om dyr og dyrevelferd. Informantenes posisjon kan sees som en fordel i det de framstår som gode informanter. Informantene kan ofte vurderes som

¹⁵ Institusjon brukes her i betydningen sosial institusjon, som i denne sammenhengen omfatter de institusjonene og organisasjonene som informantene representerer under intervjuene.

profesjonelle agenter for ulike syn på dyr og dyrevelferd. De aller fleste informantene har høyere utdanning og bar titler som for eksempel veterinær, seksjonssjef, jurist, professor, stortingsrepresentant, informasjonsansvarlig, seniorforsker eller sivilagronom. Av informantene var det tre menn og syv kvinner, altså en stor overvekt av kvinner. Kjønnssaspektet blir imidlertid ikke vektlagt i oppgavens analyse.

2.2.4 Intervjuguiden

Intervjuguiden¹⁶ er det viktigste hjelpemiddelet i intervjusituasjonen, som det konkret oversatte uttrykket for det man ønsker å undersøke (Widerberg 2001: 60). På bakgrunn av gjennomgang av lovforarbeider¹⁷, høringsinnspill og annen tekst ble intervjuguiden utformet for å gripe informantenes syn på det jeg anså som de viktigste delene av lovutkastet. Å fange opp informantenes meninger var spesielt viktig med tanke på diskursanalyse av intervjudataene. Oppgaven ser på de mer prinsipielle og overordnede delene av lovutkastet, og intervjuguiden ble utformet for å fange opp informantens oppfatninger av ulike lovbegreper og relaterte samfunnsforhold. Liten vekt ble lagt på forhold ved informantens person, som utdanning og andre bakgrunnsvariabler. Derimot ble informantens synspunkter om sentrale formuleringer og skjønnsmessige begreper i lovteksten vektlagt. Formålet var å få frem de ulike forståelsene og posisjonene i feltet. I intervjuguiden ble det også lagt vekt på å få synspunkter på hvor grensen går mellom hva som er unødvendige og nødvendige lidelser å påføre dyr. Samlet sett var spørsmålene ment å gi innsikt i informantenes syn på dyr generelt og på prosessen rundt dyrevelferdsloven spesielt.

2.2.5 Intervjuene

Alle intervjuene ble foretatt på informantens arbeidsplass, unntatt et intervju som ble gjort på kafé. Intervjuene ble tatt opp og transkribert i sin helhet. Intervjuene varte fra omtrent en til to timer, de fleste varte omtrent 90 minutter. Informantenes posisjon som representanter for institusjoner, samt deres arbeid med og erfaring fra å presentere et budskap og delta i debatt, må

¹⁶ Intervjuguiden ligger vedlagt etter oppgaven (vedlegg 2).

¹⁷ Med lovforarbeidene henviser jeg hovedsakelig til St.meld. nr. 12 (2002-2003), utkast til lov om dyrevelferd med høringsnotat og Ot. Prp. 15 (2008-2009), men også relaterte dokumenter som Innst. S. Nr. 226 (2002-2003), Innst. O. nr. 56 (2008-2009), stortingsforhandlinger, debatten i Odels- og vedtak i Lagtinget.

vrderes som å ha stor innvirkning på informantens formuleringsevne og selvtillit – forhold som direkte påvirker intervjusituasjonen. Informantenes snakkevilje og kunnskap om feltet gjorde at intervjusituasjonen stort sett føltes uproblematisk. Jeg fulgte intervjuguiden nokså slavisk ved det første intervjuet, for i senere intervjuer å gjøre små endringer i spørsmålenes rekkefølge og utvide med tilleggs- og oppfølgingsspørsmål. Utenom intervjuguiden hadde jeg forberedt ekstraspørsmål til noen av informantene, for å kunne få fram synspunkter som var spesielle for informantens kunnskap eller institusjonen vedkommende representerte.

Under intervjuet med Norges Bonde- og småbrukarlag oppstod det tekniske problemer med diktafonen, som førte til at halvannen time med intervjuopptak gikk tapt. På grunn av tidspress valgte jeg å unnlate å gjøre intervjuet på nytt. Materialet jeg kunne få ut av intervjuet ville bli så begrenset, og skille seg så sterkt fra det andre intervjumaterialet, at jeg valgte ikke å bruke det videre i analysen. Jeg noterte meg likevel at det var viktige forskjeller mellom Bonde- og småbrukarlaget og noen av de andre organisasjonene som representerer næringsposisjonen. Jeg merket meg særlig at Bonde- og småbrukarlaget syntes mer skeptiske til deler av industrialiseringen i landbruket, noe jeg ikke oppfattet fra for eksempel Bondelagets side. Intervjuet med Bonde- og småbrukarlaget kunne dermed bidratt til å nyansere forskjellene blant næringsorganisasjonene. Men, uten opptak og sitater ble det umulig å gjengi informantens svar på en god måte. Bruk av sitater er viktig for å tydeliggjøre hvordan diskursanalysen er begrunnet. En analyse uten sitater fra informanten oppfattet jeg som metodisk uholdbart.

2.3 Etiske vurderinger

Ingen møter et felt uten forforståelser eller holdninger som påvirker ens oppfatninger. Med en kvalitativ tilnærming til studiefeltet vil tolkingen av det empiriske materialet preges av de forståelsesformene jeg bærer med meg. Forståelsesformene er bygget på variert erfaring og er dermed en del av min personlighet (Alver og Øyen 1997: 58). Desto nærmere forhold til studieobjektet, jo større kan utfordringen være å ivareta et spørrende blikk og faglig åpenhet. Nærhet til feltet kan imidlertid ha positive sider, da det kan bety god kunnskap om feltet og mulighet for å gå mer spesifikt inn i konkrete problemstillinger. Ens eget forhold til feltet og ønske om å belyse visse samfunnsforhold kan utgjøre viktig motivasjon, som i mitt eget tilfelle. Men, engasjement må selvfølgelig ikke styre konklusjoner i arbeidet. En klargjøring av egen forforståelse og relasjon til feltet er nødvendig, enten det preges av nærhet eller distanse.

2.3.1 Nærhet til feltet og motivasjon for undersøkelsen

Retts sosiologen Reza Banakar (Banakar 1998: 192) påpeker at sosiologisk tenking baseres på en konstant spørsmålsstilling ved det som er skjult, tatt for gitt eller ansees som "common sense" i dagliglivet. Banakar mener sosiologen ser ut til å gjøre forsøk på å belyse de "sanne", men ofte moralsk sjokkerende lag av mening som kan være skjult under fasader av respektabilitet og normalitet. Det bakenforliggende motivet kan være sosiologens ønske om å forstå de fundamentale mekanismene i samfunnet og muligens å bidra intellektuelt til å skape et mer humant samfunn, uten represjon, illusjon, bedrag og skinnhellighet, ifølge Banakar. Denne formen for sosiologisk spørsmålsstilling er ubehagelig for ukritiske sinn, men kan oppleves som spesielt krenkende for de som blir objektet for sosiologisk kritikk, mener Banakar (ibid.). Banakars synspunkt er beskrivende for min egen forståelse av sosiologiens potensial. Banakar setter også ord på deler av motivasjonen jeg har for å utforske dyrevelferdsloven. Jeg ønsker at oppgaven kan bidra til en diskusjon rundt de formelle reglene og uformelle normene som regulerer menneskers forhold til dyr. Formålet med kritisk forskning er, som Banakar trekker fram, å stille spørsmål ved sosiale forhold som framstår som så selvsagte at man vanskelig kan forestille seg alternativer. Ved å problematisere det som tas for gitt, trer ofte alternativene fram og blir tydeligere.

Jeg har et nært forhold til feltet jeg studerer. På ulike måter har jeg vært, og er fortsatt, involvert i organisert dyrevernsarbeid. Mine erfaringer har helt klart påvirket valg av problemstilling og tilnærminger i oppgaven. Valg av teoretiske perspektiver henger sammen med egne oppfatninger av feltet, men har blitt mulige ved å ta i bruk samfunnsvitenskapelige forståelsesrammer. Faglige innsikter og gode analyser kan forsøkes diskreditert ved å henvise til manglende objektivitet eller uavhengighet hos forskeren. I stor grad handler dette spørsmålet om hvorvidt forskeren selv er bevisst på de forforståelsene han/hun ser feltet gjennom – og hvorvidt vedkommende er åpen om det. Det handler samtidig om hvor man står i forhold til synspunkter som dominerer i samfunnet. Hvorvidt man oppfatter seg selv som objektiv og upåvirket må sees i sammenheng med om synet man selv representerer er konvensjonelt eller avvikende i forhold til majoriteten i befolkningen og/eller innen fagmiljøene. Konvensjonelle oppfatninger tas i stor grad for gitt, og er mindre tydelige for en selv og den som leser. Annerledes er det om man har holdninger som karakteriseres ved at de avviker fra den konvensjonelle oppfatningen. Et konvensjonelt synspunkt

er uansett et synspunkt som preger teksten man produserer. Derfor er det nødvendig med en bevisstgjøring og refleksjon rundt egne forforståelser, uansett hvor nøytral man selv tror man er. Å dekonstruere og tydeliggjøre det som tas for gitt er en viktig del av oppgavens teoretiske og metodiske poeng, og er et av diskursanalysens formål. Dette poenget er også viktig i formidlingen av forskerens forforståelse og relasjon til feltet. Tydelighet og åpenhet rundt egen forståelse og relasjon til feltet gjør leseren i stand til å vurdere teksten på egenhånd, i lys av hvem som skriver.

2.3.2 Anonymisering og forskningskritikk

Mange av informantene jobber innenfor et fagfelt og institusjoner som er forholdsvis avgrensede og oversiktlige. Dette gjør anonymisering av informantene vanskeligere enn i andre typer undersøkelser. Intervjudataene, og analysen av dette, gir størst mening når det kommer tydelig fram hvem som uttrykker hva. Å kunne gjengi hvilke institusjoner som mener hva har vært en bevisst metodisk strategi for å tydeliggjøre feltet og interessekonflikter. Ved å sette sitater i sammenheng med institusjonen det stammer fra, gjøres anonymiseringen desto mer problematisk. Informantenes identitet blir mindre skjult, noe som utgjør en etisk utfordring.

Ut ifra temaet som diskuteres og hvilke informanter som uttaler seg oppfatter jeg problemene rundt anonymisering som mindre i dette prosjektet. Institusjonene jeg har kontaktet er ressurssterke interessegrupper som i flere tilfeller representerer maktposisjoner. Var informantene og institusjonene marginaliserte, sårbare og i en underordnet posisjon ville de etiske spørsmålene om anonymisering ha stilt seg annerledes. Institusjonene som informantene representerer er interessegrupper, ikke enkeltpersoner, og mine etiske betenkeligheter reduseres derfor betraktelig. Imidlertid er det avgjørende at sitater som representerer informantenes personlige mening, anonymiseres på en klarere måte enn uttalelsene som er institusjonens syn. I noen tilfeller har informanter understreket at enkeltuttalelser gis som privatperson og ikke på vegne av institusjonen. Uttalelser som representerer et privat syn, vil derfor siteres uten henvisning verken til institusjon eller informant. Uttalelser fra representanter for institusjoner gjengis med henvisning til institusjonen vedkommende representerer, og personnavn utelates fullstendig fra oppgaven. Institusjonene har også tilkjennegitt sine syn gjennom offentlige høringsinnspill. Det framkommer ingen sensitive personopplysninger i sitatene. Det er i hovedsak fokus på dyrevelferdstemaet og de ulike aktørenes holdinger rundt dette. Dette er spørsmål og holdninger

som er naturlig for informantene å snakke om, og som inngår som en del av deres fag- og arbeidsfelt. En god del av dataene gjengir det som er institusjonenes offisielle holdninger, og mye av dette kan innhentes delvis via andre offentlig tilgjengelige kilder. Min konklusjon er at det ikke er etisk uforsvarlig å gjengi hvilken institusjon sitatene stammer fra.

Sitatet fra Banakar i forrige avsnitt påpeker at kritiske spørsmål kan oppfattes som krenkende for de som blir objekt for sosiologisk kritikk. Flere av aktørene som omtales i oppgaven vil naturlig berøres av spørsmål som stilles og av de analyser og konklusjoner som legges fram. Med et konfliktteoretisk perspektiv er potensialet for kritikk innbakt i forskningsopplegget. Om kritikken skal være faglig begrunnet og konstruktiv må noen berøres av den. En kritikk som ikke berører noen kan vanskelig kalles verken meningsfull eller fruktbar. En kritisk analyse av informantenes og institusjonenes budskap og forståelser er ikke problematisk etter min mening.

Meningsmønstrene representerer organisasjoner som har plassert seg selv i et politisk felt preget av debatt og kritikk, og konflikt mellom ulike syn er en naturlig del av dette feltet. Det er imidlertid fare for at informanter ikke vil kjenne seg igjen i oppgavens diskursteoretiske analyse, fordi analysen er efaringsfjern. Det kan være ubehagelig å rammes av kritikk, men i diskursanalysen er det meningsmønstre og diskurser jeg vil gripe, ikke informantene eller institusjonene i seg selv.

2.4 Diskursanalyse: Teoretisk perspektiv og analyseform

Valget av teoretisk og analytisk tilnærming til oppgavens problemstilling ble gjort på bakgrunn av mine inntrykk av feltet. Mitt generelle inntrykk av dyrevelferdsfeltet var at det eksisterer en allmenn oppfatning om at det ikke er grunnlag for å stille fundamentale spørsmål om legitimiteten ved måten dyr behandles i Norge. Det framstår nærmest som en tatt-for-gittethet at det ikke eksisterer alvorlige problemer eller store utfordringer innen det vi kaller norsk husdyrproduksjon¹⁸. I lovprosessen forut for dyrevelferdsloven kommer imidlertid slike grunnleggende spørsmål til syne når ulike aktører formulerer og fremmer sine syn om produksjonsdyrehold og dyrs status. Formålet med oppgavens diskursanalyse er å fange opp disse, og synliggjøre meningsmønstrene hos informantene og myndighetene. I dette delkapitlet redegjør jeg for hva diskursanalyse og diskursteori innebærer.

¹⁸ Husdyrproduksjon er betegnelsen på en produksjonsform hvor dyr brukes for å produsere animalske salgsvareer.

2.4.1 Diskursanalyse og diskursteori

Diskursanalysen utgjør en sosialkonstruksjonistisk tilnærming til oppgavens empiriske materiale. Et grunnleggende siktemål er å belyse og analysere sosiale konstruksjoner, i dette tilfellet slik de manifesteres som diskurser i mitt materiale. Her følger en kort presentasjon av diskursteorien, som er det teoretiske utgangspunktet for oppgavens diskursanalyse.

Diskursanalysen har naturlig nok et formål om å analysere diskurser. Imidlertid finnes mange måter å definere en diskurs og ingen felles enighet om diskursbegrepets betydning. Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips (2008: 9, 38) definerer en diskurs som én måte å snakke om og forstå verden eller et utsnitt av verden på. Denne oppgaven bygger på den samme forståelsen. Ulike diskursanalytiske tilganger skiller seg fra hverandre på viktige teoretiske og metodiske områder, men diskursanalyse kan sies å ha et felles synspunkt om at våre måter å snakke på ikke avspeiler vår omverden, våre identiteter og sosiale relasjoner nøytralt. Derimot spiller diskursene en aktiv rolle i å skape og forandre vår omverden (Neuman 2001: 9). De forskjellige formene for diskursanalyse har også en felles målsetting om kritisk forskning (Jørgensen og Phillips 2008: 11). Diskursanalysen går hele tiden ut på å dekonstruere de strukturene som utgjør vår ”naturlige” omverden, spesielt de sosiale forholdene som framstår som objektiv sannhet. Analysen forsøker hele tiden å vise at den gitte innretningen av verden er resultatet av politiske prosesser med sosiale konsekvenser, og derfor prioriteres de politiske prosessene i analysen (Jørgensen og Phillips 2008: 61). Iver Neumann (2001: 12) poengterer at de ulike formene for diskursanalyse ikke må brukes løsrevet fra sitt teoretiske og metodologiske grunnlag, da de diskursanalytiske tilgangene er ”pakkeløsninger” hvor teori og metode henger sammen. Det teoretiske grunnlaget for perspektiver og analyser i denne oppgaven bygges hovedsakelig på diskursteorien slik den er fremstilt i boken *Diskursanalyse* av Jørgensen og Phillips (2008) og i boken *New Theories of Discourse* av Jacob Torfing (1999). De tre forfatterne bygger sine tolkninger av diskursteorien på originalarbeidene til Ernesto Laclau og Chantal Mouffe.

Torfing (1999: 11-12) påpeker viktigheten av å tydeliggjøre skillet mellom de formelle lingvistiske teknikkene og de teoretiske ideene som presenteres av Laclau og Mouffe. Han mener vi best kan beskrive Laclau og Mouffe sitt teoretiske prosjekt ved at det konstituerer en teoretisk

analyse i tråd med Foucaults oppfatning om et kontekst-avhengig, historisk og ikke-objektivt rammeverk for analyse av diskursive formasjoner (Torfing 1999: 12). Laclau og Mouffe presenterer diskursteorien i sitt hovedverk *Hegemony and Socialist Strategy* (1985). Deres versjon av nyere diskursteori har en eksplisitt ambisjon om å kombinere poststrukturalisme¹⁹ og post-marxisme med en blanding av lacansk subjektteori, sterkt inspirert av den lacanske politiske filosofen Slavoj Žižek (Torfing 1999: 3). Kritikken av den strukturelt deterministiske marxismen utgjør en viktig del av den post-marxistiske retningen som både Laclau og Mouffe plasserer seg selv innenfor. Laclau og Mouffes diskursteoretiske forståelse av det sosiale, ble utviklet gjennom kritikk og videreutvikling av marxistisk teori. Spesielt tok de et oppgjør med marxismens historiske materialisme²⁰ (Jørgensen og Phillips 2008: 41). Mens marxismen grunnleggende sett har forutsatt at det fantes en objektiv sosial struktur som en analyse skulle avdekke, tar diskursteorien utgangspunkt i at vi skaper objektiviteten gjennom diskurser, og at det derfor er denne skapelsesprosessen vi må studere (Jørgensen og Phillips 2008: 44).

2.4.2 "Det sosiale" konstrueres gjennom diskurs

En diskurs forstås som et konkret forsøk på å skape entydighet i et prinsipielt flertydig felt (Strand 2004: 5), ved å artikulere en bestemt meningsformulering gjennom språket. Det er slike meningsformuleringer jeg ser som ulike diskurser i oppgavens analyse av oppfatninger om utkastet til dyrevelferdsloven.

I diskursteorien er hovedpoenget å frambringe en metode som kan analysere det diskursive og det ikke-diskursive i et helhetsperspektiv. I et slikt perspektiv har diskurser en direkte sammenheng med samfunnsstrukturer, ved at diskurser også er begrenset og påvirket av materielle samfunnsforhold. Diskursteorien sikter mot en forståelse av det sosiale som en diskursiv konstruksjon, hvor alle sosiale fenomener i prinsippet kan analyseres med diskursanalytiske

¹⁹ Poststrukturalisme betegner strømninger som har oppstått som en reaksjon mot det som oppfattes som mangler ved strukturalismen. Strukturalismen ser den sosiale virkeligheten som virkelig, og oppfatter ord og symboler som objektive fenomener, mens poststrukturalismen ser den sosiale virkeligheten, ordene og de andre symbolene som sosiale konstruksjoner (Trost 2004: 242).

²⁰ Historisk materialisme beskriver en marxistisk teoretisk forståelse av hva som skaper historisk utvikling og endring. Med teorien hevdes at samfunnets materielle forhold – forholdene i basis (økonomien) – er det som skaper samfunnsendringer. De materielle forholdene sees dermed som historieutviklingens motor (Møen 2004: 115-116).

redskaper (Jørgensen og Phillips 2008: 34). Diskursanalysens utgangspunkt er at "virkeligheten" vanskelig kan analyseres uten å studere diskursene hvor aktørers fortolkning av verden blir uttrykt. Derfor er diskursene i seg selv en naturlig gjenstand for analyse (Jørgensen og Phillips 2008: 31), og gjennom diskursanalysen studerer jeg i denne oppgaven meningsmønstre hos informantene i sammenheng med materielle samfunnsforhold:

The concept of discourse – the product of the theoretical movement from Saussurean linguistics, via Hjelmslev's glossematics and the structuralism of Barthes and Althusser, to the post-structuralist theories advanced by Derrida and others – cuts across the distinction between the discursive and the non-discursive. As Laclau and Mouffe note, the more we analyze the so-called complexes – political interventions, technologies, productive organization etc. – the clearer it becomes that these are relational systems of differential identities, which are not shaped by some objective necessity (God, Nature or Reason) and which can only therefore be conceived as discursive articulations. (Torfing 1999: 90)

Ifølge Jørgensen og Phillips trekker diskursanalytiske tilganger både på strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi. Både strukturalismen og poststrukturalismen hevder at vår adgang til virkeligheten alltid går gjennom språket. Dette betyr ikke at virkeligheten ikke finnes. Den fysiske verden finnes selvfølgelig, men den får sin betydning når aktører forstår, beskriver og formulerer den gjennom diskurs (Jørgensen og Phillips 2008). I studiet av dyrevelferdsloven snakker informantene om de samme forholdene, men de fortolker og beskriver dem helt forskjellig. Informantenes forståelse av "virkeligheten" kommer til uttrykk, og kan analyseres, gjennom diskursene. Analytiske avgrensninger av diskursene gjøres strategisk i forhold til oppgavens formål, slik at problemstillingen i stor grad avgjør hvordan jeg forholder meg til datamaterialet og dermed hva som skal behandles som en diskurs (Jørgensen og Phillips 2008: 149). I dette perspektivet gir det mening å behandle mønstre av motstridende holdninger som atskilte diskurser og som atskilte, entydige betydningsfastsettelse. Metodisk betyr det at jeg oppfatter diskurs som noe man må gripe gjennom en begrunnet analyse, heller enn noe som finnes objektivt og ferdig i virkeligheten som jeg kan avdekke.

Et metodisk poeng er at man på grunn av politikkenes vesen, som er strukturert aktivitet mellom grupper, som regel vil ha en situasjon der politisering av en diskurs nettopp skjer ved at to eller noen få meningsmønstre utskiller seg. Det vil være mulig å skille mellom grunntrekk ved meningsmønstre (det som forener en posisjon [diskurs]) og varianter (det som differensierer en posisjon [diskurs]). Hvilke tegn som forener en posisjon/representasjon [diskurs] er mest bestandige/uforanderlige? Disse tegnene er viktige å kartlegge for å tydeliggjøre de ulike posisjonene. (Neuman 2001: 62)

Utgangspunktet i oppgavens diskursanalyse er at aktører, ved å framstille virkeligheten (gjennom diskurs) på en måte framfor andre mulige måter, vil definere dyrevelferd på bestemte måter som gjør at noen typer handlinger framholdes som ønskelige, mens andre framstår som utenkelige. Diskursen kan sies å være konstitutiv for det sosiale (Jørgens og Phillips 2008: 150-151). Når diskursene har sosiale konsekvenser, framstår kamper mellom diskurser som en kamp om ulike måter å organisere samfunnet. Når kampen handler om behandling av dyr, vil diskursen som dominerer være bestemmende for hvordan dyrevelferdsloven utformes og forvaltes.

2.4.3 Kjernebegreper: Diskurs, antagonisme og hegemoni

Begrepet artikulasjon bestemmer den konkrete måten som elementer i språket kombineres i en diskurs. Diskursteoriens filosofiske grunnlag og analytiske motor er dens oppfatning av at all artikulasjon, og dermed all samfunnsmessighet, er kontingent – altså; mulig, men ikke nødvendig (Jørgensen og Phillips 2008: 50). Diskursteorien er opptatt av artikulasjoner som skapes sosialt, og hvordan artikulasjonene utgjør forsøk på å skape objektive sannheter – sannheter som kan framstå som objektive om de tas for gitt og oppfattes som uforanderlige. Diskursteorien har en kritisk innstilling til det som kalles objektiv sannhet. I diskursteorien kan vi si at ved å flytte noe fra det objektive til det politiske – fra det som tas for gitt til noe man kan være for eller mot – gjør man det selvfølgelig til gjenstand for potensiell diskusjon, kritikk og dermed forandring (Jørgensen og Phillips 2008: 165). I diskursanalysen løfter jeg spørsmål om legitimiteten ved utnyttelse av dyr fra det objektive til det politiske felt.

Innenfor en diskursorden²¹ vil man ofte se en dominerende artikulasjon om virkeligheten, og en eller flere alternative artikulasjoner (Neuman 2001: 62). Dette kommer tydelig fram i oppgavens diskursanalyse, når jeg viser konkurrerende oppfatninger av dyrs moralske og juridiske status. Den dominerende diskursen påvirker og begrenser de alternative diskursenes mulighet for å nå fram med sine virkelighetsforståelser og artikulasjoner. Dominans og hegemoni, som oppnås ved å vinne fram med sin artikulasjon om virkeligheten (såkalt hegemonisk intervensjon), gir makt til å påvirke sosiale prosesser og politiske forhold – deriblant lovgivingsprosesser. I oppgavens analyse vil jeg kartlegge både dominerende og alternative artikulasjoner om dyrs status. Et

²¹ Diskursorden omfatter her et avgrenset område hvor ulike diskurser kjemper om å vinne fram med sine forståelser, gjennom ulike artikulasjoner.

hovedformål med diskursanalysen er derfor å analysere feltets diskurser og de diskursive kampene som utspiller seg, samt å kartlegge antagonisme og hegemoniske intervensjoner. Diskursteoriens tre kjernebegreper, som også er sentrale for analysen, er *diskurs*, *hegemoni* og *antagonisme*. Selv om begrepene kan framstå som nokså diffuse, erstatter de på flere måter de klassiske samfunnsvitenskapelige begrepene struktur (diskurs), politikk (hegemoni) og konflikt (antagonisme) (Torfing 1999: 81).

*Diskursiv kamp*²² er viktig for oppgavens analyse spesielt og for diskursanalyse generelt. Ulike diskurser, som hver for seg representerer ulike måter å snakke om og forstå dyrs status, kjemper hele tiden diskursivt for å oppnå hegemoni – det foregår en diskursiv kamp for at språkets betydninger skal fastlåses på nettopp deres måte. *Hegemoni* kan i denne sammenhengen forstås som en bestemt diskurs sitt overherredømme (Neuman 2001: 15). Kampene om hegemoni er med på å reprodusere og forandre den sosiale virkeligheten. Hegemonibegrepet er viktig i diskursteorien, og det ble først lansert av Antonio Gramsci for å forklare prosesser i samfunnet som er med på å skape folks bevissthet:

Hegemoni kan best forstås som organisering av samtykke – som de prosesser hvorigjennom underordnede bevissthetsformer konstrueres uten at det tas i bruk vold eller tvang. (Jørgensen og Phillips 2008: 43, min overs.)

Ideen om hegemoni bidrar til forståelser av hvordan visse forestillinger kan framstå som naturlige, og hvordan forståelser som utfordrer det ”naturlige” ubetydeliggjøres eller lukkes ute. Hegemonibegrepet ble lansert av Gramsci som en reaksjon og kritikk mot den strukturelle marxismens økonomiske determinisme²³. Ifølge Karl Marx var samfunnets overbygning, og dermed menneskers holdninger, determinert av forholdene i samfunnets basis. Determinismen ga lite rom for muligheter til sosial forandring, og utgjorde en logisk brist i en teori som skulle forklare en radikal samfunnsendring som følge av arbeiderklassens bevissthetsforandring.

²² Diskursene kjemper ikke som aktører, men som analytiske størrelser som er et resultat av aktørers praksis.

²³ Marxismens økonomiske determinisme bygger på ideen om samfunnets oppdeling i basis og overbygning. Basis utgjør samfunnet økonomiske system, hvor relasjonen til produksjonsmidlene er spesielt viktige. Overbygningen utgjør massemedia, religion, skole og andre ikke-materielle forhold. Overbygningen er ifølge marxismen et direkte resultat av forholdene i basis, hvor samfunnets overbygning legitimerer og bidrar til reproduksjon av forholdene i basis. Overbygningen er i denne modellen determinert av basis – derav betegnelsen økonomisk determinisme (Jørgensen og Phillips 2008: 41).

Forskjellige marxistiske tenkere har forsøkt å løse dette problemet ved å påpeke at et politisk element må bringes inn i den teoretiske samfunnsmodellen. Gramscis hegemonibegrep inneholdt en ny samfunnsmodell som avklarte den teoretiske bristen. Han løsnet opp på økonomiens determinerende funksjon og åpnet for at det måtte være plass for politisk kamp i samfunnets overbygningsnivå. Hegemonibegrepet skisserer dermed en ny teoretisk samfunnsmodell, hvor overbygningen omfatter et politisk felt hvor sosiale kamper utspilles. Dermed åpnes en teoretisk mulighet for å virke tilbake på forholdene i basis, og gir dermed potensial for sosial forandring (Laclau og Mouffe 2008: 10-11). Dette viser at alternative diskurser som utfordrer en hegemonisk diskurs faktisk har et potensial for å endre samfunn til tross for sterk påvirkning fra forhold i samfunnets basis.

Antagonisme er diskursteoriens tredje kjernebegrep. Det forstås i diskursanalysen som et begrep for å beskrive gjensidige motsetningsforhold, hvor den ene partens framgang går på bekostning av den motstridende parts interesser (Jørgensen og Phillips 2008: 60). Antagonisme kommer til uttrykk der hvor ulike diskurser støter sammen og ikke kan forenes. Antagonisme oppløses gjennom hegemonisk intervensjon. En hegemonisk intervensjon er en artikkelasjon som gjennom en kraft gjenoppretter entydighet og overskygger den åpne konflikten. En hegemonisk intervensjon har lyktes når en diskurs igjen dominerer alene, der hvor det tidligere var åpen konflikt. Antagonismen mellom diskursene er oppløst (ibid.). Men, oppløsningen av konflikt er bare midlertidig. Nye artikkelasjoner og nye sammenstøt mellom diskurser er hele tiden *mulig*, fordi den hegemoniske diskursen alltid kan utfordres av de alternative diskursene.

2.4.4 De politiske prosessene i fokus

I diskursteorien har politikken forrang, foran det sosiale. For Laclau og Mouffe er politiske²⁴ prosesser objektet for analyse fordi det er politiske artikkelasjoner som avgjør hvordan vi tenker og handler, og dermed hvordan vi skaper samfunnet (Jørgensen og Phillips 2008: 44-45). Den sosiale organiseringen er et resultat av vedvarende politiske prosesser (Jørgensen og Phillips 2008: 47). Å hevde at politikken er viktigst, betyr ikke at alt sees som politisk. Sosiale relasjoner

²⁴ I diskursteorien forstås ikke politikk snevert som for eksempel partipolitikk. Her er politikk derimot et bredt begrep som henviser til at vi hele tiden konstituerer det sosiale på bestemte måter, som utelukker andre måter (Jørgensen og Phillips 2008: 47).

skapes i og gjennom politiske kamper. Men, sosiale relasjoner er ikke lenger politiske når de avleires og blir institusjonalisert²⁵ som en samling regler, normer og verdier som tas for gitt i vårt dagligliv. Lovprosessen forut for dyrevelferdsloven er derfor et eksempel på en politisk prosess, hvor konfliktene tydelig kommer til uttrykk. Å transformere de politiske kampene til ikke-politiske normer er ofte en politisk strategi for aktører som vil normalisere og naturalisere visse sosiale relasjoner. Å fjerne spor som kan tyde på åpen politisk konflikt og repressive handlinger er helt elementært for stabiliteten i et hegemonisk prosjekt (Torfing 1999: 70).

Veien fra politisk konflikt til avleiring og normalisering går, ifølge diskursteorien, gjennom hegemoniske intervensjoner, hvor alternative virkelighetsoppfatninger undertrykkes og en bestemt oppfatning av verden står igjen som den naturlige (Jørgensen og Phillips 2008: 48). Ved å kartlegge diskursene kan man vise hvilken virkelighetsoppfatning (diskurs) som har en hegemonisk posisjon, samtidig som man tydeliggjør de alternative måtene å se verden på. På et gitt tidspunkt kan det utspilles kamper om bestemte diskurser eller sosiale praksiser, hvor det er tydelig at forskjellige aktører forsøker å fremme forskjellige innretninger av samfunnet. I andre tilfeller kan visse sosiale praksiser framstå som så naturlige at man nesten ikke evner å se at det finnes alternativer (Jørgensen og Phillips 2008: 47), slik den utstrakte bruken av dyr ofte fremstår.

2.5 Del av lovprosessen som diskursorden

Mens *diskurs* innen diskursteorien er navnet på den enkelte entydige betydningsfastleggelsen, er *det diskursive feltet* navnet på alt det som er utenfor grensene av den enkelte diskurs. Jørgensen og Phillips (2008: 69) peker på diskursteoriens mangel av et begrep som kan omfatte det som befinner seg mellom diskursen og det diskursive feltet. De viser til Norman Faircloughs begrep *diskursorden*, som brukes i kritisk diskursanalyse. Jørgensen og Phillips foreslår å innføre begrepet diskursorden også i diskursteorien, hvor begrepet omfatter et sosialt rom hvor forskjellige diskurser delvis dekker det samme terrenget, som de konkurrerer om å fylle med mening på hver sin måte. Diskursorden er altså navnet på et område for en potensiell eller reell diskursiv konflikt (Jørgensen og Phillips 2008: 150). Begrepet om diskursorden adopteres i min

²⁵ Institusjonalisert brukes her i betydningen å gå fra å være politisk/preget av konflikt til å bli et mer definert og fastlagt sosialt mønster som framstår som "naturlig".

oppgave og brukes som analytisk verktøy ved at lovprosessen forut for dyrevelferdsloven defineres som diskursorden.

Diskursordenen har tydelige grenser i tid og rom, og avgrenses av lovprosessens egne rammer. Det empiriske grunnlaget for analysen stammer i hovedsak fra tidsrommet mellom 2002-2009. Hovedtyngden av det empiriske materialet er tilknyttet lovprosessen forut for dyrevelferdsloven. Det avgrensede fokuset på utvalgte aktører innen lovprosessen ble gjort med tanke på å belyse problemstillingen fra ulike og motstridende synspunkter. Både i lovens forarbeider og i offentlige debatter om dyrevelferd kommer motstridende interesser til uttrykk i diskusjoner om dyrs status og hva dyr rettmessig²⁶ kan påføres av lidelse. Det er disse motsetningene jeg ønsker å fange opp.

2.5.1 Dyrevelferdsdiskursen

Dyrevelferdsdiskursen er den overordnede diskursen i diskursordenen, og utgjør den analytiske rammen for oppgaven. Diskursanalysens hovedformål er å undersøke hvordan de forskjellige diskursene kommer til uttrykk innen dyrevelferdsdiskursen, og hva som kjennetegner deres måte å artikulere mening. Ved å sette en diskursorden som ramme for undersøkelsen, avgrenses analysen til en gruppe diskurser – de ulike måtene å forstå dyrevelferd. Diskursanalytisk har jeg valgt å dele dyrevelferdsdiskursen inn i fire underordnede diskurser. Disse diskursene må sees som *idealtyper*. Idealtyper fungerer som forenklete framstillinger av det typiske ved et fenomen, i dette tilfellet de ulike meningsmønstrene. Analysen av de idealtypiske diskursene har ikke som mål å gjenspeile alle sider av hver diskurs, men heller å framheve og rette fokus mot de sidene av diskursene som sees som relevante for oppgaven, mens det som er uvesentlig utelates bevisst (Weber 2005: 199-200). Informantene trekker på flere diskurser²⁷ men som analysen viser, posisjonerer informantene seg likevel i forholdsvis tydelige og atskilte mønstre.

²⁶ Gjeldende dyrevernlov gjør det mulig å rettmessig påføre dyr lidelse. Rettmessig påført lidelse er lovlig, og det er bare den unødvendige lidelsen det er forbudt å påføre dyr (Frøslie 2000: 48, Larsen 2003: 15).

²⁷ Å ”trekke på en diskurs” betyr å artikulere mening på en måte som er i tråd med den aktuelle diskursens kjennetegn.

2.5.2 Dyrevelferd som forankringspunkt

Dyrevelferd er et forankringspunkt i diskursene fordi hva slags innhold og mening som legges i begrepene er avgjørende for forståelsen av hva som er rettmessig (nødvendig) påføring av påkjenninger og belastninger mot dyr. Når informantene forteller om hva dyrevelferd innebærer, forsøker de å opprette en sammenheng mellom betegneren ”dyrevelferd” og et bestemt mentalt bilde, som utelukker alle andre oppfatninger av hva man kan legge i begrepet dyrevelferd. Dyrevelferd er et såkalt *element*²⁸, et språklig tegn hvor det ennå ikke er skapt entydighet mellom ett uttrykk (betegner) og det mentale bildet (betegnet) som uttrykket viser til. Samtidig er ”dyrevelferd” en såkalt *flytende betegner*, et element i språkssystemet som i stor grad tilskrives forskjellig betydning av ulike diskurser (Strand 2004: 5).

Oppgavens diskursanalyse ser på hvordan ulike aktører artikulerer hver sine sammenhenger mellom betegneren ”dyrevelferd” og bestemte forståelser av den betegnede dyrevelferd. Diskursen er den mer abstrakte betydningsfastleggelsen, mens artikulasjon er den konkrete handlingen som trekker på eller forandrer diskursen. Ved å trekke fram sitater og tekstutdrag vil jeg vise artikulasjoner, og argumentere for hvilke diskurser som artikulasjonene plasserer seg i. Gjennom ulike artikulasjoner av ”dyrevelferd” kjemper aktørene om å vinne fram med sin forståelse. Ulike artikulasjoner utgjør diskurser som vil fiksere betydningen av en flertydig betegnet, og knytte betegneren ”dyrevelferd” til en bestemt betegnet innen diskursordenen, slik at en klar betydning av ”dyrevelferd” kan stå igjen som dominerende. ”Dyrevelferd” er den betegneren som både dyrevelferdsdiskursen, og de underordnete diskursene, vil fylle med mening. Men også andre flytende betegnere er viktige i den diskursive kampen om å vinne fram med sin forståelse av ”dyrevelferd”.

Den diskursive kampen handler ofte om strid mellom betydningen av ulike diskursive forankringspunkter. Forankringspunkt er tegn som andre tegn plasserer seg i forhold til. Kampen om å få gjennomslag for sin egen forståelse av forankringspunktene er viktig i den diskursive

²⁸ Med element menes her et språklig element (i et språkssystem). Element er motsetningen til diskursteoriens *moment*. Et moment er et tegn med en relativ fast (hegemonisk) kopling mellom mellom betegner og betegnet (Strand 2004: 5).

meningsstriden (Strand 2004: 6). I alle diskursene som trer fram av datamaterialet i denne oppgaven er ett viktig forankringspunkt tegnet ”nødvendige påkjenninger og belastninger å påføre dyr”. En diskurs som vinner kontrollen over betydningen av et forankringspunkt, vinner samtidig kontroll over alle betegnere som forankringspunktet er knyttet til. Den diskursen som kan kontrollere betydningen av ”nødvendige påkjenninger og belastninger å påføre dyr” vil dermed i stor grad vinne kontroll over den flytende betegneren ”dyrevelferd.” Oppgavens diskursanalyse dreier seg spesielt rundt disse to begrepene.

2.6 Sosialkonstruksjonisme og validering

Diskursanalytikere mener ikke at de gir mer objektive eller sannferdige framstillinger av virkeligheten enn andre samfunnsvitere. Det betyr imidlertid ikke at diskursanalytikere mener at alle forskningsresultater kan sidestilles. Forskning er av ulik kvalitet, men også de sosialkonstruksjonistiske tilgangene kan validere sine forskningsresultater og gjøre dem så ”gjennomsiktige” som mulig for leseren (Jørgensen og Phillips 2008: 33). En måte å vurdere gyldigheten i min diskursanalyse er å se på analysenes sammenheng og fruktbarhet. *Sammenheng* handler om at analytiske påstander skal gi diskursen en form for sammenheng: Hvis språklige uttrykk ikke er i overensstemmelse (sammenheng) med analytiske redegjørelser, er det mindre sannsynlig at andre vil akseptere analysen som troverdig. *Fruktbarhet* dreier seg om analysens forklaringspotensial og dens evne til å skape nye forståelser. *Presentasjon* av forskningsresultater utgjør også en del av diskursanalysens validering (ibid.): Jeg forsøker å legge fram analyse og konklusjoner på en måte som gjør at leseren selv kan bedømme mine fortolkninger. Gjennomsiktighet er her avgjørende (Jørgensen og Phillips 2008: 133-134) ved at det gjøres tydelig hvordan analysen er foretatt. Samtidig inneholder oppgaven representative eksempler fra det empiriske materialet og detaljerte redegjørelser for tolkninger, som knytter analytiske påstander sammen med spesifikke tekstutdrag. Ved å gå fram på denne måten forsøker jeg å dokumentere analysens vei fra empiriske data til egne konklusjoner. Gjengivelse av egne data og konkrete fortolkninger av disse er dermed viktig for at andre skal kunne vurdere validiteten i oppgavens diskursanalyse.

3. Ny lov, men blir det ny dyrevelferdspolitikk?

I mai 2009 ble det vedtatt en ny *dyrevelferdslov* i Norge etter langvarige forarbeider. Det er over 30 år siden forrige offentlige gjennomgang av loven som skal regulere samfunnets bruk av dyr. I løpet av denne perioden har samfunnet endret seg drastisk. Både når det gjelder strukturen i norske husdyrhold, holdninger til dyr, samt kunnskaper om dyrene og deres atferd. Landbruks- og matdepartementet sier at samfunnsendringene og den lange avstanden i tid siden forrige lovgjennomgang, var blant hovedbegrunnelsene for å starte evalueringen av landets dyrehold ut ifra et dyrevernmessig perspektiv, slik det er gjort i *Stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevern*²⁹ fra 2003 (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 1). Endringene i samfunnet generelt og i menneskers relasjoner til dyr spesielt, utgjør de viktigste grunnene til at *dyrevernloven* av 1974 er revidert og den nye dyrevelferdsloven er på trappene.

I dette kapitlet ser jeg på hva lovprosessen forut for dyrevelferdsloven har innebefattet, hvilke nye momenter som kan spores, hva som videreføres fra gjeldende lov og hvilke mulige virkninger loven kan ha for dyrs rettsvern. Først viser jeg utviklingstrekk i Norges landbruk og husdyrhold som beskriver den samfunnsøkonomiske konteksten som dyrevelferdsloven skapes innenfor.

3.1 Nye samfunnsforhold, nye rettsregler

I ti tusen år har mennesker holdt dyr i fangenskap og under kontroll, for å utnytte dem til ulike formål (Børresen 2000: 25). I takt med samfunnsendringer har både systemene for bruk av dyr, og holdninger til dyr endret seg. Etter 1950 skjedde omveltende endringer innen landbruket ved hjelp av nye teknologier og vitenskaper; forholdet mellom mennesker og dyr ble omorganisert med starten på det industrielle husdyrholdets tidsalder (ibid.). I dagens Norge er det en klar utvikling innen landbruket som følger en internasjonal trend for effektivisering av produksjoner. Effektivisering medfører både sentralisering og industrialisering, som er logiske skritt på veien mot målet om økte økonomiske inntjeningsmuligheter og konkurransefortrinn på et globalisert marked. Fra 1959 til 2007 har den totale kjøttproduksjonen i Norge økt fra 119 000 tonn til 295

²⁹ Stortingsmelding nummer 12 (2002-2003) "Om dyrehold og dyrevern" omtales heretter som dyrevelferdsmeldingen eller St.meld. nr 12.

000 tonn. Produksjon av kjøtt fra både storfe, sau, gris og fjørfe har alle økt (SSB 2008: 56). Norske gårdsbruk nedlegges i hyppig og stort omfang, og de som står igjen blir stadig færre og stadig større (Adresseavisen 11.11.2008). Endringer i den geografiske strukturen til slakteriene viser en klar sentraliseringstendens, og krever lengre transport av dyr til slakteriene (Nationen 5.12.2008). Denne utviklingen fører til mer industrialiserte former for animalsk vareproduksjon. I 2007 produserte 550 norske bedrifter kylling for slakt. Til sammen var bedriftenes årsproduksjon på om lag 50,6 millioner kyllinger. Gjennomsnittet per bedrift per år var 92.000 slaktekyllinger (SSB 2008: 61). 300 eggproduksjonsanlegg, som holdt 76 % av landets høner i 2007, holdt minst 5000 høner i hvert av sine anlegg. Pelsdyrfarmer produserer pels med flere titalls tusen dyr i bursystemer (Stavanger Aftenblad 27.10.2008). Ifølge SSB-statistikken³⁰ og utviklingstrekkene som er nevnt over er utviklingen innen husdyrlandbruket klar: Antallet gårdsbruk reduseres sterkt, mens antall dyr som holdes i brukene stort sett øker (St.meld. nr. 12 2002-2003: 9). Animalsk vareproduksjon for et konkurransebasert marked har ført til et industrilandbruk som mange mennesker reagerer negativt mot når de gjøres kjent med forholdene, ifølge dyrevelferdsmeldingen (2002-2003: 22).

Vårt økonomiske system, politikken, markedskreftene, forbrukerne, interessegruppene og den offentlige debatten påvirker hvordan lovverk skapes, praktiseres og endres. Radikale endringer i produksjonsformer som bruker dyr kan kreve strengere reguleringsformer gjennom lovverk og kontroll. Samtidig kan næringens interessegrupper øve politisk press for å få utvidete konsesjonsgrenser³¹ og tilrettelegging for større industrielle produksjonssystemer. Endringer kan føre til kritikk og skepsis fra befolkningen, spesielt om industrialiseringen fører til en behandling av dyr som mange finner uakseptabel. Forbrukerne mener at dyr skal ha det bra (SIFO 2002), men majoriteten ønsker samtidig billige produkter som lages av dyr og de velger i liten grad produkter ut ifra dyrevelferdshensyn (SIFO 2005). Det er vanskelig å skulle oppfylle begge disse ønskene på en og samme tid. Lovverket er avgjørende for hvordan forholdet mellom mennesker

³⁰ Statistisk sentralbyrå (SSB) sin publikasjon *Landbruket i Norge 2007* viser at antall jordbruksbedrifter (omfatter husdyrhold m.m.) fra 1959 til 2007 ble redusert med 75 prosent, fra 198.000 til 50.000 (SSB 2008: 21). Antall jordbruksbedrifter har avtatt sammenhengende, med unntak for slutten av 1970-tallet (ibid.).

³¹ Flere former for produksjonsdyrhold er belagt med konsesjonsgrenser som setter øvre grenser for antall dyr som kan brukes i produksjonsanlegg som ikke har konsesjon: gris (2100 dyr/pr. år), høner 7500 (dyr/pr. år), kalkun 30.000 dyr/pr. år, slaktekylling (120.000 dyr/pr. år) (Statens Landbruksforvaltning 2009).

og dyr blir i praksis. Like avgjørende er kontrollorganers ressurser og prioriteringer. Endringer i rettsregler og rettspraksis er i tillegg helt sentralt for hvordan dyreholdet utvikles i tiden framover. Samfunnsforhold utenfor retten har stor innflytelse på utviklingen. Kunnskap og holdninger blant forbrukere utgjør grunnlaget for en opinion og et potensielt politisk press. Undersøkelser viser derimot at befolkningen ikke har kunnskap om hvordan dyr holdes. Norske forbrukere skiller seg ut internasjonalt ved en sterk tiltro til at myndighetene både har og tar ansvaret for at dyreholdet er akseptabelt, de ser ikke dyrevelferd i sammenheng med forbrukerrollen (SIFO 2007). Resultatet er forbrukere som i stor grad slår seg til ro med situasjonen slik den er. Når representanter for bondenæringen stilles kritiske spørsmål om negative forhold i dyreholdet i denne undersøkelsen, hevder de under intervju at dyrenes livssituasjon ofte er prisdrevet myndighetenes stramme landbrukspolitikk og forbrukerens ønske om lave priser. Representanter for myndighetene³² sier i intervju at loven og kontrollapparatet er avgjørende, men at forbrukeren og markedet samt bøndernes daglige håndtering av dyrene er like viktige, foruten næringsorganisasjonenes egne tiltak for å bedre dyrs forhold. Mine informanter gir klare uttrykk for at de oppfatter andre aktører og forhold som viktigere for dyrevelferden enn dem selv. Det er vanskelig å peke på hvilke institusjoner og strukturer som er det bestemmende for hvordan dyrene faktisk behandles. Lovverkets utforming vil imidlertid alltid være avgjørende, både for dyrenes livssituasjon og de som baserer næringsvirksomhet på bruk av dyr.

3.2 Lovprosessens gang

Ideen om en helhetlig gjennomgang av dyrevernsloven ble lansert av tidligere landbruksminister Bjarne Håkon Hansen³³ (Stortingsf. nr. 200, 2003: 36-37), da han i 2000 uttrykte sitt ønske om en helhetlig debatt om dyrehold og dyrevern her til lands. Han lovet å presentere et opplegg for Stortinget innen året var omme (Aftenposten 27.11.2000). Hansens forslag ble å utarbeide en egen stortingsmelding som skulle ta for seg alle dyrearter³⁴ som omfattes av dyrevernsloven

³² Informantene fra Stortingets næringskomite og Mattilsynet er representanter for myndighetene.

³³ Bjarne Håkon Hansen fylte ministerposten for Arbeiderpartiet, under Jens Stoltenbergs første regjering (Departementenes servicesenter 2008).

³⁴ Dyreartene som ble omfattet: levende pattedyr, fugler, padder, frosk, salamander, krypdyr, fisk og krepsdyr. Honningbier, bløtdyr og virvelløse hobbydyr er ikke omtalt (St.meld. nr. 12 2002-2003: 10).

(Innst. S. nr. 226, 2002-2003: 1). Det praktiske arbeidet med dyrevelferdsmeldingen ble startet høsten 2001, under landbruksminister Lars Sponheim³⁵ (Departementenes servicesenter 2008). Landbruksdepartementet organiserte arbeidet med meldingen som et prosjekt hvor det praktiske arbeidet ble ivaretatt av en prosjektgruppe³⁶ mens en styringsgruppe³⁷ med representasjon fra Landbruksdepartementet, Fiskeridepartementet og Statens dyrehelsetilsyn hadde ansvar for overordnet styring. Det ble også etablert en bredt sammensatt ressursgruppe³⁸ med personer som på hvert sitt område hadde spesiell kunnskap om dyr og interesse for dyrevelferd (St.meld. nr. 12, 2002-2003: 15). Departementet understreket at prosjektet skulle gjennomføres som en åpen prosess, og i mars 2001 ble omtrent 110 institusjoner og organisasjoner invitert til å komme med innspill på flere dyrerelaterte forhold (St.meld. nr. 12, 2002-2003: 15). Prosjektgruppen mottok 199 skriftlige innspill fra institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner. De utarbeidet også en egen utredning om "Dyrevelferd i samisk kultur" (ibid.). Under prosjektet ble det i tillegg avholdt fem åpne høringsmøter om utvalgte tema.

Sponheim lanserte departementets tilråding til Stortinget i dyrevelferdsmeldingen, i slutten av 2002 (St.meld. nr. 12 2002-2003: 9). I meldingen ble de ulike dyreholdene vurdert og nye målsettinger og fagkunnskaper for dyrevelferdsområdet ble presentert. Stortingsmeldingen lanserte nye prinsipper som følges opp i den etterfølgende lovprosessen, og et helt sentralt element var forslaget om å utarbeide en ny lov om dyrevelferd. Stortingets næringskomite mottok dyrevelferdsmeldingen fra departementet, og komiteen gjennomførte tre åpne høringsmøter i løpet av tre måneder. Komiteen avga sin innstilling til Stortinget i mai 2003 (Innst. S. nr. 226,

³⁵ Lars Sponheim var landbruksminister for Venstre, under Kjell Magne Bondeviks andre regjering (Departementenes servicesenter 2008).

³⁶ Prosjektgruppen utgjorde Trond Slettbakk fra Statens dyrehelsetilsyn, Cecilie Mejdell fra Rådet for dyreetikk, Stein Fiskum fra Statens dyrehelsetilsyn og Olav Lyngset fra Landbruksdepartementet (Landbruksdepartementet 29.1.2001).

³⁷ Styringsgruppen utgjorde Gudbrand Bakken fra Landbruksdep., Kari Bjørbæk fra Fiskeridep., Steinar Helgen fra Landbruksdep., Eivind Liven fra Dyrehelsetilsynet og Kjell Nyhus fra Landbruksdep. (Landbruksdepartementet 2.3.2001).

³⁸ Ressursgruppen utgjorde Reiel Felde, Ingebjørg Jahr fra Dyrevernnemnda Fjellhammer, Randi Aarethun fra Dyrebeskyttelsen Norge, Unni Kjærnes fra SIFO, Terje Pedersen (hesteeier), Elin Tveit Sveen (fiskeoppdretter), Geir Jakobsen (distriktsveterinær), Alf Johansen (reineier), Morten Bakken fra Landbrukshøgskolen, Odd Kristian Dahle (journalist i Nationen), Guro Sveberg (veterinær) og Elisiv Tolo fra Fagsenteret for kjøtt (Statens dyrehelsetilsyn 27.1.2001).

2002-2003), og Stortinget gjorde vedtak som samsvarte med innstillingen (Stortinget 2009a). I tråd med regjeringens forslag besluttet Stortinget også å utarbeide en ny dyrevelferdslov (LMD 16.11.2007).

Landbruksdepartementet nedsatte i 2003 en prosjektgruppe med mandat til å gjennomgå dyrevernavloven med sikte på en total revisjon. Prosjektgruppen var underlagt en styringsgruppe³⁹ og knyttet til seg en bredt sammensatt referansegruppe⁴⁰ (LMD/FKD høringsnotat 2007: 4). Utkastet til ny lov kom på høring i november 2007, og da høringsfristen var utgått hadde 146 aktører kommet med høringsinnspill. Det endelige forslaget til ny dyrevelferdsloven ble lagt frem av landbruks- og matminister Lars Peder Brekk⁴¹ i november 2008 i Odelstingsproposisjon nummer 15 (2008-2009). Lovforslaget ble tildelt Stortingets næringskomite i påfølgende måned, komiteen holdt åpen høring i januar 2009 og avga sin innstilling to måneder senere (Stortinget 2009b). Etter behandlingen i Odelstinget ble loven endelig vedtatt i Lagtinget 12. mai 2009 (Stortinget 2009c). Loven trer etter all sannsynlighet i kraft fra nyttår (Østlendingen 6.5.2009).

3.3 Dyrevelferdsmeldingen: Nye prinsipper lanseres

Først vil jeg trekke fram de sentrale elementene i dyrevelferdsmeldingen som har lagt grunnlaget for det videre arbeidet med den nye dyrevelferdsloven. Da Landbruksdepartementet startet arbeidet med dyrevelferdsmeldingen ønsket de å foreta en bred gjennomgang og vurdering av dyreholdet ut fra et etisk og velferdsmessig synspunkt (St.meld. nr. 12 2002-2003: 10). I dyrevelferdsmeldingen gir departementet en kort redegjørelse for sin forståelse av begrepet

³⁹ Styringsgruppen utgjorde Inge Midttveit (Fagsenteret for kjøtt), Marit Nesje (Norges Veterinærhøgskole), Børge Damsgård (Fiskeriforskning), Jan A. Gundersen (Dyrevernnemnda Aust-Agder), Astrid Indrebø (Norsk Kennelklubb), Webjørn Svendsen (Norges Jeger- og fiskerforbund), Cecilie Mejdell (Rådet for dyreetikk) Andreas Føllesdal (Universitetet i Oslo), Per Erik Sigstadstø (Direktoratet for naturforvaltning), Knut Hjelt og Henrik Stenwik (Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening), Live Kleveland Karlsrud (Dyrevernalliansen), Morten Bakken (Universitetet for miljø- og biovitenskap), Hans Tore Høviskeland (Økokrim) og Unni Kjærnes (Statens institutt for forbruksforskning) (E-post til meg fra Landbruks- og matdepartementet 28.4.2009).

⁴⁰ Referansegruppen utgjorde av Lennart Johanson (Fiskeridepartementet), Gunnar Hagen (Landbruksdepartementet) og Kjell Nyhus (Landbruksdepartementet) (E-post til meg fra Landbruks- og matdepartementet 28.4.2009).

⁴¹ Landbruksminister Lars Peder Brekk er minister for Senterpartiet, under regjeringen Stoltenberg (LMD 2.12.2008).

dyrevelferd, da begrepet erstatter det gjeldende dyrevernbegrepet både i lovteksten og i lovforarbeidene:

Mens dyrevern og dyreomsorg fokuserer på mennesket i samspillet med dyr, tar dyrevelferd utgangspunkt i det enkelte dyret og dets situasjon. Dyrevelferd har dermed mye av det samme innholdet som det mer hverdagslige ordet trivsel. Dyrets velferd avhenger av samspillet mellom en rekke faktorer, som det fysiske miljø, stellfaktorer og omsorg, samt egenskaper ved dyret selv som art, rase, alder, kjønn og tidligere erfaringer. (St.meld. nr. 12 2002-2003: 26)

Meldingen understreker at begrepet dyrevelferd gis ulik betydning av ulike aktører. Den varierende begrepsbruken kan skape misforståelser, men dette skyldes reelle uenigheter som man må akseptere å leve med, ifølge regjeringen (ibid.). Brambell-kommisjonens fem friheter for husdyr danner likevel grunnlaget for meldingens forståelse av dyrevelferd (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 2). Den britiske Brambell-kommisjonen presenterte i 1965 en redegjørelse for dyrevelferd, hvor de fem friheter skulle oppsummere en ideell velferd for dyr:

1. Frihet fra sult, tørst og feilernæring.
2. Frihet fra unormal kulde og varme.
3. Frihet fra frykt og stress.
4. Frihet fra skade og sykdom.
5. Frihet til å utøve normal atferd. (St.meld. nr. 12 2002-2003: 26)

Under samtalen med en informant fra Dyrevernalliansen kom det fram ytterligere en tolkning av overgang fra dyrevern til dyrevelferd. Informanten framhevet at når departementet insisterte på å bruke begrepet dyrevelferdslov var det nok blant annet fordi departementet ønsket å distansere seg fra dyrerettighetsbegrepet. Dyrevern er på en måte mer vidt eller vagt enn både dyrevelferd og dyrs rettigheter, og ifølge informanten ønsket nok departementene også å distansere seg fra dyrevernorganisasjonene. Informanten mente også at dyrevelferd er det begrepet som brukes internasjonalt. Informanten peker på at det er begrepet *animal welfare* (dyrevelferd) som brukes, ikke *animal protection* (dyrebeskyttelse), og at *animal welfare* er et begrep som brukes vitenskapelig fordi det kan testes om velferden er god eller dårlig. Du kan ikke teste grad av beskyttelse eller vern, og derfor er begrepet velferd (*welfare*) mer operasjonelt, vitenskapelig sett og dermed også rettslig sett, slik informanten ser det.

I dyrevelferdsmeldingen presenteres en etisk plattform (St.meld. nr. 12 2002-2003: 11, 150) som ifølge departementet skal gi grunnleggende føringer for vår holdning til og hold av dyr, samt å

stimulere til en viktig samfunnsdebatt der ulike grupper av dyreeiere, interesseorganisasjoner og enkeltpersoner kan drøfte det verdibaserte fundamentet for vårt forhold til dyr:

1. Dyr har egenverdi. Håndtering av dyr skal skje med omsorg og respekt for dyrs egenart. Dette innebærer å ta utstrakt hensyn til dyrs naturlige behov og aktivt forebygge sjukdom, skader og smerte.
2. Personer som har dyr i sin varetekt, skal ha kunnskap om dyrets atferdsbehov og dets krav til ernæring, sosialt og fysisk miljø. Personer som har dyr i sin varetekt har ansvaret for at dyr får dekket sine grunnleggende behov, og at de får forsvarlig hjelp ved sjukdom og skade.
3. Dyr skal holdes i miljø som gir god livskvalitet.
4. Funksjonsfriske dyr – fysisk og psykisk – skal være en forutsetning for alle typer avl.
5. Før nye tekniske løsninger tas i bruk, skal det sannsynliggjøres at de ikke medfører redusert dyrevelferd. Nye driftsformer må belaste dyrene minst mulig. (ibid.)

Det påpekes at den foreslåtte etiske plattformen skal gi retningslinjer for framtidens dyrehold og at den dermed vil få innflytelse på mål som defineres for dyrevelferd, for offentlig regelverk og forvaltning. Med hensyn til disse uttalelsene er det spesielt interessant å se hvordan plattformen følges opp i lovprosessen og integreres i loven. Dyrevelferdsmeldingen tar også opp dyrs rettslige status når det påpekes at formuleringen om *unødig lidelse*⁴² i gjeldende lovs andre paragraf er for upresis, samt at dyr juridisk sett er ”ting” og dermed ikke har noen rettigheter (St.meld. nr. 12, 2002: 135). Samtidig sier Landbruksdepartementet at gjennomgangen av dyrevernloven blant annet tar sikte på en presisering av *dyrs status og rettigheter* i loven (St.meld. nr. 12 2002-2003: 153, min utheving).

Langsiktige målsettinger i arbeidet med dyrevelferd, som skal være førende for alle typer dyrehold, blir skissert i dyrevelferdsmeldingen. Målsettingen sier at ”utformingen av miljøet skal møte dyrenes atferdsmessige behov” og at ”dyr skal ikke påføres unødige belastninger” (St.meld. nr. 12 2002-2003: 11). Målet om utforming av et miljø som kan møte dyrenes atferdsmessige behov kommer blant annet til uttrykk i meldingens målsettinger for de enkelte dyreartene, hvor det framsettes mål om løsdrift⁴³ for storfe og svin, samt en prinsipiell målsetting om løsdrift for

⁴² § 2 i dyrevernloven sier: ”Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrensmål.” En omdiskutert del av lovteksten er formuleringen ”lida i utrensmål”, altså det å ”lide unødig”.

⁴³ Løsdrift er motsetningen til båsdrift. I båsdrift lever dyrene fastlenket eller innesperret i en avgrenset bås plass. I løsdrift lever ikke dyrene fastlenket, de har mulighet til å bevege seg friere og over større arealer enn i båsdrift.

verpehøns. Det legges også vekt på målsettinger om forbedringer gjennom avl, sykdomsbekjempelse, berikelse av dyrenes fysiske miljø og videre regulering gjennom forskriftsarbeid (St.meld. nr. 12 2002-2003: 13).

I dyrevelferdsmeldingen presenteres nye målsettinger og prinsipper, som skiller seg fra gjeldende lov. Det fastslås at dyrene har egenverdi, at dyr skal behandles med respekt og at arbeidet med dyrevelferdsloven tar sikte på å presisere dyrs status og rettigheter. I fokuset på lovarbeidets prinsipielle sider er disse elementene spesielt viktige fordi de kan tolkes som uttrykk for nye holdninger til dyr, sammenliknet med gjeldende lov. Spørsmålet videre er hvordan elementene som presenteres i dyrevelferdsmeldingen blir fulgt opp, hvordan de integreres i lovarbeidet og ikke minst hvordan begrepene skal tolkes og virke i praksis. Spørsmål til mine informanter ble knyttet opp mot hvordan disse elementene vises i utkastet til ny dyrevelferdslov. Jeg studerer i tillegg hvordan ulike syn på lovutkastet uttrykkes i informantenes høringsinnspill. Innspill fra andre enn informantene trekkes også tidvis fram, der det kan belyse viktige aspekter av utkastets innhold.

3.3.1 Politisk behandling av dyrevelferdsmeldingen

I næringskomiteens innstilling til Stortinget om dyrevelferdsmeldingen uttrykkes ros og støtte til meldingen. Komiteen skriver at de er svært fornøyd med det arbeidet som er gjort av de to regjeringene som har stått bak arbeidet med stortingsmeldingen og anmoder om at regjeringen følger opp alle de mål og strategier som skisseres, for å sikre at Norge blir et foregangsland innen dyrehold og dyrevelferd (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 6), blant annet ved en revisjon av gjeldende dyrevernlov. Næringskomiteen tilslutter seg dyrevelferdsmeldingens etiske plattform, oppfatningen om at dyr har egenverdi og at en ny dyrevelferdslov skal presisere dyrs status og rettigheter (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 6, 8).

Komiteen kommer imidlertid med en rekke merknader til dyrevelferdsmeldingen. Når det gjelder meldingens føringer om tilsyn med dyrehold mener næringskomiteens flertall at

dyrevernnemdenes rolle i dyrevernarbeidet ikke bør reduseres⁴⁴. Komiteen ber også om at regjeringen, i samarbeid med fiskerinæringen, ser på hva retningslinjene for fiskeoppdrett bør inneholde. Komiteen påpeker samtidig viktigheten av at Landbruks- og matdepartementet samt Fiskeri- og kystdepartementet jobber for en felles standard for dyrevern og dyrehelse. I tillegg kommer næringskomiteen med flere påpekninger og forslag, blant annet når det gjelder overgangs- og dispensasjonsordninger ved overgang fra båsdrift til løsdrift i kufjøs, tiltak for å bedre oppslutningen om kartlegging av sykdom hos sau, vurdering av tidsfrist for avvikling av burdrift i eggproduksjonen, krav om tilgang til badevann i nye forskrifter for hold av and og gås. Videre skriver de at pelsdyroppdrett er en sterkt omdiskutert næring, forslag om å utarbeide en mal for informasjons- og kompetanseoppbygging som kan brukes av alle interesseorganisasjoner, tiltak som begrenser formering av husløse katter, forslag om å oppheve forbud mot innførsel av krypdyr, forbud mot fang-og-slipp metoden i fiske for kommersielle formål, vurdering av gjennomgang av forsøksdyrforskriftene og oppfølging av nasjonal plattform for alternativer til dyreforsøk (Innst. S. nr 226 2002-2003: 9-15). Konflikten rundt rovdyr (og sau) kommer til uttrykk flere steder i stortingsmeldingen, men diskuteres ikke i dybden med henvisning til at denne diskusjonen skulle komme i en egen stortingsmelding om rovvilt i norsk natur (St.meld. nr. 15 2003-2004).

Komiteen er i de fleste sammenhenger enstemmig i synet på dyrevelferdsmeldingens innhold. Utenom flertallets innstilling trekkes det frem synspunkter og påpekninger fra partier enkeltvis eller fra flere partier i mindretall. Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti peker på at dagens intensive produksjonsform påfører dyrene stort produksjonspress, og at dette er en uheldig og problematisk konsekvens av dagens drift. Sosialistisk Venstreparti mener at utviklingen av rasjonaliserende teknologi i landbruket i stor grad har ført til ekstra belastning for dyrene (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 6). Komiteemedlemmet fra Senterpartiet påpeker at mange av forslagene i dyrevelferdsmeldingen vil ha store konsekvenser og være sentrale elementer i rammebetingelsene for norsk husdyrhold og landbruk i årene framover. Medlemmet uttrykket bekymring over at kostnadskrevende tiltak for å bedre dyrevelferden, kan bidra til at norsk produksjon blir

⁴⁴ St. meld. nr. 12 (2002-2003: 153-154) foreslo en ny modell for den lokale forvaltningen av dyrevernloven, der tilsyns- og vedtaksmyndigheten legges (fra dyrevernnemda) til Landbruksdepartementet ved Mattilsynet. Det ble foreslått at nemndene skulle reduseres i antall og at nemndene kun skulle ha en rådgivende funksjon.

utkonkurrert av import fra land med dårligere dyrevelferd (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 6). I innstillingen fremmes også forslag fra et mindretall. Alle de tre mindretallsforslagene kom fra Sosialistisk Venstreparti og gjaldt forslag om forbud mot ku-trener⁴⁵ fra og med 2005, en utredning om hvordan den eksisterende burhønsdriften kan erstattes med overgang til løsdrift, og et forslag om å avvikle pelsdyroppdrett fra og med 2013 (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 15).

Målsettingene om løsdrift for svin og høns støttes av komiteens flertall. Uenighetene er imidlertid større når det gjelder storfe, hvor komiteens flertall mener at dyrevelferdsmeldingens mål om løsdrift for alt storfe innen 20 år vil medføre for store ombyggingskostnader for husdyrnæringen. Flertallet i komiteen ønsker heller at det i samarbeid med næringsorganisasjonene utarbeides regler for en fleksibel overgangsordning eller en dispensasjonsordning (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 10, 12), men at en målsetting om framtidig løsdrift fortsatt skal stå ved lag.

Næringskomiteen viser til at det mangler utredninger av de økonomiske konsekvensene av de mål og tiltak som er lansert i dyrevelferdsmeldingen. Komiteen påpeker viktigheten av et samarbeid med næringen når det gjelder iverksettelsen av de mål og tiltak som blir vedtatt. Komiteens flertall mener samtidig at kostnader i forbindelse med gjennomføringen av dyrevelferdstiltak i landbruket skal følges opp i framtidige jordbruksavtaler (Innst. S. nr. 226 2002-2003: 15).

Innstillingen fra næringskomiteen om dyrevelferdsmeldingen ble diskutert og vedtatt under stortingsforhandlingene i 2003. Til tross for at uenigheter påpekes og debatteres under forhandlingene, ble det uttrykt bred partipolitisk begeistring over hva partiene kaller et omfattende og godt arbeid med meldingen. Uenighetene dreier seg hovedsakelig om forhold ved pelsdyrnæringen, løsdrift for eggproduserende høner, men også om det som angår løsdrift for storfe – om en overgangsperiode frem til 2024 er tilstrekkelig eller ikke (Stortingsf. nr. 200, 2003: 12). De tre forslagene som Sosialistisk Venstreparti fremmet i næringskomiteens innstilling ble stemt over, men forslagene ble med 92 mot 16 stemmer ikke bifalt (Stortingsf. nr. 200 2003: 36-37). Også andre trakk fram mer prinsipielle spørsmål rundt behandling av dyrene, og Michael

⁴⁵ Ku-trener er en elektrisk innretning som monteres over kuas rygg i den hensikt å få kua til å gå litt tilbake i båsen før hun gjør fra seg, ved å gi elektriske støt, slik at gjødsel og urin ikke havner der kua legger seg ned (St.meld. nr. 12 2002-2003: 62).

Momyr fra Høyre sitt utsagn berører dyrenes status:

Våre holdninger til dyr dreier seg om etikk og moral, det vil si hva som oppfattes som rett eller galt i vår omgang med og bruk av dyr. Spørsmålet blir derfor hvilken verdi vi skal tillegge dyrene i dagens moderne samfunn. (Stortingsf. nr. 200 2003: 4)

Momyr uttrykker videre sitt syn om at dyr både har en egenverdi og en nytteverdi, og understreker at et sentralt spørsmål er: Hvor stor ulempe og hvor stor smerte kan det forsvares at et dyr påføres i forhold til nytteverdien for mennesker (Stortingsf. nr. 200 2003: 5)? Spørsmålet blir imidlertid stående ubesvart. Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet påpeker (ibid.) også at dyrevelferdshensyn er noe som må avveies mot praktiske og økonomiske forhold i husdyrnæringen. Øystein Hedstrøm (Fremskrittspartiet) uttrykker det slik:

[...] for produksjonsdyrene i landbruket vil dyrevelferdstiltak være en del av landbrukspolitikken. Selv om vi er opptatt av best mulig velferd, må dyrevelferdsmessige forbedringer avveies mot en rekke andre forhold som produksjonsøkonomi, strukturendringer og inntektsmuligheter. (ibid.)

Sitatet over vektlegger at hensyn til dyrene må veies mot praktiske og økonomiske forhold, samt at dyrevelferdspolitikken er en del av landbrukspolitikken. Inge Ryan (Sosialistisk Venstreparti) har en mer kritisk holdning, og mener at dyrevelferdsmeldingen ikke oppfyller det han ser som målsettingen, nemlig å finne metoder som kan gjøre dyreholdet så bra som overhodet mulig:

Måten vi i dag for eksempel driver på inne i fjøsene, blir mer og mer avhengig av å få størst mulig lønnsomhet. Det fører til at vi utsetter dyrene for større og større produksjonspress. Det skjer også på andre områder, enten det gjelder travløp eller hva det måtte være. Det er viktig at vi har med oss i bunnen at årsaken til at vi har dyrevelferdspolproblem, er menneskeskapt, fordi vi vil ha størst mulig enten gevinst eller andre ting ut av dyrene. (Stortingsf. nr. 200, 2003: 7)

Ryans uttalelse har en kritisk holdning til hva effektiviseringen innen landbruket medfører for dyrene. Under stortingsforhandlingene framstår Sosialistisk Venstreparti som det partiet som ønsker å gå lengst i å vektlegge hensynet til dyrene, når det må veies opp mot hensyn til økonomi og samfunnsnytte.

3.4 Ny lov om behandling av dyr – fra vern til velferd

Lovens navnendring gjenspeiler fokusskiftet fra *dyrevern* og over til *dyrevelferd*, i tråd med begrepsendringen og nye fagkunnskaper som ble lansert i dyrevelferdsmeldingen. Begrepet dyrevelferd er tatt inn i norsk språkbruk fra det engelske begrepet ”animal welfare”, og omhandler det enkelte dyret og dets situasjon (Stortingsf. nr. 200, 2003: 16). Begrepet velferd legger vekt på et positivt mål om at dyr skal trives, og betyr dermed en mer omfattende tilnærming til dyrehold enn gjeldende lovs vern mot mishandling, vanskjøtsel og lidelse. Lovutkastets nye innhold bygges i stor grad på føringer og begreper som ble skissert i dyrevelferdsmeldingen, mens en stor del av lovutkastets bestemmelser viderefører gjeldende rett, og stadfester eller videreutvikler prinsipper som er utledet av gjeldende regelverk (ibid.). Videre i dette delkapitlet redegjør jeg kort for de elementene i lovutkastet som skiller seg fra dyrevernloven og som antas å ha størst betydning for dyrenes livsbetingelser. Særlig fokuserer jeg på utkastets § 1 og 3, da disse er førende for tolking og anvendelse av lovens materielle bestemmelser.

Landbruks- og matdepartementet samt Fiskeri- og kystdepartementet⁴⁶ skriver i høringsnotatet til utkastet til ny dyrevelferdslov at den etiske plattformen fra dyrevelferdsmeldingen var sentral i arbeidet med lovutkastet, og at utkastet angir overordnede og generelle føringer for behandling av dyr. Departementene påpeker samtidig at loven blir en fullmaktslov med hjemler for å nedfelle nærmere bestemmelser gjennom forskrifter, og at loven omfatter både landdyr og sjødyr enten de er eide eller ville (LMD/FKD høringsnotat 2007: 8-9). I høringsnotatet omtales sentrale deler av utkastet, med utfyllende kommentarer til lovens bestemmelser.

Høringsnotatet viser at departementene har implementert flere prinsipper fra dyrevelferdsmeldingens etiske plattform i lovutkastet. I gjeldende lov er hovedparagrafen om at dyr skal behandles godt og ikke komme i fare for å lide unødig (i utreningsmål) samlet i § 2 (Nesje 2008: 5). I lovutkastet er dette delt opp i en formålsparagraf (§ 1) og en paragraf med generelle bestemmelser (§ 3). I tråd med den etiske plattformen foreslår departementene at formålet til den nye loven skulle være å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr (Ot. Prp. nr. 15 2008-2009:

⁴⁶ Landbruks- og matdepartementet samt Fiskeri- og kystdepartementet omtales heretter som departementene.

18). I lovutkastet lyder dermed § 1: ”Formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr” (LMD/FKD høringsnotat 2007: 108). Krav om respekt for dyr innebærer ifølge høringsnotatet visse rammer for bruk og avliving av dyr, utover det som følger av rene velferdsbetraktninger. Utkastets § 12 gir forbud mot avliving av dyr som et selvstendig underholdnings- eller konkurranseelement, og forbudet begrunnes med at slike former for avliving kan virke støtende på mennesker og at det strider med utkastets formål om å fremme respekt for dyr. Departementene understreker samtidig at de med forbudet ikke ønsker å gi opphav til en diskusjon om dyrs rett til liv, og påpeker at dyr kan avlives uten at dette er nødvendig av dyrevelferdsmessige grunner (LMD/FKD høringsnotat 2007: 29). Det å fremme respekt for dyr skal være et selvstendig hensyn selv om manglende respekt for dyret ikke nødvendigvis medfører redusert velferd, og departementene sier at ved tolkning av begrepet respekt så vil etiske vurderinger knyttet til hvordan dyr bør og ikke bør behandles bli vektlagt utover rene velferdsbetraktninger (LMD/FKD høringsnotat 2007: 66).

Både dyrevelferdsmeldingen og Stortinget fremmet ønske om at dyrs status og rettigheter skulle presiseres i det nye lovverket. Departementene foreslår å gjøre dette ved å innføre begrepet *egenverdi* i lovutkastets generelle bestemmelser (LMD/FKD høringsnotat 2007: 20), slik at § 3 lyder:

Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Det skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og dyrs evne til å ha positive og negative opplevelser. (LMD/FKD høringsnotat 2007: 108)

Denne lovteksten er tydelig endret sammenliknet med tilsvarende ordlyd i gjeldende lov: ”Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål⁴⁷”. Første ledd i utkastet til § 3 er ny. Andre ledd viderefører et prinsipp fra gjeldende lov, men begrepet ”lidelse” erstattes med ”påkjenninger og belastninger”. Formuleringen om ”påkjenninger og belastninger” omfatter tydeligere både negative fysiske (smerte/skade) og mentale (frykt/angst/stress) opplevelser (LMD/FKD høringsnotat 2007: 81).

⁴⁷ ”I utrengsmål” tilsvarer ”unødvendig” i bokmålsform (Frøslie 2000: 45).

Departementene ønsker i paragrafen å tydeliggjøre ønsket om at dyr skal behandles godt, utover det å beskyttes mot unødig lidelse. Hva ordlyden ”dyr skal behandles godt” konkret skal bety presiseres ikke, og departementene sier det må vurderes i hvert enkelt tilfelle (LMD/FKD høringsnotat 2007: 67). Utkastet sier at dyrene skal beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Ordlyden ”fare for” innebærer at det skal treffes tiltak før påkjenninger og belastninger har inntruffet. Departementene sier ordlyden innebærer at man bør legge et forsiktighetsprinsipp til grunn, på områder med manglende kunnskap om dyrevelferd (ibid.). I tredje ledd videreføres også prinsipper fra gjeldende lov, men formuleringen ”takast omsyn til instinkt og naturleg trång hjå dyret” erstattes med at det skal ”tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og evne til å ha positive og negative opplevelser”. Endringen bort fra ”instinkt” og over til ”fysiske og mentale behov” utgjør en modernisering av begrepene ifølge departementene (St.meld. nr 12 2002-2003: 19), mens tilføyselsen om dyrs ”evne til positive og negative opplevelser” representerer noe nytt. Endringene kan tolkes som en implementering av nye kunnskaper fra fagområdet etologi om hvordan stress og ytre påvirkninger endrer dyrs oppførsel og væremåte, til forskjell fra gjeldende lovs fokus på dyrs instinktstyrt atferd.

I departementenes lovutkast foreslås nye krav i form av et eget kompetansekrav⁴⁸, innføring av varslingsplikt⁴⁹, en adgang hos tilsynsmyndigheten⁵⁰ til å frata en person retten til å holde eller ha med dyr å gjøre, et mer utfyllende og generelt krav til dyrs levestandard enn gjeldende lov, et eget kapittel som omfatter viltlevende dyr og en hjemmel til å gi forskrift om forenklet forelegg for brudd på dyrevelferdsloven (LMD/FKD høringsnotat 2007: 11). Lovutkastets § 14 presiserer dessuten særskilte forbud mot å utøve vold mot dyr, å hensette dyr i hjelpeløs tilstand, å foreta utuktige handlinger med dyr, samt å bruke levende dyr som agn.

⁴⁸ Departementene mener dyreeiere som er kompetente gir grunnlag for en bedre dyrevelferd (LMD/FKD høringsnotat 2007: 11).

⁴⁹ Departementene mener en lovfestet plikt til å varsle tilsynsmyndigheten ved grunnlag for mistanke om at dyr utsettes for mishandling eller annen sviktende behandling (LMD/FKD høringsnotat 2007: 11).

⁵⁰ Departementene gir i utkastet hjemmel for at Mattilsynet kan gjøre slike vedtak, for å hindre at personer som har brutt loven, gjentatte ganger eller på en grov måte, skaffer seg nye dyr (LMD/FKD høringsnotat 2007: 11).

3.4.1 Premisser som videreføres fra gjeldende lov

Til tross for ønskene om å presisere dyrs moralske og juridiske status i dyrevelferdsloven, blir dette verken presisert eller diskutert i lovforarbeidene, og derfor er det ingenting som endrer dyrs juridiske status som i dag defineres som ”ting” uten rettigheter (Ot. Prp. 15 2008-2009: 24).

Juridisk sett er de tamme dyrene fortsatt definert som menneskers eiendom. I rettssystemet oppfattes dyrene som ting, løsøre og eiendom: Dyrene kan eies, selges, leies, lånes bort, gis bort, mistes, avlives og bli gjenstand for eiendomsforbrytelser som tyveri, heleri og skadeverk (Larsen 2003: 160).

Dyrevelferdsloven viderefører rettsprinsippet som gjør at dyr lovlig kan påføres både påkjenninger og belastninger. Lovens § 3 sier at dyr skal beskyttes mot fare for *unødige* påkjenninger og belastninger. Det betyr at dyr kan utsettes for påkjenninger og belastninger så sant det ansees som *nødvendig*. Dette forholdet ligger som et viktig premiss for hele loven (Frøslie 2000: 45). Det at lovverket gjør det mulig å rettmessig påføre dyr lidelse (påkjenninger og belastninger) har ifølge Arne Frøslie (2000: 48-49) vært et ankepunkt mot gjeldende lov. Dette videreføres likevel i dyrevelferdsloven.

3.4.2 Hva betyr dyrevelferdsloven for dyrene?

Hva kan den nye loven gi av virkning for dyrene? Her oppsummerer jeg mulige virkninger av dyrevelferdslovens viktigste innhold. Lovutkastet inneholder flere skjønnsmessige begreper og normative formuleringer som uttrykker en ny holdning til dyr, sammenliknet med gjeldende lov. De mange innspillene fra høringsinstansene om tolkningsproblemer understreker imidlertid høringsnotatet til lovutkastet sin mangel på å presisere hva de skjønnsmessige begrepene betyr for framtidig tolking og forskriftsarbeide. De mest problematiske formuleringene ligger i utkastets § 1 og 3, spesielt fordi lovens øvrige bestemmelser skal tolkes i lys av disse bestemmelsene.

Flere sentrale begreper mangler definisjoner i utkastet til dyrevelferdsloven: Fagmiljøer har sine vitenskapelige definisjoner av dyrevelferd, men departementene definerer ikke sin vitenskapelige forståelse av begrepet. Lovens begreper om respekt og egenverdi er utydelige i rettslig sammenheng og uavklarte i utkastet. Hvilke kriterier som legges til grunn for å avgjøre lovens

definisjon av nødvendige påkjenninger og belastninger er fortsatt uklart. Departementene påpeker selv at det fra mange hold er påpekt at ”unødig” i utkastets § 3 er et upresist begrep, og at begrepet kan forstås slik at dyr aktivt kan påføres lidelse så fremt lidelsen ikke ansees som unødvendig (LMD/FKD høringsnotat 2007: 19). Likevel videreføres begrepet unødig i dyrevelferdsloven.

Lovutkastet presiserer heller ikke dyrs rettigheter og status, utover lovfesting av dyrs egenverdi og påpekning av at dyr ikke gis rett til liv. Departementene berører dyrs moralske status ved å lovfeste egenverdien, men virkningen av dette er hovedsakelig ment å være holdningsskapende (Innst. O. nr. 56 2008-2009: 29). Dyr har ifølge myndighetene egenverdi, men uten å verken ha status som rettssubjekt eller levende og følende skapninger i rettslig forstand. Med henblikk på departementenes hensikt med begrepet egenverdi og videreføringen av dyrs eiendomsstatus gir ikke dyrevelferdsloven opphav til juridiske rettigheter for dyr.

I dyrevelferdsmeldingen sto det at ny etologisk kunnskap var en viktig grunn for behovet av en ny lov. I høringsnotatet sies at den samme kunnskapen er grunnleggende for vurderinger av dyrevelferden. Departementenes målsettinger og lovens krav om løsdrift for noen produksjonsdyrehold kan sees som en erkjennelse av denne kunnskapen, på lik linje med det endrede fokuset til dyrevelferd og de nye begrepene i § 1 og 3. Lovendringene og målsettingene om løsdrift gjenspeiler en tilpasning til en internasjonal utvikling som var i gang allerede før lovprosessen startet, men det kan tolkes som en forbedring av dyrs livsforhold at noen løsdriftskrav nå lovfestes (St.meld. nr. 12 2002-2003: 61). For eggproduserende høner er løsdrift fortsatt bare en målsetting, mens for rev og mink i pelsdyroppdrett blir ikke løsdrift engang diskutert. Løsdriftskravet som var foreslått å tre i kraft for melkekyr fra 1. januar 2024, ble under Jordbruksoppgjøret for 2008 utsatt i 10 år (St.prp. nr. 69 2007-2008: 87-88). Det ble samtidig åpnet for dispensasjon som medfører at et stort antall melkekyr aldri får oppleve løsdrift. Begrunnelsen for utsettelse og dispensasjon var økonomiske og miljømessige forhold, men dette går dermed på bekostning av dyrevelferdshensyn. I tillegg uttaler landbruks- og matminister Lars Peder Brekk under odelstingsbehandlingen av dyrevelferdsloven: ”Jeg vil understreke at jeg tror ikke det er noen forskjell mellom dyrevelferden i et vanlig løsdriftsfjøs kontra dyrevelferden i et vanlig båsfjøs [...]” (Dyrevelferdsloven i Odelstinget 27.4.2009).

Dyrevelferdslovens nye eksplisitte forbud, kompetansekrav, varslingsplikt/-rett, aldersgrense for dyreeiere, Mattilsynets mandat til å frata eiere rett til dyrehold, utvidelse av hva som faller under forsøksdyrforskriften, hjemmel for å innføre forbud mot produksjon og omsetning av varer fra dyr og nye hjemler og tiltak i loven vurderer jeg som forbedringer av regelverket. Endringer i retning av større hensyn til dyr vil også kunne ha en holdningsskapende effekt som kan komme dyrene til gode. Foruten løsdrift og tiltakene over er det imidlertid vanskelig å spore tegn til store endringer innen konvensjonell husdyrproduksjon, som gir reelle forbedringer i dyrs livsbetingelser. Dyrevelferdsloven setter, i likhet med gjeldende lov, hovedsakelig rammene for det videre forskriftsarbeidet som skal regulere bruk, behandling og avliving av dyr. Derfor er det foreløpig vanskelig å si noe om lovens virkning. Virkninger av loven avhenger i stor grad av normutviklingen i samfunnets syn på dyrene, kontrollapparatets ressurser og prioriteringer, politiets evne og vilje til å ta lovbrudd på alvor, økonomiske forhold innen landbruket, det internasjonale matvaremarkedet og andre samfunnsforhold kan påvirke lovens virkning i ulik retning.

3.4.3 Bedres dyrs rettsvern?

Blir dyrs rettsvern styrket med den nye dyrevelferdsloven? I Marit Nesjes (2008: 2-3) rettsvitenskaplige avhandling *Dyrs rettsvern* brukes rettsvernbegrepet i studiet av dyrevelferdslovens mulige funksjoner overfor dyrene. Begrepet rettsvern brukes først og fremst i tingsretten om en rettighet som er gitt i lovgivningen, eller en interesse som et individ har, som er lovbeskyttet mot angrep fra tredjemanns side (Nesje 2008: 2). Avliving og beskyttelse av liv er et sentralt tema ved vurdering av dyrs rettsvern ifølge Nesje. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om dyr i det hele tatt har rettsvern hvis de ikke har lovfestet rett til å leve, men dette vil bero på hvordan begrepet rettsvern brukes og hva som legges i begrepet (Nesje 2008: 21). Nesje bruker begrepet om dyrs rettsvern når lovgivningen gir dyrene en form for beskyttelse, og som en betegnelse på individets interesse i at det offentlige beskytter det mot overgrep fra andre. Ifølge Nesje handler dyrs rettsvern om hva dyrevelferdsloven uttrykker og hva rettssystemet kan sikre eller beskytte dyrene mot (ibid.).

Sammenliknet med gjeldende lov vil dyrevelferdslovens fokus på velferd, lovfesting av dyrs egenverdi og formuleringen om respekt kunne tale for et bedret rettsvern for dyr, innen rammene av de etablerte systemene for bruk av dyr. En bedring av dyrs rettsvern kan bidra til at

rettssystemet tar større hensyn til dyrene når det skal fattes beslutninger om hvordan dyr skal behandles. Rettsvernet virker imidlertid i en samfunnsmessig kontekst, hvor øvrige samfunnsforhold setter rammer og påvirker rettssystemets mulige tolkinger og beslutninger. Påvirkningsforholdene mellom samfunnet og retten drøftes mer utførlig i kapitel syv, mens ulike syn på lovens innhold og virkning belyses hovedsakelig i kapittel fire og delvis i kapittel fem.

4. Ulike syn på lovens innhold og mulige virkning

Hvordan skal forholdet mellom mennesker og dyr reguleres rettslig? Hva er dyrenes rettslige status? Hvordan virker loven for dyrenes rettsvern? Norske myndigheter sier at dette er spørsmål som i større grad er satt på den politiske dagsorden i senere tid. I lovprosessen er disse spørsmålene helt sentrale. Spørsmålene har imidlertid mange svar. Oppfatningene om dyrevelferdslovens innhold og dens mulige virkning varierer sterkt. I dette kapitlet belyses ulike meninger som kom fram under intervjuer med mine informanter, som uttrykkes i deres høringsinnspill og som presenteres av myndighetene og høringsinstanser underveis i lovprosessen. Drøftelsen underrettes hovedsakelig mot lovens skjønnsmessige begreper, slik de ble presentert i lovutkastets første og tredje paragraf. § 1 fastslår at "Formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr." I § 3 heter det at "Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Det skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og dyrs evne til å ha positive og negative opplevelser." Foruten begrepene "respekt" og "dyrevelferd", rettes søkelyset mot betydningen av "egenverdi uavhengig av nytteverdi" og "unødige påkjenninger og belastninger". Avslutningsvis drøftes dyrs rettsvern opp mot lovens definisjon av dyrs status.

4.1 Fullmaktslov: Uklart hvilke virkninger som er mulige

Rådet for dyreetikk påpeker at utkastet til ny dyrevelferdslov er en fullmaktslov, noe som gjør at bestemmelsene er generelle og åpner for skjønnsmessige vurderinger. En fullmaktslov delegerer til forvaltningen utformingen av mer detaljerte regler og forskrifter ut fra rammene som settes i loven (Christensen 2007: 81-82). Delegeringen kan være mer eller mindre vidtgående og åpen, og dyrevelferdsloven gir ved sine skjønnsmessige begreper forholdsvis vide rammer for forvaltningen. Rådet understreker at det er departementene som gjennom forskrifter og utøvelse av tilsyn legger innhold i loven, og at lovens virkning dermed ligger utenfor Stortingets kontroll. Rådet mener derfor at det er spesielt viktig at lovens intensjoner kommer tydelig fram og kan danne grunnlaget for senere tolkninger og forskriftsarbeid (Rådet for dyreetikk 2008: 1).

Dyrevernorganisasjonen NOAH uttrykker i sitt høringsinnspill at de til tross for de viktige

formuleringene og prinsippene som er nedfelt i loven, er kritiske til mangelen på praktiske konsekvenser i lovteksten:

En rekke former for utnytting av dyr som ikke kan sies å ivareta deres behov for eksempelvis ”positive opplevelser” vil etter lovutkastet å dømme, fortsatt være tillatt. Med en slik praksis kan man i verste fall risikere å uthule begreper som ”respekt” og ”velferd” til å bli innholdsløse. NOAH er også bekymret over den utstrakte mulighet til å ta vesentlige avgjørelser gjennom forskrifter. Forskrifter er åpenbart nødvendig, men NOAH mener at også selve loven bør markere i sterkere grad i hvilken retning disse forskriftene skal gå. (NOAH 2008: 1)

I lovutkastets § 1 framstår begrepene dyrevelferd og respekt som uttrykk for en teoretisk oppgradering av lovens syn på dyr. Begrepene er imidlertid skjønnsmessige, og deres mulige virkning blir dermed uforutsigbare. Av informantene jeg har snakket med, uttrykker både Dyrevernalliansen, NOAH, Dyrebeskyttelsen og Rådet for dyreetikk positive oppfatninger om formålsparagrafens begrep om respekt for dyr i sine høringsinnspill⁵¹. Animalia, Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB), Bondelaget og Mattilsynet har ikke nevnt begrepet om respekt spesielt i sine høringsinnspill⁵², mens SIFO og senterparti-representanten i Stortingets næringskomite ikke har gitt høringsinnspill til dyrevelferdsloven.

4.2 Hva er dyrevelferd?

I tillegg til å fremme respekt for dyr skal loven sette rammene for god dyrevelferd. Begrepet dyrevelferd gir liten mening i seg selv, og uten å kombineres med et adjektiv kan dyrevelferden være alt fra uakseptabel til veldig god. Departementene påpeker at når det heter at dyrevelferd skal ivaretas i loven, så skal dette forstås som *god* dyrevelferd (LMD/FKD høringsnotat 2007: 17). En av informantene jeg snakket med delte sin oppfatning om opphavet til dyrevelferdsbegrepet:

Det er laget en ny sånn, nærmest en sånn ideologi rundt dyrevelferd, det er skapt som et eget område. Det var det jo ikke tidligere. Jeg vet ikke hvor mye du har sett på historikken, men fordi jeg holder på å skrive om det her så begynte jeg å se på når kom begrepet dyrevelferd, hvor kom

⁵¹ Høringsinnspillene er oppgitt i kildelisten: Dyrevernalliansen (2008), NOAH (2008), Dyrebeskyttelsen Norge (2008) og Rådet for dyreetikk (2008).

⁵² Høringsinnspillene er oppgitt i kildelisten: Animalia (2008), UMB (2008), Norges Bondelag (2008) og Mattilsynet (2008).

det fra og sånn. Og det som er veldig klart det er at dyrevelferdsbegrepet kom med den nye profesjonen etologi. (SIFO)

Etologi er læren om dyrs atferd, og høringsnotatet vektlegger betydningen av slik faktakunnskap for å vurdere velferden for dyr. Det heter i notatet at dyrevelferdsvurderinger må bygges på et faktagrunnlag eller en vektlegging av allmenne oppfatninger i samfunnet og praktiske/økonomiske hensyn. Når det gjelder faktagrunnlaget som vurderinger skal begrunnes i, trekkes fagmiljøenes ulike tilnærminger og definisjoner⁵³ av dyrevelferd frem. Hvilken definisjon man legger til grunn vil ofte påvirke valg av metode, og metoden vil kunne virke inn på resultatene og kunnskapen som produseres (LMD/FKD høringsnotat 2007: 17). En klargjøring av hvilken begrepsdefinisjon og vitenskapelig metode som brukes av myndighetene vil være viktig for å kunne vurdere faktagrunnlaget som dyrevelferdsvurderinger begrunnes i. Hvorvidt vitenskapelige studier av/på dyr skjer i dyrenes naturlige omgivelser eller i fangenskap vil naturligvis påvirke både den vitenskapelige forskningsmetoden og påfølgende funn. Høringsnotatet sier ingenting om hvilken vitenskapelig definisjon av dyrevelferdsbegrepet som er viktigst for myndighetene, men notatet påpeker at det er stor mangel på kunnskap om dyrs atferd under naturlige forhold (LMD/FKD høringsnotat 2007: 20). Departementene skiller samtidig mellom de faglige og skjønnsmessige vurderingene av dyrevelferd på den ene siden og den etiske vurderingen av hvor velferdsnivået for dyr bør ligge i en gitt sammenheng. Hva som er god dyrevelferd etter loven skal bero på en avveining mellom hensynet til dyrenes behov og opplevelser på den ene siden, og menneskers interesse av å bruke dyr til næring, hobby, rekreasjon og liknende på den andre (LMD/FKD høringsnotat 2007: 66). Hvordan en slik avveining kan praktiseres sies det imidlertid ingenting om, og dermed åpnes det for skjønnsmessige tolkinger. Rådet for dyreetikk påpeker i sitt høringssvar at høringsnotatet mangler en samlet gjennomgang av begrepet dyrevelferd:

Det som nå står [om dyrevelferdsbegrepet] er spredt og ikke alltid like klargjørende. Dette er viktig, uansett om en definisjon av dyrevelferd blir tatt inn i lovteksten, noe som også bør

⁵³ I høringsnotatet med utkast til ny lov om dyrevelferd presenteres tre ulike definisjoner fra fagmiljøer: *Den følelsesbaserte tilnærmingen* som tar utgangspunkt i den subjektive, mentale tilstanden hos dyret. *Den funksjonalitetsbaserte tilnærmingen* som tar utgangspunkt i en analyse av hvordan dyret mestrer miljøet det holdes i. Og *den naturbaserte tilnærmingen* som legger stor vekt på at dyret har mulighet til å utøve artsspesifikk, naturlig atferd og utfolde sitt biologiske potensial (LMD/FKD høringsnotat 2007: 17).

vurderes. Høringsnotatet slår fast at dyrevelferdsvurderinger forutsetter et tilstrekkelig faktagrunnlag. Dette er viktig, og bør innebære at der faktagrunnlaget er mangelfullt, må vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap erverves. Det er ikke akseptabelt at regelverk hjemlet i dyrevelferdsloven i stedet bygger på praktiske og økonomiske hensyn eller rådende allmenne oppfatninger. På samme side blandes god dyrevelferd med akseptabel dyrevelferd: "Hva som er god dyrevelferd etter loven, vil bero på en avveining mellom hensynet til dyrenes behov og opplevelser på den ene siden, og bruksinteressen i form av næring, hobby, rekreasjon m.m. på den andre". (Rådet for dyreetikk 2008: 1)

UMBs høringsinnspill trekker fram det samme sitatet fra høringsnotatet og kaller det både forvirrende og faglig ukorrekt, og mener en klargjørende definisjon og beskrivelse bør inn i lovutkastets kommentardel. Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) sier i sitt innspill at det bør skilles mellom hva som ansees som god dyrevelferd fra dyrenes perspektiv, og hva som ansees som akseptabel dyrevelferd etter en avveining mellom dyrenes behov og samfunnsbehov (Ot. Prp. Nr. 15 2008-2009: 18-19). På linje med Rådet for dyreetikk, UMB og NENT påpeker både NOAH og Dyrebeskyttelsen at dyrevelferdsbegrepet framstår som utydelig, og at det derfor bør defineres klarere⁵⁴. Bondelaget, Mattilsynet, Animalia og Dyrevernalliansen uttrykker derimot ingen innvendinger mot dyrevelferdsbegrepet slik det presenteres i høringsnotatet.

4.3 Dyrs egenverdi - gir egenverdien noen virkning?

Når dyrevelferdsloven trer i kraft, vil lovens § 3 bli førende for tolkning og anvendelse i konkrete saker og ved utforming av forskrifter (LMD/FKD høringsnotat 2007: 21). Paragrafen lyder etter vedtak i Stortinget:

Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Det skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og dyrs evne til å ha positive og negative opplevelser. (Stortinget 2009c)

I høringsnotatet beskrives betydningen av begrepet egenverdi slik: "Egenverdi innebærer at dyr skal behandles forsvarlig og med respekt uavhengig av om de har noen økonomisk eller annen nytteverdi for mennesker" (LMD/FKD høringsnotat 2007: 19). I lovens tredje paragraf ligger

⁵⁴ Også høringsinstansene Vitenskapskomiteen for mattrygghet, Norsk kennelklubb og Norsk Atferdsgruppe for selskapsdyr foreslår i sine høringsinnspill en klargjøring av begrepet dyrevelferd (Ot. Prp. 15 2008-2009: 15).

flere av de viktigste formuleringene og begrepene for mitt studie av dyrevelferdsloven. Ifølge departementet var det bred støtte for forslaget til § 3 blant høringsinstansene, og blant disse mente mange at forslaget samsvarte bra med prinsippene i dyrevelferdsmeldingen. Bondelaget sier i sitt høringsinnspill at de er enige i at dyrs egenverdi slås fast i lovverket, at dyr skal behandles godt og at dyr beskyttes mot unødig fare. Bondelaget understreker samtidig at hensynet til dyrene må avveies mot hensynet til kravet om økonomiske og rasjonelle driftsmåter, samt dyreeierens reelle og praktiske muligheter til å iverksette nødvendige tiltak (Norges Bondelag 2008: 1). Verken Animalia eller Mattilsynet kommenterer § 3 i sine høringsinnspill, men informanten fra Animalia uttrykker i intervju at en lovfesting av dyrs egenverdi kan være betydningsfullt:

Det [egenverdi] høres jo fint ut, og på en måte kan du si at det kanskje er viktig at det står, for det skal jo på en måte signalisere samfunnets holdninger og forventninger. Men, hvor mye det i praksis endrer for det jevne produksjonsdyr og den jevne bonde – altså det er ikke sånn at bonden leser at nå har kua mi fått egenverdi eller nå må jeg behandle dem med respekt. Men, samtidig så er det jo viktig å ha en dyrevelferdslov som sier noe om hva samfunnet på en måte forventer. (Animalia)

På lik linje med Animalia påpeker flere høringsinstanser at den praktiske virkningen av å fastslå dyrs egenverdi i loven er diffus. Informanten fra Mattilsynet sa i intervju at en lovfesting av dyrs egenverdi uavhengig av nytteverdien for mennesker oppfattes som et stort sprang, og vedkommende hevdet å ville bli overrasket om formuleringen ikke også aksepteres i Stortinget. Informanten ser mer positivt på mulige konsekvenser av formuleringen, og sier at om man skal trekke følgen av formuleringen så kan det oppstå situasjoner hvor man må si at: ”Det koster faktisk penger å ivareta den verdien”. Dyrebeskyttelsen bemerker i sitt høringsinnspill at siste ledd i § 3 bør ta høyde for dyrenes individuelle erfaringer, men under intervjuet uttrykkes en oppfatning av § 1 og 3 som er på linje med Animalias manglende tro på praktisk virkning av de uklare formuleringene:

[...] det er heller kanskje ikke så vanlig for lover å ha ett så stort sprik mellom hva som er formålet og hva som er praksis. Etter vårt syn så har man [departementene] forsøkt å presisere den status dyr skal ha. Men det er på en måte bare at de har stadfestet det paradokset som er i loven allerede. Nå sier de at loven skal fremme god dyrevelferd og respekt for dyr, og dyr skal ha egenverdi og så videre og så videre... Men praksis [kritikkverdig dyrehold] får fortsette – og praksis er i direkte kontrast til lovens formal. (Dyrebeskyttelsen)

UMBs høringsinnspill sier at lovutkastets formulering om at dyr har egenverdi heller bør erstattes med at dyr har en *iboende verdi*. UMBs begrunnelse er at egenverdi i filosofisk terminologi har en annen betydning enn hva lovutkastet sikter til. Begrepene iboende verdi og egenverdi brukes generelt sett ofte om hverandre, men de gis ofte forskjellig betydning. Ifølge Jens Saugstad (2000: 140) brukes gjerne egenverdi om det som søkes for dyrets egen skyld (fortrinnsvis opplevelser og bevissthetstilstander), men ikke om *dyret som har* dem. Han sier at når det refereres til verdien til det individ som har dem, bruker man isteden termen iboende verdi. Saugstad henviser samtidig til Tom Regans formulering: "Den iboende verdien til individuelle moralske aktører skal forstås som begrepsmessig atskilt fra den egenverdien som hefter ved de opplevelser de [dyrene] har (f.eks. nytelse eller preferansetilfredsstillelser) (ibid.). Ut ifra Saugstads forståelse av forskjellen mellom egenverdi og iboende verdi kan det tolkes som om myndighetene og flere av høringsinstansene (bl.a. dyrevernorganisasjonene) snakker om to forskjellige ting. UMBs påpeking ovenfor ser for øvrig ut til å være misforstått, slik jeg tolker det. I motsetning til UMBs innspill tolker jeg lovforarbeidene dit hen at myndighetene overhodet ikke ønsker at dyrene skal tillegges en iboende verdi. For myndighetene dreier dyrs egenverdi seg bare om dyrs opplevelser og mentale tilstander, noe som ikke nødvendigvis medfører rettigheter for dyr. Derimot gir dyrs iboende verdi en status til individene i seg selv og ikke bare individenes mentale og følelsesmessige evner (Regan 2001: 34). Dyrs iboende verdi er selve utgangspunktet for Regans teoretiske argumentasjon for dyrs rettigheter⁵⁵, på lik linje med hva jeg oppfatter at dyrevernrepresentantene taler for. Betydningen av egenverdi i loven er likevel uklar på grunn av begrepets skjønnsmessige form og fordi myndighetene ikke sier hva begrepets innhold skal medføre i konkret praksis.

Informanten som representerte Senterpartiet i næringskomiteen uttrykker en tvetydig oppfatning av dyrs egenverdi:

⁵⁵ Regan mener det er dyrs iboende verdi som må være utgangspunktet for dyrenes juridiske rettigheter. Regan kritiserer Peter Singer sin utilitaristiske argumentasjon som tar utgangspunkt i dyrs egenverdi (mentale og følelsesmessige evner). Menneskerettighetene bygger på menneskers iboende verdi, ikke egenverdi, og Regan mener at individene i seg selv må være viktigere enn de kognitive evnene hos individet. Regan kritiserer også utilitarismens utydelige og umulige oppgave i å måle konsekvensene av ulike handlinger (jfr. utilitaristisk konsekvensetikk) og at en slik tilnærming ikke gir tilstrekkelig vern av dyrs individuelle rettigheter (Regan 2001: 34-35).

[...] forslaget [om at dyr har egenverdi uavhengig av nytteverdi] er et uttrykk for at alt liv har en egenverdi. Altså, det er jeg enig i. Men, så må det balanseres ut mot det jeg åpnet med innledningsvis. Altså, dyr skal behandles med respekt, men det bærer etter mitt skjønn også veldig galt av sted hvis du begynner å sidestille dyr og menneskeverd. [...] Men, at du får det inn i formålsparagrafen til loven på ett eller annet vis, det tror jeg er greit. Men, jeg tror at man også skal tenke igjennom formuleringene og dynamikken ganske grundig i det, sånn at man er klar over hva det er man vedtar og hva man ikke vedtar. Sånn at det ikke blir gjenstand for veldig mye debatt og krangling etterpå. (senterparti-representanten i næringskomiteen)

Miljøpartiet De Grønne ytrer støtte til prinsippet om dyrs egenverdi, men mener at lovutkastet for øvrig ikke lever opp til dette. Den norske veterinærforeningen påpeker at når dyr tillegges egenverdi kan det komme i konflikt med andre lovverk som definerer dyr som ting, på linje med andre varer (Ot. Prp. Nr. 15 2008-2009: 22). Dyrevernalliansen mener at begrepet egenverdi ikke klargjør dyrs status slik Stortinget ba om, og dette begrunnes med at det fortsatt er uklart om dyr har rettslig status som "ting" som i gjeldende lov, eller om de ansees som subjekter med rettsevne. Organisasjonen foreslår derfor å tilføye en setning i § 3 som stadfester at "dyr er individer med rettigheter etter dyrevelferdsloven". I lovens endelige utforming er det imidlertid klart at dyr fortsatt har status som "ting".

4.3.1 Dyrs egenverdi endres underveis i lovprosessen

Etter regjeringens behandling av forslaget til ny dyrevelferdslov i Ot. Prp. 15 (2008-2009) i desember 2008 ble første og siste ledd i § 3 fjernet, slik at paragrafen lyder: "Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger" (Ot. Prp. 15 2008-2009: 121). Departementet sier at de uansett vil videreføre begrepet egenverdi som et viktig fundament for loven og dens formål, men de vil fjerne selve begrepet fra lovteksten (Ot. Prp. 15 2008-2009: 23). Forslaget om å fjerne egenverdi gis ingen begrunnelse i odeltingsproposisjonen eller under høringen. Til tross for bred støtte i høringen vil departementet også fjerne andre ledd i § 3, som lyder: "Det skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og evne til å ha positive og negative opplevelser." Begrunnelsen er at dette likevel ivaretas i kravet om at dyr skal behandles godt og i lovens øvrige materielle bestemmelser (Ot. Prp. 15 2008-2009: 23). Med tanke på at tidligere forarbeider har påpekt viktigheten av å lovfeste dyrs egenverdi for å presisere dyrs status og rettigheter, i tråd med målet for lovrevisjonen, er det er overraskende at første ledd i § 3 fjernes. Egenverdi ble dessuten lansert som del av stortingsmeldingens etiske plattform. Plattformen har høstet massiv støtte og skulle ligge til grunn for hele lovprosessen. Til tross for sterke føringer om å implementere begrepet om egenverdi, ble det altså likevel fjernet. Under den

åpne høringen i forbindelse med lovforslaget kom flere aktører med sterke reaksjoner mot denne og de øvrige endringene i § 3 (Høring Ot. Prp 15 2008-2009). Dyrevernorganisasjonene var spesielt kritiske.

Når Stortingets næringskomite i mars 2009 avga sin innstilling om lovforslaget til Stortinget, ønsket likevel flertallet i komiteen⁵⁶ at § 3 skulle lovfeste ideen om at dyr har egenverdi uavhengig av nytteverdi. Dermed lyder paragrafen nå: ”Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger”. Paragrafens siste ledd ”Det skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og dyrs evne til å ha positive og negative opplevelser” er fortsatt strøket, sammenliknet med lovutkastet. Komiteens flertall vektlegger at ordet egenverdi ikke skal tolkes så vidtgående at det kan stilles spørsmålstegn ved konvensjonelle former for husdyrhold, slik de praktiseres i dag, og at formuleringen ikke gir grunnlag for å vurdere noen av husdyrholdsforskriftene på nytt (Innst. O. nr. 56 2008-2009: 29). Deler av komiteen⁵⁷ viser til statsråd Lars Peder Brekks svar⁵⁸ til næringskomiteen, hvor det bekreftes at formuleringen ikke skal gi noen praktisk virkning utover det symbolske: ”Det vil ikke ha noen dyrevelferdsmessige konsekvenser å ta inn begrepet egenverdi i lovteksten. Som nevnt vil begrepet kun ha en symbolverdi og ikke i seg selv bidra til bedre dyrevelferd (ibid.)”.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at mange aktører i lovprosessen har uttrykt at en lovfesting av dyrs egenverdi kan gi betydelige rettslige konsekvenser. Medlemmene reiser tvil om statsrådets tolking og mener det er problematisk å lovfeste en formulering som ikke har en avklart betydning (Innst. O. nr. 56 2008-2009: 29-30). Dyrs egenverdi ble imidlertid videreført gjennom både Odels- og Lagtinget. Når loven trer i kraft vil dyrene ha en lovfestet egenverdi.

⁵⁶ Alle medlemmene/partiene unntatt Fremskrittspartiet (Innst. O. nr. 56 2008-2009: 29-30)

⁵⁷ Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre (Innst. O. nr. 56 2008-2009: 29).

⁵⁸ Statsråd Lars Peder Brekks svarbrev til næringskomiteen av 10. februar 2009.

4.3.2 Etikkfaglige syn på dyrs egenverdi, iboende verdi og dyrs status

Dyrevelferdsloven og dens forarbeider omhandler hvordan dyrene skal behandles, og unngår konsekvent diskusjoner om legitimiteten i utstrakt bruk av dyr. Dyrs moralske og juridiske status diskuteres ikke systematisk i lovforarbeidene. Her drøftes kort noen retninger innen etikkfaget som argumenterer og konkluderer om dyrs egenverdi, iboende verdi og dyrs status på helt andre måter enn hva vi ser i myndighetenes argumentasjon. I motsetning til dyrevelferdslovens forarbeider utarbeider etikkfaget en systematisk argumentasjon.

Allerede i 1789 skrev Jeremy Bentham i *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (Palmer 2008: xi): "The day may come, when the rest of the animal creation may acquire those rights which never could have been withholden from them but by the hand of tyranny." Innen moderne retninger av dyreetikk finnes flere tilhengere av å tilkjenne dyrene både moralske og juridiske rettigheter⁵⁹. Disse fagretningene stiller grunnleggende spørsmål ved legitimiteten i vår *bruk* av dyrene for mat, klær, forskning, underholdning, sport og andre menneskelige formål. Flere representanter innen denne fagretningen taler for en oppvurdering samt lovbeskyttelse av dyrenes liv og interesser. Disse virkelighetsforståelsene representerer viktige alternative tilnærminger til dyr, som kun overflatisk kommenteres i lovforarbeidene. Dyrevelferdsmeldingen (2002-2003: 19-20) viser til argumenter for dyrs rettigheter (ved Tom Regan og Peter Singer), men kun på et overflatisk nivå. For å vise hva lovforarbeidene ikke tar stilling til er det naturlig å gå nærmere inn på disse forståelsene, her representert ved to av foregangsfigurene innen moderne dyreetikk; den amerikanske filosofen og dyrerettighets-teoretikeren Tom Regan samt den australske filosofen og utilitaristen Peter Singer. Både Regan og Singer bygger sin argumentasjon på et utgangspunkt om at dyr har egenverdi og iboende verdi. Implikasjonene av individenes verdi forstås stikk i strid med myndighetenes syn. Selv om betydningen av egenverdi og iboende verdi er forskjellige, argumenterer både Regan og Singer for at erkjennelsen av dyrs egenverdi og iboende verdi er selve grunnlaget for at dyr må tilkjennes juridiske rettigheter.

⁵⁹ Når det er snakk om rettigheter dreier det seg ikke om rett til mat og pleie, men heller grunnleggende individuelle rettigheter til liv og frihet: "Someone who doesn't possess a right to life and liberty possesses no rights at all (Svård 2008: 170)."

For å tydeliggjøre et skille i hvordan vi både moralsk og juridisk tenker om dyr, viser juristen Gary Francione (2008: 1) hvordan det er nødvendig å skille mellom to ulike aspekter ved vår relasjon til dyr: *bruk* av dyr og *behandling* av dyr. Aspektene er ifølge Francione ulike fordi spørsmål om hvorvidt vi skal bruke dyr for ett gitt formål skiller seg helt fra spørsmål om hvordan vi behandler dyr innen lovens rammer for å nå formålet. Han viser til at vår bruk av dyr er et annet tema enn spørsmålet om hvorvidt vi behandler dyrene ”humant” (lovlig) eller ”inhumant” (ulovlig). Regan er en uttalt forkjemper for dyrs rettigheter, og ser seg selv som en del av den internasjonale dyrerettighetsbevegelsen (Regan 2008: 17). I boken *The Case for Animal Rights* skriver han at det som er grunnleggende feil ved den måten dyrene behandles ikke kan avdekkes i detaljene som varierer fra sak til sak, i spørsmål om *behandling* av dyr. Regan mener det er hele systemet av hvordan dyr *brukes* som er uakseptabelt. Han mener at det fundamentale problemet er det systemet som tillater oss å betrakte dyrene som menneskers ressurser. Å skulle gjøre opp for uretten vi utøver overfor dyrene krever mer enn ”humane metoder” i holdet av produksjonsdyr, det krever derimot en total avvikling av det kommersielle husdyrlandbruket slik Regan ser det (Regan 2008: 18). I korte drag kan Regans (2001: 38-39) argumentasjon⁶⁰ beskrives ved hans poeng om at både mennesker og dyr har en iboende verdi som må tilkjennes lik grad av verdi, og som medfører at dyrene også har likeverdig rett til å bli behandlet med respekt uavhengig av evnen til å være rasjonell aktør. I direkte motsetning til dyrevelferdsmeldingens bruk av begrepet om respekt, mener Regan at individenes iboende verdi og dyrenes rett til å bli behandlet med respekt må medføre at dyrenes interesser og rett til liv beskyttes med juridiske rettigheter. Han påpeker at dyrerettighetsbevegelsen er en del av, og ikke i strid med, menneskerettighetsbevegelsen fordi begge bevegelsene bygger på det samme verdisynet om individers iboende verdi. Regan mener derfor at de som deltar i dyrerettighetskampen også bidrar i kampen for å sikre respekten for menneskers rettigheter – som kvinners, minoriteters eller arbeidernes rettigheter.

Peter Singers klassiske bok *Animal Liberation* fra 1975 beskrives som å ha skapt en eksplosjon i både folkelig og filosofisk diskusjon om dyrs rettigheter (Palmer 2008: xi). Singer trakk

⁶⁰ Jeg tar forbehold om en overforenkling av Regans utførlige argumentasjon, og henviser til å lese mer om hans syn i blant annet *The Case for Animal Rights* (1983), *Defending Animal Rights* (2001) og *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights* (2004).

parallellen til andre rettighets- og frigjøringskamper når han i 1973 fikk trykket anmeldelsen av sin egen bok i The New York Review of Books (Singer 2001: 21). Innledningsvis skrev han:

Vi kjenner til de svartes frigjøring, de homoseksuelles frigjøring og en mengde andre bevegelser. Med kvinnebevegelsen trodde mange at vi hadde nådd veiens slutt. Diskriminering begrunnet i kjønn ble påstått å være den siste formen for diskriminering som er universelt akseptert og som praktiseres uten hykleri, til og med i de liberale kretser som lenge har smykket seg med sin frihet fra rasediskriminering. Men man skal alltid være forsiktig med å snakke om ”den siste gjenværende formen for diskriminering”. Om vi har lært oss noe av frigjøringskampene, burde vi i det minste ha lært oss hvor vanskelig det er å være bevisst på de måtene vi diskriminerer, helt til fordommene klart demonstreres for oss. En kamp for frigjøring krever at vår moralske horisont utvides, slik at vaner som tidligere ble ansett som naturlige og uunnvikelige kommer til å betraktes som uakseptable. (Singer 2001 21-22, min overs.)

På samme måte som diskriminering av mennesker på bakgrunn av rase (rasisme) eller kjønn (sexisme) er uakseptabelt, mener Singer at diskriminering av andre individer (dyr) på bakgrunn av deres artstilhørighet heller ikke kan forsvares (Singer 2001: 19). Singer mener at mennesker og dyr må tilkjennes like hensyn når deres interesser skal veies, ut ifra erkjennelsen av individenes egenverdi. Når dyrene diskrimineres med begrunnelsen at de er dyr, kaller han dette for *spesiesisme* (artssjåvinisme), og ser det som ett resultat av fordommer på lik linje med rasisme og sexisme⁶¹. Spesiesismen bygger på en fordom eller en tilbøyelighet til å favorisere interessene til ens egen art, på bekostning av medlemmer av andre arter, etter Singers oppfatning.

Ord og definisjoner har viktige politiske funksjoner. Over ser vi en radikal forskjell mellom myndighetenes syn og to etikkfaglige syn på dyrs status og rettigheter. Forskjellen mellom en lov som definerer dyr som eiendom og en lov som definerer dyr som rettssubjekter med rettigheter er enorm. Ikke minst for samfunnsøkonomien, men kanskje viktigst for det store antall dyr som kunne levd med et helt annerledes rettsvern.

4.4 ”Unødige” påkjenninger og belastninger

Utkastet til dyrevelferdslovens tredje paragraf sier blant annet at ”Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger.” Flere av høringsinstansene

⁶¹ Her og videre i oppgaven har jeg for enkelhets skyld oversatt det engelske ordet ”sexism” til sexisme, uten at jeg dermed tar stilling til hvordan undertrykking på bakgrunn av kjønn best kan ordfestes. Dette er en debatt innen feministisk teori, som jeg ut fra oppgavens tema og formål ikke går inn i.

reagerer spesielt på begrepet ”unødig”. De mener det er upresist og problematisk fordi det er vanskelig å tolke i rettslig sammenheng. Dyrevernalliansens høringsinnspill peker på at begrepet ”unødige påkjenninger og belastninger” bør nyanseres i forarbeidene, ved å innføre en hovedregel om at dyr har krav på et liv uten påkjenninger og belastninger påført direkte eller indirekte av mennesker. Dyrevernalliansen mener derfor at det som hovedregel ikke bør godtas at menneskelig bruk av dyr medfører lidelse for dem, og at ethvert unntak bør begrunnes. Departementene skriver i høringsnotatet at de vil beholde unødig som vurderingskriterium i lovteksten, men at de isteden ønsker:

[...] å tydeliggjøre en plikt til både å behandle dyr godt og forebygge fare for unødige påkjenninger og belastninger. Det er ikke meningen at loven skal beskytte dyr mot enhver påkjenning. Det viktige er at man søker å hindre fare for påkjenninger og belastninger som er unødvendige eller uakseptable, og som kan unngås. (LMD/FKD høringsnotat 2007: 19)

Rådet for dyreetikk kritiserer i sitt høringsinnspill bruken av begrepet unødig, og mener det bør erstattes med en sterkere aktsomhetsplikt⁶² hvor man forebygger lidelser og andre belastninger. Rådet mener at ”unødig” i gjeldende lov har blitt brukt i for stor grad i betydningen ”nødvendig av hensyn til for eksempel økonomi”, og foreslår derfor en klargjøring av begrepet og en grenseoppgang i dyrevelferdslovens forarbeider. Informanten fra Rådet for dyreetikk oppfatter påkjenninger og belastninger som mer omfattende enn begrepet lidelse. Informanten mener det skal mindre til å definere dyrs opplevelser som en belastning enn en lidelse, og endringen vurderes derfor som en skjerping i forhold til dagens regelverk. I sitt høringsinnspill omtaler NOAH utkastet til § 3 som meget viktig og god, men påpeker at begrepet ”unødig” åpner for stor fleksibilitet i forhold til hvor mye påkjenninger og belastninger dyr kan utsettes for, av hensyn til nytteverdien for mennesker. NOAH foreslår å fjerne begrepet unødig fordi dette undergraver de ellers gode hensikter i denne paragrafen. NOAH-informanten forteller mer om sin oppfatning av formuleringen om egenverdi i utkastet til § 3 under intervjuet:

⁶² Også høringsinstansene Dyrevernalliansen, Veterinærinstituttet og NENT ønsket i sine høringsinnspill en sterkere aktsomhetsplikt enn lovutkastet foreskrev (Ot. Prp. 15 2008-2009: 23).

[E]gentlig kan det bety alt, akkurat den setningen der. Og selvfølgelig syntes vi det bør bety at den egenverdien da settes mye høyere, og de mest essensielle behov for liv og livskvalitet settes mye høyere enn nytteverdien for mennesker. Det er jo det vi jobber for. (NOAH)

I tillegg mener flere at utkastet kan gi for stort rom for å tolke inn menneskelige behov og dermed gi dyrevelferdsmessig negative signaler. Bestemmelsen i § 3 oppfattes av flere slik at fokus i for stor grad dreies mot menneskers ønsker og behov, og dermed motvirker lovens intensjon om å finne balansepunktet mellom hensynet til dyrs interesser og nytten eller nødvendigheten ut fra menneskers ståsted (Ot. Prp. Nr. 15 2008-2009: 23). Enkelte høringsinstanser⁶³ foreslår også en omskriving der man får inn en positiv formulering som kan bidra til å flytte vekt fra i hvor stor grad vi kan utnytte dyr, og over på hvordan vi kan gi dem gode levekår (Ot. Prp. Nr. 15 2008-2009: 23).

Norsk skogeierforbund og Norges jeger og fiskeforbund er imidlertid de eneste som foreslår at setningen ”dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker” tas ut av loven. De begrunner forslaget med at de mener setningen er fristilt fra resten av lovinnholdet og vil være gjenstand for svært ulik forståelse. Tine⁶⁴, Geno⁶⁵, Helsetjenesten for storfe⁶⁶ og Norsk kjøttfeavlslag⁶⁷ ønsker en klargjøring av hvorvidt en lovfesting av dyrs egenverdi gir dyrene juridisk status, utover status som ”ting” og eiendom (Ot. Prp. Nr. 15 2008-2009: 11)

⁶³ Dyrevernalliansen og Rådet for dyreetikk er blant høringsinstansene som ønsker dette.

⁶⁴ Tine har som formål ”å drive næringsmiddelvirksomhet på samvirkebasis. TINE er representert over hele landet med sine 15 850 eiere. Melkeprodusenter som er medlemmer og leverer melk, er TINEs eiere” (Tine 2009).

⁶⁵ Geno eies av 13 000 norske storfebønder i samvirke. Geno sine hovedoppgaver er avl og utvikling av storferasen Norsk Rødt Fe (Geno 2009).

⁶⁶ Helsetjenesten for storfe har blant som målsetting å bedre økonomien og trivselen i storfeproduksjonen. Helsetjenesten for storfe i Norge er et samarbeid mellom Kjøttbransjens landsforbund, Nortura, Geno, TYR (tidl. Norsk kjøttfeavlslag), TINE BA og Den norske veterinærforening (Helsetjenesten for storfe 2009).

⁶⁷ Norsk kjøttfeavlslag har nå skiftet navn til TYR og beskriver seg selv som en avls- og interesseorganisasjon for norske storfekjøttprodusenter. TYRs målsetting er blant annet å arbeide for å fremme kjøttproduksjon med kjøttfe (TYR 2009).

4.4.1 Rettmessig lidelse – legalt påførte påkjenninger og belastninger

Begrepet unødig er videreført til dyrevelferdsloven fra gjeldende lov i setningen: ”Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for *unødige* påkjenninger og belastninger”. I en vurdering av dyrevernavlovens § 2 skriver Arne Frøslie (2000: 45) at begrepet *utrensmål* (unødig) gjør loven fleksibel i positiv forstand, men at dette forholdet samtidig er lovens svakhet fordi det åpner for å påføre lidelse og stress innenfor lovlig hetenes grenser. Lidelse som påføres dyr innen lovens grenser kaller Frøslie for *rettmessig lidelse*. Han påpeker at dyrevernavloven bare er ment å ramme de unødige lidelsene, det han kaller *rettsstridig lidelse*. Frøslies tolking kan overføres direkte til dyrevelferdslovens § 3, hvor begrepet unødig er videreført med samme betydning og funksjon.

Det at dyrevernavloven gjør det mulig å rettmessig påføre dyr lidelse (påkjenninger og belastninger) har ifølge Frøslie (2000: 48-49) vært et ankepunkt mot den nåværende loven, og det er hevdet at rettsprinsippet burde vært vendt om slik at det gis påbud om å beskytte mot lidelse (påkjenninger og belastninger) generelt, og ikke bare mot unødig lidelse (påkjenning og belastning).

Rettsprinsippet i dyrevelferdsloven rammer fortsatt bare de unødige påkjenningene og belastningene (lidelsene). På denne måten lager loven et skille mellom hva dyr må kunne tåle og som det er rimelig å påføre dyr, og det som det er urimelig å påføre dyr av påkjenninger og belastninger (Larsen 2003: 13). I boken *Dyrevernav eller samfunnsvern?* skriver kriminolog Guri Larsen (2003: 13) at den store moralske forskjellen mellom hvordan mennesker og dyr behandles, har et juridisk fundament. Hun belyser at dyr ikke har den samme rettslige beskyttelse mot å bli påført negative opplevelser som mennesker har gjennom straffelov og menneskerettighetskonvensjon, til tross for at det i praksis kan være liten forskjell mellom den behandling mennesker og dyr til tider kan utsettes for. Ifølge Larsen har dyr til felles med undertrykte mennesker at påkjenninger og belastninger kan påføres dem uten at det oppfattes som illegitimt, når store økonomiske interesser er involvert. Det er et gjennomgående element i lovforarbeidene at hensyn til dyrene må veies mot hensyn til samfunnsinteresser, i vurderinger av hva som lovlig kan gjøres mot dyr. Forarbeidene uttrykker at kommersielt dyrehold med få unntak innebærer frihetsberøvelse og begrensninger i forhold til dyrenes normale atferd i naturen, og at dyrenes mentale behov ofte ikke ivaretas godt nok (Ot. Prp. 12 2008-2009: 12, 24). Loven forutsetter at produksjonsdyr rettmessig kan påføres påkjenninger og belastninger, men sier ingenting om hvor grensen mellom nødvendige og unødige påkjenninger og belastninger kan

eller skal trekkes opp. For å avgjøre hvorvidt påkjenninger og belastninger skal kunne ansees som unødige eller ikke, må man i ethvert tilfelle foreta en avveining av motstridende interesser, slik Frøslie (2000: 45-46) beskriver det:

En må undersøke hvorvidt de interesser som er forbundet med å påføre dyrene lidelse, tjener et så berettiget formål at hensyn til dyrene og deres lidelse [påkjenninger og belastninger] må vike. Men selv om formålet i seg selv ansees berettiget, kan en bare påføre dyr lidelse hvis dette er nødvendig for oppfyllelse av formålet. En har ikke under noen omstendigheter rett til å utsette dyr for større lidelse enn nødvendig for at formålet skal nås.

I Larsens (2003: 15-16) beskrivelse av dyrevernloven vises det hvordan Landbruksdepartementet bekrefter synet om at det er nødvendig å skille mellom rettmessig og rettsstridig lidelse.

Dyrevelferdsmeldingen viser hvordan dette skillet handler om en avveining mellom ulike interesser, dyrenes og menneskesamfunnets, der menneskers interesser ifølge Larsen har forrang.

4.4.2 Rettspraksis: Påkjenningene er etisk uforsvarlige, men likevel rettmessig

Konflikten mellom samfunnets interesser og dyrenes interesser kom tydelig til syne i søksmålet Dyrebeskyttelsen i 1998 anla mot to pelsdyroppdrettere, med påstand om at pelsdyrnæringen generelt var i strid med dyrevernlovens § 2. Den gjeldende lovens § 2 tilsvarer dyrevelferdslovens 3 § andre ledd, og eksemplifiserer problemet med den skjønnsmessige formuleringen ved fortsatt bruk av begrepet ”unødig”.

I 1999 avla Eidsivating lagmannsrett dom i saken, hvor de i merknadene understreker at dyrevernlovens § 2 er en rettslig standard for hvordan dyr skal behandles. Lagmannsretten trakk fram at denne bestemmelsens ordlyd gir en sterkt skjønnsmessig norm for hva som skal kunne aksepteres av dyrebehandling, og at en avgjørelse vil bero på en avveining av ulike momenter. Lagmannsretten fastslo videre at loven hviler på en forutsetning om at det ikke er til å unngå at dyr i visse sammenhenger vil lide når samfunnet utnytter dyr av økonomiske eller andre grunner. I rettens vurdering av hva som vil være unødig lidelse sier de at en rekke momenter kommer inn, momenter som til dels ikke er sammenlignbare. I rettens tolkning av § 2 viser de til diskusjoner i forarbeidene til dyrevernloven⁶⁸:

⁶⁸ Ot.prp. nr. 27 1973-74.

Spørsmålene er imidlertid hvilken lidelse som er ”unødig” eller ikke. Her kommer en lang rekke kryssende interesser og hensyn inn, likesom vurderingene baseres på inkommensurable [motstridende] verdier: etiske, moralske, religiøse, økonomiske, emosjonelle. Spørsmålet er uhyre vanskelig å ta stilling til. Komiteen vil i den forbindelse [...] peke på at moderne pelsdyravl berøver dyrene friheten i en grad som for de fleste pelsdyr antagelig føles som en lidelse. Ser man på nyttehensynet av pelsdyrholdet i etisk lys, skulle pelsdyrholdet [...] ikke kunne forsvares så fremt tilstrekkelig varme klær kunne skaffes ved hjelp av annet materiale. Komiteen finner det ikke realistisk å trekke så stramme grenser for ”unødig lidelse” at slikt dyrehold blir forbudt. (Eidsivating lagmannsrett. 1999: 12)

Eidsivating lagmannsrett trekker fram dyrevernavlovens forarbeider fra 1973 for å finne føringer på hvordan avveininger om unødig lidelse skal gjøres i 1999. Problemstillingen som understrekes i sitatet og som preger rettssaken viser utydeligheten i gjeldende lovs § 2. Problemet er å avgjøre hvordan begrepet ”unødig” skal tolkes i rettslig sammenheng, og dette problemet videreføres i dyrevelferdsloven. Dyrevernavlovens forarbeider påpeker at en avgjørelse om hva som er unødig må vurdere en lang rekke kryssende interesser, hensyn og baseres på motstridende verdier. I likhet med Larsens vurdering viser Lagmannsrettens vurdering at samfunnets interesser har tungtveiende forrang når det står i motsetningsforhold med dyrs interesser, selv når formålet med lidelsespåføringen er å produsere erstattbare og således ”nødvendige” pelsprodukter.

Eidsivating lagmannsrett sa i sin domsavsigelse at dersom en kun la en etisk betraktning til grunn for vurderingen av pelsdyravl, ville slik næringsvirksomhet vanskelig kunne aksepteres (Eidsivating lagmannsrett 1999: 11). Lagmannsretten legger for øvrig til grunn at pelsdyroppdrett av rev og mink skjer i en form som strider mot dyrenes opprinnelige og grunnleggende behov (Eidsivating lagmannsrett 1999: 10). Rettens begrunnelse for likevel å tillate pelsdyrnæringen sier noe om kriteriene som legges til grunn for å vurdere lidelsespåføringen som rettmessig. Kriteriene for fortsatt å tillate pelsdyroppdrett er virksomhetens distriktspolitiske betydning og argumentasjonen i dyrevernavlovens forarbeider som konkluderte med at mink og rev rettmessig kan påføres lidelser innen pelsdyravl. Lagmannsretten bygger sin konklusjon på en forutsetning om at det innen pelsdyroppdrett ikke er til å unngå at dyr i visse situasjoner lider, når samfunnet utnytter pelsdyrene i økonomisk hensikt. Lagmannsretten konkluderer at økonomisk inntjening i pelsdyrnæringen vurderes som så viktig at hensyn til dyrenes lidelser tilsettes. Lagmannsrettens avveininger viser hvordan samfunnsøkonomiske hensyn styrer rettens avgjørelse av hva dyrene rettmessig kan utsettes for. Guri Larsen (2003: 16) mener dyrevernavlovens

formulering om lidelse i utrensmål er som en strikk som tøyas alt etter menneskers behov, syn på dyrs nytte-unytte, og økonomiske og samfunnsmessige interesser i dyreholdet. Dette synet mener jeg er like dekkende for dyrevernsloven som for tilsvarende formulering i dyrevelferdsloven.

Rådet for dyreetikk foreslo i sitt høringsinnspill til dyrevelferdsloven at departementene bør ta konsekvensen av ny kunnskap i utformingen av den nye loven. Rådet peker på at når man i 1974 ble mer bevisst på dyrs behov, ble formuleringen ”instinkt og naturlig trong” tatt inn i loven. Neste skritt bør, etter Rådets syn, være at en del bestemmelser får et mer absolutt preg, slik at viktige hensyn til dyr ikke bare tas når det passer samfunnet. Rådet viser i denne sammenheng til dyrevelferdsmeldingens kommentar om pelsdyrdommen og argumenterer for en utvidelse av § 3:

Eidsivating lagmannsrett konkluderte i rettssaken om lovligheten av pelsdyroppdrett (1998) at pelsdyroppdrett slik det i dag drives ikke er i strid med dyrevernsloven, selv om dyreholdet kan karakteriseres som uetisk. Dommen reiser det prinsipielle spørsmålet om verdien av å ha en dyrevernslov som tillater uetisk dyrehold” (St.meld. nr. 12 2002-2003: 20), og til: ”Regjeringen legger til grunn at norsk dyrehold og øvrige inngrep og regulering som berører dyr, skal skje innenfor rammer som er etisk og faglig akseptable” (St.meld. nr. 12 2002-2003: 150). Ut fra dette foreslo rådet at følgende ordlyd bør tilføyes som nytt ledd i § 3: ”Dyrehold og øvrige inngrep og regulering som berører dyr, skal skje innenfor rammer som er etisk og faglig akseptable. (Rådet for dyreetikk 2008: 4)

Diskusjoner om dyrs moralske og juridiske status handler i stor grad om slike etiske spørsmål og moralske avveieinger. Dyrs juridiske status behandles ikke i lovforarbeidene, mens diskusjonen om dyrs moralske status kun behandles overflattisk. Konflikten mellom samfunnets interesser og dyrenes interesser omdannes av retten til et rettslig anliggende, hvor de etiske aspektene lukkes ute. Lovverket bidrar til at spørsmål om etikk og moral i stor grad fraskrives relevans for rettspraksis. Dette kan sees som uttrykk for *rettsliggjøring* av et politisk spørsmål, hvor det rettslige spørsmålet overordnes konflikten politiske og verdimessige sider (Mathiesen 2005: 201). Thomas Mathiesen beskriver en slik prosess ved at den politiske konflikten omdannes og får en ny, juridisk karakter. Noe som, ifølge Mathiesen, gjør at man ”*mister kontakten*” med den opprinnelige konflikten og det den gjaldt. Han viser til at politiske standpunkter gjerne har et bredt og sammensatt grunnlag, som inneholder mange verdimessige og moralske komponenter, men når slike konflikter rettsliggjøres blir de innsnevret slik at det som er juridisk relevant tas med, men heller ikke mer (Mathiesen 2005: 201-202). Pelsdyrdommen viser tydelig hvordan

spørsmål om etikk og dyrs atferd ble lukket ute og underordnet. Det juridisk relevante og utslagsgivende var samfunnsnyttens ved en fortsatt rett til å bruke dyr.

Til tross for rettens erkjennelse av tydelige etiske og dyrevernmessige problemer innen pelsdyroppdrett, ville ikke lagmannsretten avvikle virksomheten. Pelsdyrnæringen er på samme tid sterkt kritisert fra mange hold, flere politiske partier⁶⁹ ønsker å avvikle næringen og offentlige organer har konkludert med at virksomheten er uetisk og burde vært avviklet. I lys av at dyrevernloven ikke engang i slike tilfeller tolkes i dyrenes favør, er det ikke overraskende at interessegrupper stiller spørsmål om hvilke interesser den nye dyrevelferdsloven i realiteten beskytter. Departementene trekker fram et forhold som er viktig i en undersøkelse av hvilke interesser som beskyttes av loven. I høringsnotatet uttrykker de: ”Det at loven beskytter dyr ikke bare av hensyn til mennesker, men også av hensyn til dyrene selv, kan ha betydning for tolkningen av loven” (LMD/FKD høringsnotat 2007: 20). Videre trekkes det fram at gjeldende lov er uklar med hensyn til spørsmålet om hvem loven primært beskytter, og departementene bekrefter at det fra mange hold er hevdet at gjeldende lov ikke primært er begrunnet i hensyn til dyrene. I dyrevelferdslovens forarbeider vektlegges et uavhengig hensyn til dyrene i større grad, men det er tvilsomt om det vil bety endringer i praksis.

En informant fra næringskomiteen på Stortinget bekrefter at loven også begrunnes ut ifra landbrukspolitiske hensyn. Informanten ser dyrevelferdsloven som et viktig ledd i næringspolitikken:

[...] så er det vel heller ikke til å stikke under en stol at dyrevelferd også er en del av statens strukturpolitikk overfor næringa. For det er klart det at når du... at det har vært ønsket av staten, av faglagene. Altså, det er en måte å få fram omstilling, nyinvestering, endring i næringa. (senterparti-representanten i næringskomiteen)

4.5 Dyrs rettsvern og menneskers eiendomsrett

Man kan stille spørsmål ved hva slags rettsvern dyrene sikres gjennom loven, når motsetninger mellom dyrenes interesser og samfunnets interesser i hovedsak går i menneskers favør, så sant

⁶⁹ Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet de grønne og flere av de store partienes ungdomslag har et programfestet eller uttalt ønske om å avvikle pelsdyroppdrett med rev og mink i Norge. I 2002 slo dyrevelferdsmeldingen (2002-2003: 169) fast at ”Dersom det ikke oppnås vesentlige avlsmessige forbedringer når det gjelder dyrenes mentale helsetilstand i løpet av en tiårsperiode, bør det vurderes å avvikle pelsdyrholdet.”

utnyttningen av dyr er institusjonalisert eller del av en utbredt sosial praksis. Av forarbeidenes innhold, og rettseksemplet på kriteriene som legges til grunn for å vurdere lidelsespåføring som nødvendig, kan vi se hva myndighetenes praksis sier om deres syn på dyrs status.

Produksjonsdyrene gis av retten og samfunnet sin viktigste status som en vare i husdyrproduksjon. Produksjonsdyrene er produksjonsmidler og varer, og utgjør husdyrnæringens inntjeningsgrunnlag. De som produserer husdyrene eier dyrene, og eierens eiendomsrett understreker dyrenes rettighetsløse status. Eiendomsretten gir eieren adgang til å utnytte eiendommen (produksjonsdyrene) som økonomiske ressurser, og er en side av eiendomsrettens sosiologiske funksjon (Aubert 1982: 56). Wilhelm Aubert (1982: 59) trekker fram at eiendomsretten gir grunnlag for ulike maktforhold, over- og underordningsrelasjoner, men at dette ikke framgår av selve eiendomsbegrepets juridiske oppbygning. Han sier at begrepet om eiendomsrett ble utviklet i en situasjon hvor oppmerksomheten var rettet mot forholdet mellom en person og en gjenstand. Tingen, eiendommen, ble oppfattet som en forlengelse av personens identitet, ifølge Aubert. Han trekker videre fram at eiendomsretten fikk sin sterke stilling i folks bevissthet ut fra de hensyn som gjaldt i en slik situasjon, hvor eiendomsrettens reelle innhold først og fremst er å beskytte den enkeltes herredømme over, og adgang til å dra nytte av, fysiske ting (ibid.). Dyrenes eiendomsstatus og dyreeiers tungtveiende råderett over sin eiendom er et viktig element for å forstå dyrenes status og hva eiendomsforholdet betyr for dyrene som menneskers eiendom. Eiendomsretten til bruk av dyr viser hvordan dyrevelferdsloven står i relasjon⁷⁰ til andre grunnleggende rettsforhold, da menneskers eiendomsrett påvirker dyrenes mulige rettsvern. Dyrevelferdslovens mulige virkninger må derfor sees i sammenheng med dens posisjon og underordning i forhold til øvrige rettsregler (bl.a. eiendomsretten). Når man snakker om rettsvern for mennesker brukes begrepet gjerne side om side med begrepet rettssikkerhet (Aubert 1982: 3). Rettssikkerhet kan defineres som frihet fra uhjemlede offentlige inngrep i privatlivet og vern mot overgrep fra offentlige myndigheter, ifølge Nesje (2008: 2-3). Dyr er imidlertid ikke omfattet av rettssikkerhet mot offentlige inngrep, men hensynet til dyrets rettsvern blir gjerne stilt opp mot hensynet til dyreeierens rettssikkerhet⁷¹ og menneskenes rett til å dra

⁷⁰ I kapittel 7 diskuteres betydningen av den etablerte eiendomsretten opp mot dyrs rettsvern (som eiendom), under drøftelsen av tesen om "velferdsretten."

⁷¹ Rettssikkerhet kan defineres som frihet fra uhjemlede offentlige inngrep i privatlivet og vern mot overgrep fra offentlige myndigheter (Nesje 2008: 3).

nytte av dyr (Nesje 2008: 3), noe som generelt sett svekker dyrs rettsvern. Likevel er det flere som oppfatter at de nye begrepene og formuleringene (fra § 1 og 3), som er omtalt foran, kan gi grunnlag for utstrakte hensyn og et større rettsvern for dyr. En informant mener at lovens formål om respekt for dyr vil kunne bedre dyrs rettsvern:

[...] rettslig sett betyr det [formålet om respekt for dyr] jo at når denne loven fortolkes så kan man ikke bare legge vekt på hva som er god velferd for dyra, man skal også legge vekt på at mennesker har en plikt til å ha en viss formening om hva man kan utsette dyr for og hva man ikke kan utsette dem for. Og sånn sett tror jeg det er viktig at det med respekt for dyr er med fordi det gir en mulighet til å verne dyr på områder hvor man mangler vitenskapelig dokumentasjon av om tiltaket påvirker velferden eller ikke. Ett eksempel er seksuelle misbruk. Av naturlige grunner er det ikke lett å måle om et dyr som blir voldtatt lider eller ikke. Enkelte hevder derfor at de ikke lider når de blir voldtatt, ikke sant. Hvis de hevder det så vil man likevel kunne si; jo men ut ifra respekt for dyr så skal det være forbudt å voldta dem. Så sånn sett er det en sikkerhetsventil for andre hjemler i loven. (Dyrevernalliansen)

I sin sammenlikning av gjeldende lov med dyrevelferdsloven konkluderer Nesje (2008: 52) med at dyrs rettsvern gjennom de materielle bestemmelsene i liten grad vil endres. Lovens skjønnsmessige begreper som er drøftet over gir større mulighet for et bedre lovfestet vern av dyrene, men det er vanskelig å si hvordan det vil virke i praksis. Begrepene kan sees som uttrykk for idealer, som ikke nødvendigvis blir omsatt til realiteter. Samfunnsforholdene som påvirker og setter rammer for hvorvidt idealene kan bli realiteter belyses hovedsaklig i kapittel syv.

5. Diskursiv kamp om dyrevelferd

Diskursanalysen i dette kapittelet bygger videre på de ulike syn på lovens sentrale begreper som ble presentert i forrige kapittel. Definisjonskampen, kampen om å fylle dyrevelferdsbegrepet med mening, studeres her ved å se på hva som kjennetegner og skiller de ulike forståelsene fra hverandre. De respektive forestillingene fordrer ulik behandling av dyr. Noen informanter snakker på måter som bidrar til å reprodusere status quo, mens andre representerer forestillinger som impliserer radikal endring i samfunnets behandling av dyr. Siden lovprosessen er initiert og kontrollert av myndighetene⁷² legger jeg vekt på å synliggjøre myndighetssynet i tillegg til de andre institusjonenes syn.

5.1 Ulike syn på dyrevelferd og forandring

De ulike meningsmønstrene som artikuleres i mitt datamateriale – de ulike måtene å forstå og formulere innholdet i dyrevelferd – sees analytisk som atskilte diskurser. Ved å analysere hvordan dyrevelferdsbegrepet fylles med mening, når informantene trekker på ulike diskurser, vil jeg vise hvordan informantene forstår dyr og konkrete deler av utkastet til dyrevelferdsloven. I tillegg trekker jeg inn myndighetenes syn som en viktig del av analysen. Informanter fra dyrevernorganisasjonene uttrykker imidlertid en viss skepsis til i det hele tatt å bruke begrepet dyrevelferd, fordi det er bundet opp til meningsinnhold som er definert av husdyrnæringen og myndighetene. Og fordi det skiller seg så sterkt fra deres egen forståelse. Til tross for skepsis tar informantene aktivt del i lovprosessen og forsøker å påvirke loven ut ifra sine formål. To motstridende måter å snakke om dyrevelferd kan illustreres gjennom uttalelser fra informanter med nokså forskjellige posisjoner i feltet:

Vi er opptatt av dyrevelferd, men vi mener også at det er veldig viktig å presisere at våre produksjonsdyr generelt holdes på en etisk og dyrevelferdsmessig god måte. Men forbedringspotensial er det alltid. [...]Norge har god dyrevelferd, mener vi. (Bondelaget)

Sitatet over har en konstaterende form, det uttrykker tilfredshet og en oppfatning om at dagens situasjon både er etisk og dyrevelferdsmessig god. Dyrevelferd brukes som en betegnelse for å

⁷² Med myndighetene mener jeg spesielt Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet som har kontrollert store deler av arbeidet med dyrevelferdsloven, men også til dels mener jeg Stortinget som har behandlet og påvirket loven.

beskrive produksjonsdyrenes forhold på en positiv måte, men uten å si noe om hva dyrevelferd i seg selv er bortsett fra at det er positivt. Oppfatningen problematiserer ikke *rett til liv*⁷³ eller det prinsipielle innholdet i dyrevelferdsbegrepet. Derimot bidrar oppfatningen til å opprettholde situasjonen slik den er, selv om det framheves at forbedring er mulig. Mot dette blir kontrasten tydelig ved sammenlikning med en annen uttalelse:

Man kan ikke si at velferd og rett til liv er to forskjellige ting, altså mange gjør jo det. Myndighetene blant annet. Personlig mener jeg at det er en grunnleggende misoppfatning. Hvis du sammenlikner med menneskerettighetene så er faktisk rett til liv den mest grunnleggende rettighet etter menneskerettighetserklæringen. Og for meg er det helt innlysende at det må det også være for dyr. (Dyrevernalliansen)

Dette sitatet har en argumenterende form og taler for at dyr bør ha en lovfestet rett til liv. Utsagnet trekker paralleller til menneskerettighetene når det snakkes om hvilke momenter som bør integreres i dyrevelferdsbegrepet. Sitatet uttrykker et kritisk blikk på hvordan dyrevelferd bør forstås, sett i forhold til dagens rettssituasjon, og har dermed potensial for å bidra til endring.

I sitatene over ser vi to svært ulike tilnærminger til dyrevelferdsbegrepet. Eksemplet viser tydelig hvordan oppfatninger enten kan bidra til reproduksjon eller forandring av måten dyr defineres og behandles i dag. Det andre sitatet problematiserer dyrevelferdsbegrepet og myndighetenes forståelse av dyrs rett til liv, gjennom en kritisk tilnærming. Det første sitatet bruker dyrevelferd på en måte som gir positive assosiasjoner, og informanten bruker begrepet som en måte å legitimere produksjonsdyrehold. Viktige mål i den videre diskursanalysen er å kartlegge likheter og ulikheter mellom diskursene, og vise hvorvidt de bidrar til *reproduksjon* eller *endring* av forholdene de konkurrerer om å definere: dyrs juridiske og moralske status.

Slik det ble vist i forrige kapittel omhandler mye av empirien formuleringer og tolkninger av den spesifikke loven. Likevel gjenspeiler synspunktene mer generelle holdninger til den sosiale relasjonen mellom mennesker og dyr. Oppgavens avgrensing til de prinsipielle sidene av loven

⁷³ Når jeg omtaler dyrenes "rett til liv" henspiller jeg på den moralfilosofiske og etikkfaglige debatten om dyrenes moralske status og rettigheter. I denne diskusjonen argumenteres det fra flere hold at dyr bør tilkjennes moralsk status og rettigheter som beskytter enkeltindividets rett til å leve (ikke bli avlivet/slaktet/drept) og dets interesse av ikke å bli utsatt for påkjenninger og/eller belastninger eller bli fratatt mulighet til glede og/eller positive opplevelser. Blant de mer kjente representantene for denne retningen er Peter Singer og Tom Regan (St.meld. nr. 12 2002-2003: 20).

gjøres nettopp for å fange opp disse mer prinsipielle holdningene. Min tilnærming baserer seg på at forskjeller mellom diskurser og aktører best vil kunne belyses ved å fokusere på verdisyn – aktørenes ulike oppfatninger om dyrs moralske og juridiske status. De som har sterke interesser overfor dyr vil selvfølgelig være sterkt tilstede i prosessen, for å fremme at nettopp deres interesser overfor dyr skal vektlegges. Under presenteres de fire diskursene jeg sporer i datamaterialet: reguleringsdiskursen, dyreproduksjonsdiskursen, kritikkdiskursen og dyrerettighetsdiskursen. For å vise hva som skiller de ulike diskursene gjengir jeg hva som kjennetegner ulike diskursive tilnærminger til dyrevelferd. Sitater fra informantene og myndighetene som trekker på de enkelte diskursene trekkes fram i tillegg til at diskursenes sosiale implikasjoner belyses. De ulike institusjonene representerer organiserte interesser, som tar del i lovprosessen nettopp for å fremme sine interesser. For å forstå lovprosessen og de ulike meningsmønstrene som kommer til uttrykk innen lovarbeidet trekker jeg inn institusjonenes formelle, egendefinerte målsettinger for å forstå mer av utgangspunktet for institusjonenes argumentasjon og oppfatning.

5.1.1 Reguleringsdiskursen

Reguleringsdiskursen kjennetegnes ved en forståelse av at regulering og kontroll, innen rammen av næringshensyn og dagens syn på dyr, er de viktigste tiltakene for å sikre dyrevelferden. En viktig oppfatning innen diskursen er at så lenge formen for dyrehold er lovlig, så er hovedoppgaven å sørge for at dyreholdet skjer innen rammene av forskrifter og bestemmelser. Reguleringsdiskursen er ikke orientert mot problematisering av de mer etiske sidene ved produksjonsdyreholdet, men er derimot opptatt av at husdyrproduksjon⁷⁴ skjer i forsvarlige former innen et godt system for kontroll og regulering av dyrs livsforhold:

Et utbredt moralsyn i Norge i dag er at man skal kunne holde og avlive dyr for viktige menneskelige hensyn. Samtidig mener de fleste at man ikke skal utsette dyr for vilkårlig, tankeløs eller formålsløs avliving. Det viktigste er imidlertid hvordan dyrene holdes og behandles mens de lever, at avlivingen skjer skånsomt, og at formålet med den aktuelle aktiviteten lar seg forsvare som tilstrekkelig viktig. (LMD/FKD høringsnotat 2007: 5)

⁷⁴ Når jeg omtaler husdyr henvises det til de dyrene som definert som eiendom og brukes som ressurser i produksjon av animalske varer. Husdyr tilsvarer her produksjonsdyr, og omfatter hovedsaklig kuer, griser, pelsdyr (rev/mink), høner, sauer og oppdrettsfisk.

Reguleringsdiskursen sier imidlertid svært lite om hvilket nivå av velferd som utgjør grensen for lovlig dyrehold. Hovedfokus i reguleringsdiskursen legges på selve reguleringen av dyreholdet, uten å ta stilling til spørsmål om legitimiteten i det som gjøres mot dyr:

Sånn er det, altså samfunnet vårt aksepterer at vi har husdyr og da påfører vi dyrene noen begrensninger i deres livsutfoldelse, vi bestemmer nesten alt over deres forplantning, vi bestemmer når de skal ha mat og hvor lenge de får leve og hvordan de skal leve og så videre. Og det mener jo vi da – lovmakerne og andre også – at det samtidig pålegger oss en plikt til aktivt å gjøre det vi kan, for allikevel å ivareta det som betyr noe for dyrene. (Mattilsynet)

Reguleringsdiskursen kjennetegnes ved at den unngår å ta stilling til de etiske spørsmålene om legitimiteten i å påføre dyr lidelse for menneskelige formål, samtidig som det erkjennes at velferd er et gode for dyrene. Diskursen kan karakteriseres ved oppfatningen om at dyrevelferden må defineres med hensyn til hva som er praktisk og økonomisk mulig i et samfunnsøkonomisk- og husdyrnæringsperspektiv:

[V]årt prinsipielle syn [er] at vi mener at alle dyr bør ha det i prinsippet best mulig, det som er praktisk og økonomisk mulig. [...]Men, akkurat tilbake til det her med unødighet.. det er ikke noe viktig argument for etologene, fordi hvis myndighetene vil ha en type dyrehold så må vi gjøre det best mulige ut av det. (UMB⁷⁵)

Diskursen representerer et pragmatisk syn om at så lenge samfunnet aksepterer det som gjøres mot dyr, har mennesker ett visst ansvar for å ta vare på dyrene innenfor rammene av hva som er økonomisk og praktisk. De aktørene som hovedsakelig trekker på reguleringsdiskursen er etter min tolkning myndighetene, Mattilsynet og Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB). Disse aktørene har uttalte interesser som i hovedsak sammenfaller med kjennetegnene i reguleringsdiskursen: Mattilsynet uttrykker på sin nettside om dyrevern at de forvalter dyrevernloven og at de legger til grunn at dyr både har egenverdi og nytteverdi (Mattilsynet 2009). Representanten for Universitetet for miljø- og biovitenskap sier under intervju at hovedmålet ved Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap er å drive utdanning og forskning innen alle aspekter av husdyrfag og husdyrvitenskap, med hovedvekt på husdyrernæring (UMB i intervju). Instituttets forskning (ved UMB) finansieres av næringen, Norges forskningsråd og ved midler over Jordbruksavtalen (UMB 2009). Myndighetene ved Landbruks- og matdepartementet

⁷⁵ UMB er som nevnt tidligere en forkortelse for Universitetet for miljø- og biovitenskap.

har som rolle å forvalte ansvaret for den offentlige mat- og landbrukspolitikken. Ifølge departementet skal denne landbrukspolitikken blant annet sikre ressursgrunnlaget for landbruksproduksjonen, og i produksjonsdyreholdet er det dyrene som utgjør produksjonens hovedressurs.

5.1.2 Dyreproduksjonsdiskursen

Dyreproduksjonsdiskursen kjennetegnes ved et fokus på praktiske og økonomiske konsekvenser av dyrevelferdsloven for næringen som driver husdyrproduksjon. Diskursen er opptatt av at produksjonsdyrehold er både lovlig og legitimt, og diskursen preges av en tilfredshet med dyrenes situasjon i dagens produksjonsdyrehold. Dyreproduksjonsdiskursen kan sees som konservativ i forhold til ønsker om å endre dyrs rettslige status eller krav til dyreholdet. Dyreproduksjonsdiskursen skiller seg fra reguleringsdiskursen gjennom en tydeligere og sterkere skepsis mot endring, i stor grad fordi endring oftest medfører økte kostnader. Næringens interesser er det premissgivende i diskursen. Dyreproduksjonsdiskursen unngår de prinsipielle diskusjonene rundt dyrs status og rett til liv, da disse kan problematisere legitimiteten til produksjonsdyrehold. Dyreproduksjonsdiskursen har en tilnærming til dyrevelferd hvor det konstateres at velferden for produksjonsdyrene er god og at dagens dyrehold derfor er etisk:

[...] det norske samfunnet er gjennomregulert og oversiktlig. Så jeg tror vi har rimelig grei oversikt over hva skjer og hva som er situasjonen [innen husdyrholdet]. På kort og på mellomlang sikt så tror jeg det viktigste er at du har utøvere innenfor dyreholdet som har ansvar og lønnsomhet og ærekjærhet og integritet. Og et verdigrunnlag som gjør at man behandler dyr på en skikkelig måte. Og det tror jeg faktisk er stort sett alle. (senterparti-representanten i næringskomiteen)

Innen dyreproduksjonsdiskursen settes argumenter for dyrevelferd i sammenheng med næringens interesser, og diskursen uttrykker at dyrevelferd bidrar til økt produksjon og økt inntjeningsmulighet for næringen. Diskursen uttrykker et instrumentelt syn på velferd, når dyrevelferden sees som et middel for produksjonen. Det impliseres dermed at dyreprodusenter ønsker god dyrevelferd, fordi det også gir bedre økonomi:

Et dyr som lider produserer ikke optimalt. Så, derfor er bøndene generelt opptatt av god dyrevelferd fordi det gir en optimal produksjon. Og med en optimal produksjon får du også en optimal økonomi. Så de dyktigste bøndene driver med veldig god dyrevelferd. (Bondelaget)

Her ser vi et uttrykk for dyreproduksjonsdiskursen som argumenterer for en slags naturlig logikk i at produksjonsdyreholdet ivaretar dyrevelferden, fordi bonden er avhengig av god økonomi og god økonomi ikke er mulig uten god dyrevelferd og godt dyrehold. Representanter for dyreproduksjonsdiskursen argumenterer for at produksjonsdyrehold i seg selv er uproblematisk, og har dette som utgangspunkt for å forsvare legitimiteten i produksjonsdyreholdet:

Og det er jo et interessant spørsmål det, hva som er nødvendig og ikke nødvendig. Men, det er klart vi som på en måte jobber i husdyrnæringa med husdyrproduksjon, det er jo litt vanskelig hvis vi skulle være prinsipielt mot husdyrhold. (Animalia)

Dyreproduksjonsdiskursen uttrykker skepsis mot at diskurser som problematiserer produksjonsdyrehold, skal tillegges for stor vekt i utforming av regelverk og rettsforvaltning:

Det finnes ganske mange ekstreme dyrevernere, og mange bønder har fått de ekstreme dyrevernerne opp i halsen. Og når det da blir for mye etologiske uttrykk så er det en del som rygger automatisk. Det er det. (Bondelaget)

De informantene som hovedsakelig trekker på dyreproduksjonsdiskursen er etter min tolkning Bondelaget, Animalia og senterparti-representanten i næringskomiteen. Disse aktørene jobber ut fra en posisjon hvor bruk av dyr for produksjon av varer er en forutsetning: Bondelaget er en fagorganisasjon for norske bønder, som selv sier at formålet er å bedre forholdene for landbruket, og at de er den ledende organisasjonen for næringspolitikk i landbruket (Norges Bondelag 2009). Animalia kaller seg et fag- og utviklingsmiljø som arbeider for og sammen med hele den norske kjøtt- og eggbransjen. Animalia skriver på sine nettsider at de har som oppgave å formidle praktisk anvendbar kunnskap om dyrevelferd i samspill med næringen og myndighetene (Animalia 2009). Senterpartiet uttrykker i sitt partiprogram for 2005-2009 at de ser landbrukspolitikken som en av grunnpilarene i distriktspolitikken. Senterpartiet mener at målet for landbrukspolitikken er å få produsert trygg mat, ha livskraftige bygder og å skape optimisme i næringen (Senterpartiet 2009). De tre aktørene har som hensikt om å ivareta og fremme landbruksnæringens interesser.

5.1.3 Kritikkdiskursen

Kritikkdiskursen kan kjennetegnes ved at den uttrykker skepsis til den måten dyr behandles innen modernisert husdyrproduksjon, men uten å problematisere spørsmål om dyrs rett til liv og den generelle legitimiteten i dagens produksjonsdyrehold. Diskursen preges av en skepsis mot

hvorvidt dyrevelferdslovens prinsipielle formuleringer kan gi særlig endring i dyrenes praktiske livsforhold:

[...] hvis du ikke har noe mer i en forskrift [enn egenverdi uavhengig av nytteverdi], så tror jeg dette er en pynteparagraf. Det tror jeg nok at det er. Man kan jo selvfølgelig tenke seg mange tilfeller hvor dette kan være i strid [med etablert dyrehold]. For eksempel dyreparker som produserer masse dyreunger som publikumsattraksjoner om sommeren og så avliver dem etterpå. (Rådet for dyreetikk)

Kritikkdiskursen problematiserer deler av dyreholdet og har en tydelig kritisk innstilling til forhold innen deler av produksjonsdyreholdet. Innen diskursen trekkes det fram sider ved produksjonsforholdene som er negative for dyrene, og skepsis uttrykkes hovedsakelig med tanke på hva dyrene må gjennomgå mens de lever. Kritikkdiskursen formidler ingen tydelig oppfatning om dyrs status, egenverdi eller andre grunnleggende etiske spørsmål. Skepsisen er først og fremst tydelig gjennom en kritikk av negative konsekvenser som husdyrproduksjonen påfører dyr. Diskursen uttrykker også et kritisk fokus på virkningen av lovens foreslåtte innhold:

Disse lovverkene, det er jo noe med hvordan de tolkes også. Vi har denne paragrafen i den eksisterende [loven] som også er videreført i dyrevelferdsloven, den om avl. Den er veldig streng i ordlyd. Ikke sant, det er forbudt å endre dyra sine arveanlegg dersom dette gjør dyret uskikket til å utføre normal atferd eller påvirker fysiologiske funksjoner i uheldig lei. Altså, det gjør nesten alt avlsarbeide. Det kan jo påvirke fysiologiske funksjoner i uheldig retning. Det er gjort omfattende, uten at denne paragrafen er blitt brukt. Blant annet hundeavl ikke sant, hvor du har hunder som avles sånn at de har stor risiko for å få visse skavanker eller skader eller sykdommer. Og som svineavl hvor alle får så mange grisunger at de har ikke spener nok til alle grisungene. Når de øker melkeproduksjonen som for kyr så melker de jo mer enn det som er fysiologisk ikke sant, med masse sykdommer som bi-effekt. Så dette her har jo vært gjort veldig mye uten at denne paragrafen er brukt i det hele tatt. (Rådet for dyreetikk)

I tillegg til skepsis mot sider av produksjonsdyreholdet kjennetegnes kritikkdiskursen ved at den ytrer skepsis mot lovprosessen og lovens hensikt:

Så det er jo på en eller annen måte en mobilisering [rundt dyrevelferdsloven], det er en veldig sånn ovenfra-mobilisering, som virker litt sånn som en legitimeringsfunksjon på meg. For det har ikke vært mye mobilisering eller oppmerksomhet i befolkningen. (SIFO⁷⁶)

⁷⁶ SIFO er en forkortelse for Statens institutt for forbruksforskning.

Kritikkdiskursen skiller seg sterkt fra dyreproduksjonsdiskursen ved at dens viktigste kjennetegn er problematisering av forholdene som omfatter produksjonsdyrehold, samt skepsis mot hvordan reguleringen av samfunnets behandling av dyr praktiseres og virker:

[...] det jeg har oppfattet for eksempel når det gjelder økologisk produksjon er at norske bønder har kjempeproblemer med det [statens regulering]. Bøndene sier det er for mye byråkrati og for mye kontroll, for de blir kontrollert en gang i året. Det blir for mye. Og det er så ille for dem at da slutter de med økologisk produksjon. Og da tenker jeg at det er i en sånn virkelighet at man går inn og skal regulere dyrevelferden. (SIFO)

De informantene som hovedsakelig trekker på kritikkdiskursen er etter min tolkning Rådet for dyreetikk og Statens institutt for forbruksforskning (SIFO). Statens institutt for forbruksforskning sier i sin selvbeskrivelse at de gjennom forskning og testvirksomhet skal legge grunnlaget for å utrede viktige forbrukerproblemer og konsekvenser av offentlige tiltak og markedets tilbud (SIFO 2009). Rådet for dyreetikk er et rådgivende organ oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet, som i sitt mandat sier de skal vurdere etiske sider av moderne avlsarbeid og dyrehold. Rådet skal også vurdere behov for endringer i eksisterende lovverk samt forvaltningspraksis, og ut fra dette gi råd til myndighetene når det gjelder tilsynet på dyrevernområdet (Rådet for dyreetikk 2009).

5.1.4 Dyrerettighetsdiskursen

Dyrerettighetsdiskursen kjennetegnes ved at det stilles grunnleggende etiske og kritiske spørsmål ved dyrs status i gjeldende lovverk. Spørsmålene problematiserer legitimiteten ved det dyr utsettes for. Dyrerettighetsdiskursen er i tydeligst opposisjon til dagens dyrehold og måten dyrevernlovgivningen forvaltes i dag. Opposisjonen kommer til uttrykk gjennom kritikk mot både dyreproduksjonsnæringen som daglig har ansvaret for dyreholdet og myndighetene som gir lover og forvalter rettsregler om hvordan dyr kan behandles. Dyrerettighetsdiskursen kan sees som radikal i forhold til sitt ønske om å ville endre den rettslige status dyrene har i dag.

Diskursen tilnærmer seg dyrevelferd ved å framheve dyrenes egenverdi og at dyrevelferd må innebære en oppgradering av dyrs status fra ting til en status som sansende vesener. I tillegg vektlegger diskursen argumenter om at dyr bør tilkjennes juridiske rettigheter i loven:

[at dyr ble tilegnet rettigheter] ville rettslig sett vært en mye mer ryddig løsning, for da ville dyrene hatt rettigheter etter dyrevernloven, på lik linje med at barn for eksempel har rettigheter etter barneloven, og så ville vi hatt plikter overfor dyrene. (Dyrevernalliansen)

Dyrerettighetsdiskursen trekker på en moraldiskurs, fordi mye av fokuset rettes mot moralske spørsmål om hva mennesker bør gjøre mot dyr. Diskursen stiller spørsmål ved hvilket vern dyrevelferdsloven faktisk gir og kan gi dyrene når de defineres som ting og eiendom, samtidig som næringsinteresser er så tungtveiende i forvaltningen av loven. Disse spørsmålene kan sees som en del av diskursens mer omfattende kritikk mot manglende hensyn til dyrene i sosiale relasjoner mellom mennesker og dyr. Kritikken er spesielt synlig når den beskriver økonomiske hensyns forrang over hensyn til produksjonsdyrene:

[D]et er på en måte påfallende i seg selv å se at det er så åpenbart at det er det økonomiske som er den røde tråden for næringen. De leker jo ikke butikk, det er jo det de driver med. Det som på en måte ikke gir noen effekt i forhold til profitt, det vil jo heller ikke ha noen betydning [for husdyrnæringen]. Men, da ser man jo helt konkrete områder hvor det er en motsetning mellom økonomiske interesser og dyrevelferd. Det er jo nesten bare å ramse opp. Og da er det jo spesielt innen produksjonsdyrehold at det er synlig. (Dyrebeskyttelsen)

Informantene innenfor dyrerettighetsdiskursen ytrer skepsis mot å bruke begrepet dyrevelferd, fordi det allerede er delvis fylt med mening som skiller seg så sterkt fra deres egen forståelse. Denne skepsisen begrunnes samtidig med at motstridende diskurser har en mye større makt til å definere begrepet:

Det handler jo hele tiden om kampen om å definere de ordene man bruker. Hva skal de inneholde? Så man ser jo en tendens til at det brukes mye fine ord nettopp for å tilsløre litt, og det er ikke lovsystemet i seg selv sin feil, altså man trenger jo lover. Men, det er tanker bak hvilke ord næringen bruker og det er tanker bak hvilke ord politikerne bruker. Det skal være en dyrevelferdslov og det er begrunnet med at vi skal ikke være fornøyd med at dyr bare skal skjermes fra lidelse – inneforstått at de selvfølgelig skjermes fra lidelse. Men, de skal også ha velferd. De skal ha det hyggelig. Og man begrunner det på den måten og har makt til å få ut den begrunnelsen fordi man faktisk er minister og fordi alle mikrofoner stilles opp foran munnen på en. Da blir jo det [dyrevelferdsbegrepet] veldig farlig. (NOAH)

De informantene som hovedsakelig trekker på dyrerettighetsdiskursen er etter min tolkning Dyrebeskyttelsen, NOAH og Dyrevernalliansen. Disse institusjonene har klart definerte målsettinger om å jobbe for beskyttelse og ivaretagelse av dyrenes interesser: NOAH sier at en del av deres visjon er at dyr ikke skal drepes for menneskers interesser, men at deres liv heller må sees som verdifullt for dyrene selv (NOAH 2009). Dyrebeskyttelsen sier i sine vedtekter at formålet er å spre kunnskap om dyrevern og søke å påvirke holdninger som vedrører dyrs behov, velferd og rettigheter (Dyrebeskyttelsen Norge 2009). Dyrevernalliansen har en uttalt forutsetning om at interesser begrunnet i underholdning, økonomi, vitenskap, religion eller

tradisjon ikke gir mennesker noen ubetinget rett til å utsette dyr for negative opplevelser, eller frata dem retten til positive opplevelser (Dyrevernalliansen 2009). Aktørenes formål framstår som upåvirket av økonomiske og praktiske egeninteresser. Argumentasjonen bygges heller på etiske forståelser som har dyrenes livsforhold i fokus. Organisasjonenes egne formål gjenspeiler den virkelighetsoppfatningen som kjennetegner dyrerettighetsdiskursen.

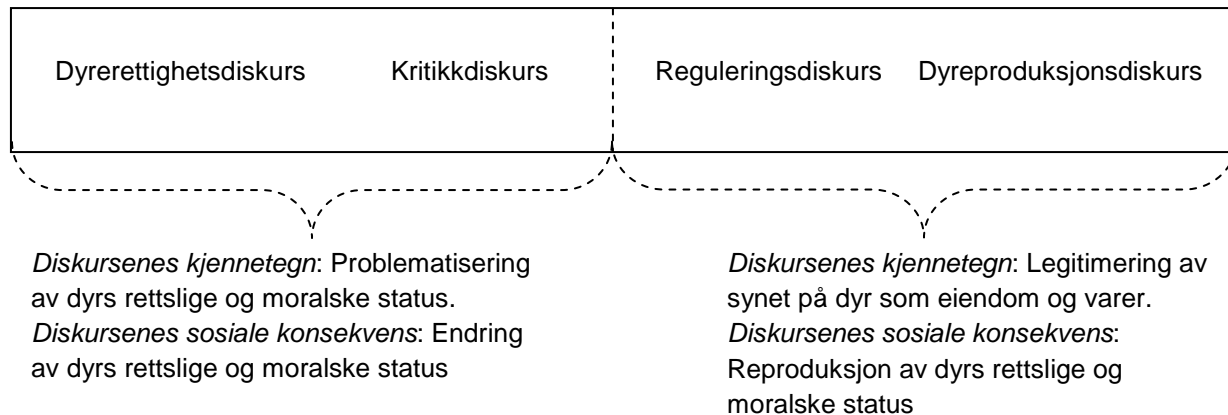
5.2 Diskursenes sosiale konsekvens: Reproduksjon og forandring

Ovenfor har jeg skissert hva som kjennetegner de fire diskursene. For å belyse hvordan diskursene står i forhold til hverandre, og for å tydeliggjøre hvordan de forenes og skilles fra hverandre, utdyper jeg her hvordan diskursene posisjonerer seg innen den overordnede dyrevelferdsdiskursen. Fokus rettes mot de ulike sosiale konsekvensene som ligger implisitt i forståelsen innen diskursen.

Dyrerettighetsdiskursen og kritikkdiskursen forenes ved at de bygger på forståelser som problematiserer hvordan dyrevelferdsloven regulerer behandling av dyr. De to diskursene forenes også ved en felles tilnærming til dyrevelferd som vektlegger negative sider ved produksjonsdyrehold. Ingen av de to diskursene bidrar til å opprettholde dagens rettslige og moralske status for dyr. Begge diskursene er derimot preget av å fordre endring av disse forholdene. Hovedskillet mellom de to diskursene er imidlertid at dyrerettighetsdiskursen har et klart formål om å oppjustere dyrs moralske status og juridiske rettigheter. Mens kritikkdiskursen ikke fokuserer på dyrs moralske status og rettigheter men heller på kritikkverdige forhold i dagens systemer for husdyrproduksjon og regulering. De to andre diskursene som forenes er reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen. Begge diskursene er opptatt av at dagens forhold for dyr er akseptable. Reguleringsdiskursen har som et viktig element at dyrevelferd og økonomi må vektes når dyrenes livsvilkår skal avgjøres. Dyreproduksjonsdiskursen gir i materialet lite uttrykk for at hensyn til dyr bør kunne gå på bekostning av næringsøkonomien. Dermed forenes de to diskursene i synet på produksjonsdyrehold og vektingen mellom hensyn til økonomi og dyrenes interesser. Reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen preges begge av tilnærminger til dyrevelferd som i hovedsak reproducerer dagens situasjon for dyr og samtidig legitimerer dyrs status som eiendom og varer. Det som imidlertid skiller disse to diskursene er at dyreproduksjonsdiskursen hovedsakelig fokuserer på næringens interesser, mens reguleringsdiskursen fokuserer mer på et ønske om å ta dyrevelferdshensyn innen rammen av de

etablerte produksjonssystemene. I motsetning til dyrerettighetsdiskursen og kritikkdiskursens problematisering av legitimiteten i det vi gjør med dyr, virker reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen legitimerende for forholdene som de to andre diskursene betegner som kritikkverdige eller uakseptable.

Figur 2: Diskursene innen dyrevelferdsdiskursen

Figur 2 viser hvordan de fire diskursene kan plasseres innen dyrevelferdsdiskursen.

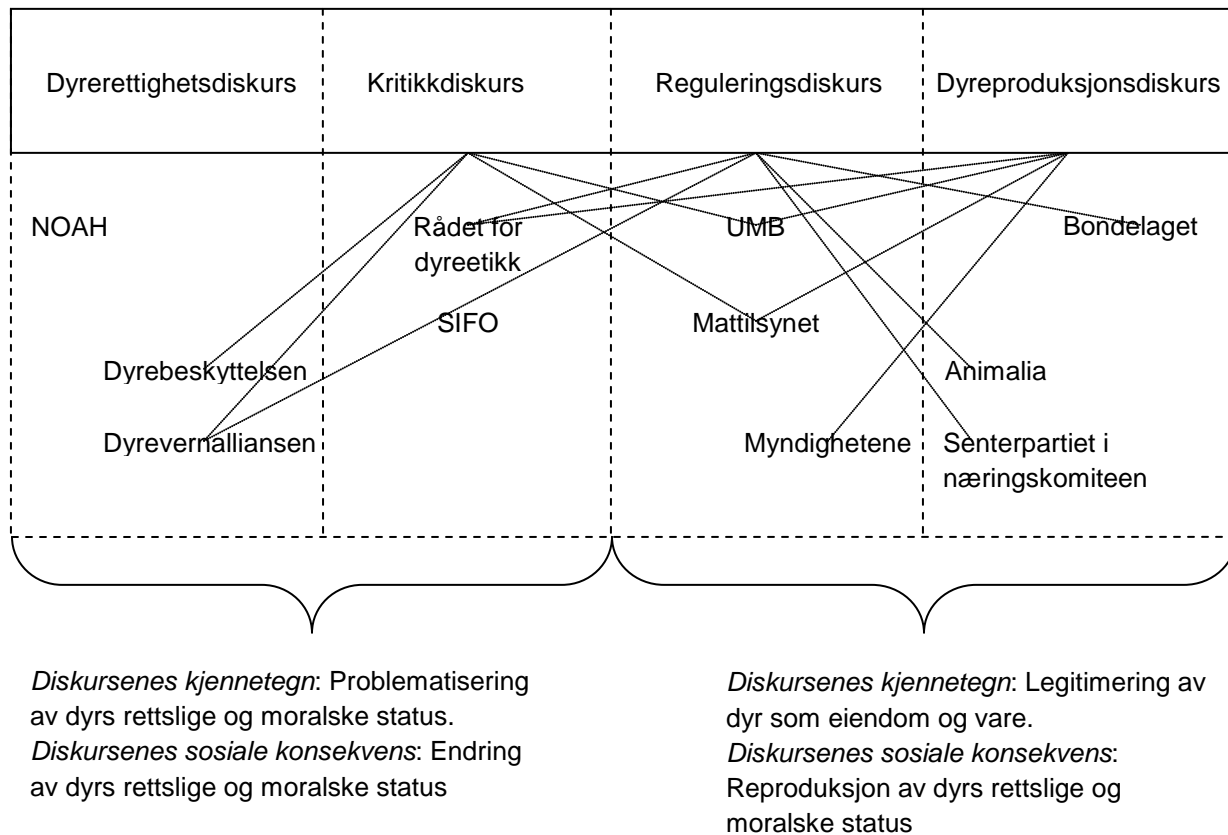
Framstillingen tydeliggjør det som forener og skiller diskursene. I modellen plasseres diskursene horisontalt etter forholdet de har til hverandre, ut ifra deres sosiale implikasjoner og kjennetegn. Dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen er i figuren plassert på hvert sitt ytterpunkt fordi det foreligger et klart, gjensidig utelukkende motsetningsforhold dem i mellom.

Kritikkdiskursen og reguleringsdiskursen står også i et motsetningsforhold til hverandre, men ikke så tydelig og sterkt som dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen. To og to diskurser er plassert i samme rom fordi de forenes ved felles forståelser og fordi de impliserer samme type sosiale konsekvenser. Diskursene står dermed i parvise motsetningsforhold til hverandre, ut ifra syn på dyrs rettslige og moralske status og hva dette bør bety for praksis.

Diskursene som spores i oppgavens datamateriale er beskrevet over. Ut ifra en analyse av de ulike aktørenes intervjuvar, definerte formål og høringssvar vil jeg vise hvordan informantene kan plasseres som handlende aktører etter hvilke diskurser de trekker på. Jeg plasserer også myndighetene som en aktør for å vise deres posisjonering. Over er de ulike institusjonene plassert

etter hvilken diskurs de hovedsakelig trekker på, men de fleste trekker på flere diskurser. Framstillingen under bygger videre på figur 2, som viste de ulike diskursene innen den avgrensede diskursordenen og deres plassering i forhold til hverandre.

Figur 3: Informantene og diskursene innen dyrevelferdsdiskursen

Skjemaet over plasserer aktørene innenfor den diskursen de hovedsakelig trekker på, og linjene som trekkes fra informantene viser hvilke diskurser de trekker på i mindre grad. Horisontalt i modellen utgjør dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen ytterpunktene. Når ulike aktører er plassert mot ytterkantene innenfor en diskurs viser dette i hvilken retning aktørene posisjonerer seg, i forhold til ytterpunktene. Eksempelvis kan vi se at Dyrevernalliansen hovedsakelig trekker på dyrerettighetsdiskursen, samtidig som de i mindre grad trekker både på kritikkdiskursen og reguleringsdiskursen. Dyrevernalliansen plasseres mot høyre innen dyrerettighetsdiskursen, der NOAH plasseres mot venstre. Plasseringen av Dyrevernalliansen til høyre i dyrerettighetsdiskursen indikerer at aktøren er nærmere kritikkdiskursen enn hva NOAH

er. På samme måte ser vi innen dyreproduksjonsdiskursen at Bondelaget plasseres mot høyre, mens Animalia posisjoneres mot venstre. Her indikerer dette at Animalia er nærmere reguleringsdiskursen enn Bondelaget, og at Bondelaget trekker på dyreproduksjonsdiskursen i tyngre grad enn Animalia.

Formålet med modellen over er å illustrere hvor de ulike aktørene posisjonerer seg i forhold til diskursene og i forhold til hverandre. Modellen plasserer aktørene innenfor diskurser med ulike typer kjennetegn og implisitte konsekvenser. Med hensyn til diskursenes ulike syn på dyr viser modellen også aktørenes ulike utgangspunkt for å påvirke dyrevelferdsloven. Myndighetenes plassering er viktig å merke seg fordi det sier noe om lovgivers holdning, som er avgjørende for loven.

5.3 Myndighetenes diskurs

Slik meningsmønsteret og virkelighetsforståelsen til departementene kommer til uttrykk gjennom forarbeidene, tolker jeg som nevnt at myndighetene hovedsakelig trekker på reguleringsdiskursen. Departementene trekker også delvis på dyreproduksjonsdiskursen. Dyrevelferdsmeldingen skiller seg unntaksvis ut ved å trekke på kritikkdiskursen, slik vi ser det i dyrevelferdsmeldingens omtale av moderne dyreetikk:

I vår del av verden er behandlingen av dyr fortsatt et svært aktuelt og omstridt tema. Ikke minst har bruken av dyr i forskningsøyemed og det industrielle husdyrholdet skapt reaksjoner. Dagens ytterliggående dyrevernavtivistar bygger gjerne enten på et utilitaristisk syn, der menneskers og dyrs opplevelse av smerte og lyst skal telle likt i en etisk avveining, eller en rettighetsfilosofi som fremholder dyrs integritet og selvstendige rett til liv. (St.meld. nr. 12 2002-2003: 20)

Sitatet erkjenner i generelle, uforpliktende vendinger at behandling av dyr i det industrielle husdyrholdet er både aktuelt og omstridt. Når myndighetene trekker på kritikk- og dyrerettighetsdiskursen, påpekes det samtidig at det omtalte verdisynet er ytterliggående, og det gis i den videre teksten uttrykk for at synspunktene er uviktige for lovprosessen. Når det trekkes på kritikkdiskursen gjøres det på en måte som i liten grad utfordrer regulerings- eller dyreproduksjonsdiskursen. Reguleringsdiskursen som myndighetene hovedsakelig trekker på preges av en aksept for dagens bruk av dyr, og formålet er i denne sammenhengen å lage en ny lov som kan bedre dyrevelferden innen dagens økonomiske rammer og gjøre reguleringen mer

effektiv, for derigjennom å gjøre dyreholdet mer legitimt. Deler av stortingsmeldingen setter fokus på problemområder innen dyrehold, men heller ved å påpeke forbedringspotensialet enn å si at noe er direkte kritikkverdig. En av informantene (fra SIFO) som har deltatt i arbeidet med stortingsmeldingen påpeker at mangelen på analyser av problemer var veldig påtakelig i meldingen. Informanten oppfattet at spørsmål om hvor problemene er, hvor de er størst og ikke minst hva som er årsaken til problemene ble diskutert i alt for liten grad.

Ut ifra tolkningen trekker departementene hovedsakelig på reguleringsdiskursen i lovprosessen. Fra denne posisjonen kan det være vanskelig å endre dagens status og rettigheter for dyr i noen særlig grad. I høringsnotatet til utkast til ny dyrevelferdslov er det tilløp til diskusjon om dyrs status i tilknytning til begrepet egenverdi. Etter min tolkning blir diskusjonen helt overflattisk fordi en grunnleggende problematisering av ulike syn på dyrs moralske og juridiske status kan bidra til å stille spørsmål ved legitimiteten i dagens praksis og dyrs eiendomsstatus i loven. Lovforarbeidene representerer hovedsakelig en reguleringsdiskurs, og kjennetegnene for denne diskursen tilsier at en problematisering av dyrenes livsforhold og forsøk på en grundig utredning, vil kunne komme uheldig ut for interessene til aktørene i reguleringsdiskursen, dyreproduksjonsdiskursen og formålet til Landbruks- og matdepartementet. Departementet skriver på sine nettsider at deres mat- og landbrukspolitikk blant annet baseres på en effektiv og framtidsrettet næringspolitikk som ser samfunns- og næringshensyn i sammenheng (LMD 2009). Slik jeg tolker departementets formål, vil et kritisk blikk på produksjonsdyreholdet kunne svekke legitimiteten til husdyrnæringen og dermed virke svekkende for næringsøkonomien. I høringsnotatet til lovutkastet skriver departementet i sin diskusjon av forskjellige retninger innen dyreetikk:

Diskusjonen om det etiske grunnlaget for å bruke dyr i strid med deres interesser er vanskelig, blant annet fordi det er vanskelig å finne noen avgjørende og allmenngyldige etiske begrunnelser. Man bruker dyr fordi man har mulighet for og nytte av det, og fordi det har bred aksept i samfunnet. (LMD/FKD høringsnotat 2007: 5)

Sitatet framstår som en begrunnelse for ikke å gå grundigere inn i spørsmålet om dyrs status og rettigheter. Hva departementene mener med allmenngyldige etiske begrunnelser er uklart. Det kan bety at departementene ser det som vanskelig å finne etiske begrunnelser for å bruke dyr i strid med deres interesser, som alle interessegrupper kan enes om. Enighet om disse forholdene

er, som diskursanalysen viser, vanskelig eller uoppnåelig på grunn av svært ulike holdninger. Motsetningene mellom de forskjellige virkelighetsforståelsene utgjør grunnlaget for konflikt, og det ser ut til at det er disse konfliktene departementene ikke ønsker å gå nærmere inn på ved å diskutere dyrs status og rettigheter. I stedet avproblematiseres det å bruke dyr i strid med deres interesser, gjennom en legitimering som bygges på at vi både har mulighet til og nytte av å bruke dyr, samtidig som bruken av dyr har bred aksept i samfunnet. Ikke minst har mennesker makten til å bruke dyr etter egne interesser. På hvilket grunnlag departementene bygger påstanden om at all bruk av dyr har bred aksept i samfunnet er ikke presisert. Den framstår heller som en normativ oppfatning, som verken begrunnes eller dokumenteres nærmere.

I motsetning til departementets påstand om allmenn aksept for bruk av dyr, blir departementets argumentasjon særlig uklar når det i samme høringsnotat skrives at: "[...] produksjon for et konkurransebasert marked og krav til lønnsomhet har ført til et industrilandbruk som mange mennesker reagerer negativt på når de gjøres kjent med forholdene" (LMD/FKD høringsnotat 2007: 6). Om man sammenlikner dette utsagnet med henvisningen til den brede støtten i samfunnet, ser det ut til at departementet motsier seg selv. Departementet hevder at mange mennesker reagerer negativt når de gjøres kjent med forholdene innen industrilandbruket, samtidig som de påstår at dyreproduksjonen har bred aksept i befolkningen. I tillegg ser vi at produksjonsdyrehold i noen tilfeller møtes med alvorlig kritikk fra statens egne institusjoner⁷⁷. I forarbeidene har myndighetene unngått en grundig diskusjon av dyrs moralske og juridiske status. Denne unnvikende strategien, medfører at visse spørsmål lukkes ute. Forsøk på utelukkning av konkurrerende diskurser er nettopp hva den diskursive kampen handler om. I diskursanalysen kalles en effektiv utelukkelse av konkurrerende diskurser for en hegemonisk intervensjon, noe som drøftes i neste kapittel.

5.4 Antagonisme og motsetningsforhold i lovprosessen

Motsetningsforholdet mellom diskursenes ytterpunkter kan karakteriseres som det Laclau og Mouffe betegner som en antagonisme. *Antagonisme* er diskursteoriens begrep for uløselig motsetning mellom diskurser. Antagonisme kommer til uttrykk der hvor ulike diskurser støter

⁷⁷ Slik kritikken mot og spørsmålstillingen om de etiske sidene av pelsdyroppdrett har kommet til uttrykk fra Rådet for dyreetikk og i Eidsivating lagmannsrett, omtalt i kapittel 4.

sammen, der det forekommer diskursiv kamp (Jørgensen og Phillips 2008: 60). Da Landbruks- og matdepartementet lanserte sitt lovforslag i Ot. Prp. 15 (2008-2009), hevdet landbruks- og matminister Lars Peder Brekk at "[...] vi har nådd en milepæl i arbeidet for enda bedre dyrevelferd" (LMD 2.12.2008). Brekks uttalelse står i sterk kontrast til den beskrivelsen Dyrevernalliansen gir av det samme lovforslaget: "[...] fine ord på et papir hjelper ikke dyr som lider. Denne loven vil ikke bedre dyrevelferden på de områdene hvor problemene er størst" (Nationen 29.11.08). Avstanden mellom oppfatningene av dyrevelferdsloven virkning for dyrs rettsvern og velferd er et uttrykk for motsetningsforhold mellom dyrerettighetsdiskursen og reguleringsdiskursen.

I Landbruks- og matdepartementets presentasjon av loven, og i Mattilsynets omtale av den nye dyrevelferdsloven, framstår den som et nytt og effektivt middel for å sikre at Norge ivaretar en dyrevelferd som er blant verdens beste. Informanter som trekker på kritikk- og dyrerettighetsdiskursen er av en annen oppfatning. Landbruks- og matdepartementet samt Fiskeri- og kystdepartementet ser i liten grad ut til å problematisere dyrehold eller erkjenne de negative sidene ved dyrevelferdsloven som påpekes i lovprosessen. For å vise motsetningen mellom diskursene som står i klareste konflikt, vil jeg vise til informanter som trekker på de diskursene som representerer fundamentalt ulike virkelighetsoppfatninger av dyrevelferdsloven:

Du har de dyrevelferdsmessige kravene som nå på en måte krever at man skal øke arealstørrelser og da blir det med en gang mer kostnadskrevende. Og da jobber vi for; må man dette på en måte. Altså, vi ønsker å få rapporter som tilsier at dyrene har det bedre dersom de får større område å gå på for eksempel, sant. Det blir en kost-nytte analyse, så det er vi opptatt av. (Bondelaget)

Sitatet over representerer dyreproduksjonsdiskursen. Sitatet omtaler rettslige dyrevelferdskrav til større areal i husdyrrom, men sier lite om hva dyrevelferd er. Det kommer imidlertid fram at dyrevelferden vurderes ut ifra et næringsståsted, hvor velferd i stor grad vurderes opp mot kostnader og inntjeningsmuligheter i produksjonen. I en slik forståelse av dyrevelferd er økonomien avgjørende. Dette er i tråd med holdningen som gjenspeiles i det tidligere forslaget om lovfestet løsdriftskrav for gris og ku, som ble utsatt og endret til fordel for bøndene og til ulempe for dyrene. Motsatsen til denne økonomisk betingede dyrevelferden kan vi spore i dyrerettighetsdiskursen:

[...] jeg tror at det er kvinnekampen som er mest nærliggende å sammenlikne med, fordi det er den andre kampen som medførte mest strukturelle endringer i samfunnet. Det medførte en enorm endring, at kvinner for eksempel gikk ut i jobb – det endret jo hele det økonomiske systemet ikke sant. Og det samme vil jo skje når man endrer måten som dyr blir behandlet på, det vil medføre en diametral endring av hele samfunnsøkonomien. (Dyrevernalliansen)

Sitatet omhandler hvordan samfunnet må forandres når man skal gjøre store endringer i måten å behandle dyr. Her legges også et økonomisk aspekt inn, men her med et motsatt fortegn i forhold til dyreproduksjonsdiskursen. Det uttrykkes en forståelse for at en omfattende endring av behandling av dyr, forutsetter store endringer i det økonomiske systemet. Her fungerer ikke økonomien som begrensende rammer, men samtidig påpekes påvirkningsforholdet som eksisterer mellom behandling av dyr og det økonomiske systemet.

Det er flere elementer som kjennetegner diskursene som står i tydeligst motsetningsforhold. Motsetningen kan illustreres ved å se på hva slags andre diskurser som dyreproduksjonsdiskursen og dyrerettighetsdiskursen trekker på. Dyreproduksjonsdiskursen trekker delvis på en næringsdiskurs hvor næringsvirksomhet er hovedsaken. Dyrerettighetsdiskursen er derimot preget av etiske og moralske vurderinger, og trekker tydelig på en moraldiskurs. De ulike elementene som kjennetegner diskursene gjør at konflikter synliggjøres på flere plan og framstår som en kollisjon mellom ulike typer interesser, hvor dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen står i et antagonistisk motsetningsforhold. Sosiologen Niklas Luhman har utviklet en systemteori som kan kaste lys over måten den diskursive konflikten utarter seg. Luhman mener⁷⁸ det sosiale kan forstås som ulike systemer og felt, hvor hvert system fungerer strengt i tråd med sin egendefinerte kode og uten forståelse for den måten andre systemer oppfatter sine omgivelser. Luhman viser til det økonomiske systemet som eksempel, hvor han påpeker at økonomien handler om penger. Fordi det økonomiske systemet har en intern logikk som handler om penger, har eksterne verdier som moral ingen viktig rolle i det økonomiske systemet, slik Luhman ser det. I tråd med Luhmans systemteori kan konflikten mellom dyrerettighets- og dyreproduksjonsdiskursen sees som uttrykk for en kollisjon mellom to ulike systemer, med sine atskilte interne logikker, verdier og feltspesifikke diskurser. De to diskursene kan i en slik forståelse sees som uttrykk for ulike systemer med ulike ”språk” som representerer

⁷⁸ Presentasjonen av Luhmans systemteori i dette avsnittet er basert på Sand (1996: 50-56).

ulike verdier. På mange områder er disse verdiene både uforenlige og gjensidig utelukkende overfor hverandre.

Informantene som posisjonerer seg innenfor dyreproduksjonsdiskursen og reguleringsdiskursen trekker også til tider på en moraldiskurs ved å snakke om dyrevelferd som et slags moralsk prinsipp, men argumentasjonen for at de opptas av dyrevelferd bygges hovedsakelig på en instrumentell argumentasjon som vektlegger de økonomiske aspektene ved dyrevelferd:

[I norsk landbruk] har du nødt til å være god på miljø, du er nødt til å være god på velferd, du er nødt til å være god på mattrygghet, kulturlandskap, sysselsetting. Altså, alt det som til sammen skaper den legitimiteten næringen trenger, for både å ha et markedsvern gjennom tollene og for nasjonale støtteordninger som man må ha over statsbudsjettet. Og er ikke legitimiteten på plass så er det bare et spørsmål om tid før det her rakner ikke sant. Og det vet jo alle. Og derfor har man jo egeninteresse av, og har hatt det i veldig mange år, på å ligge i forkant hele veien. Så min analyse av norsk landbruk er at det dumme dem på en måte kan gjøre er å legge seg ut med verdinormer i samfunnet, og si det ikke er interessant å behandle dyr bra. Og ut fra et næringsperspektiv så jeg har på en måte... tenkinga og posisjonen til norsk landbruk gjør at man må være litt pro-aktiv i forhold til det her. (senterparti-representanten i næringskomiteen)

Forståelsen over representerer hovedsakelig dyreproduksjonsdiskursen, og den setter dyrevelferd i sammenheng med trygg mat. I sitatet trekkes det fram at landbruksnæringen må være god på dyrevelferd for å skape den legitimiteten som den økonomisk avhenger av. Forståelsen av dyrevelferd handler om at næringen ut ifra en økonomisk logikk er opptatt av dyrevelferd, fordi dyrevelferd skaper legitimiteten som næringen avhenger av. I sitatet framgår det ikke noe synspunkt om hvordan dyrene bør behandles, kun at dyr bør behandles bra fordi storsamfunnet forventer det. Mot dette kritiserer dyrerettighetsdiskursen den vekten økonomien gis i dyreproduksjonsdiskursens forståelse av dyrevelferd, og kritikk rettes direkte mot husdyrnæringen:

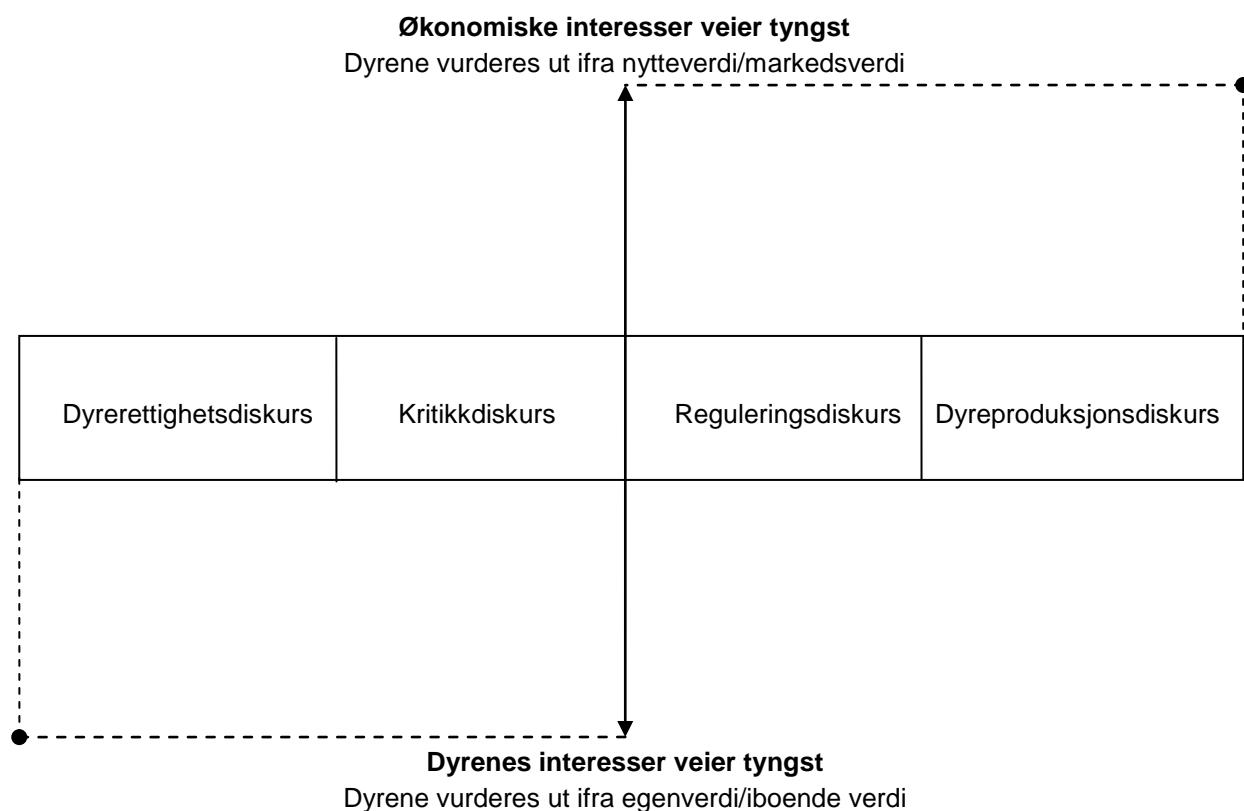
[D]yrenes interesser i det hele tatt er jo på en måte bare salgsargumenter. I forskriftsform så blir det av og til presset fram noen tiltak som skal minske litt lidelse her og litt lidelse der, men erfaringsmessig så er det sånn at næringen jobber frenetisk mot alle de tiltakene helt til de blir en lov eller en forskrift. Så etterpå når de ikke kan protestere lenger, ja når det på en måte er avgjort, da bruker de det som et slags salgsargument ikke sant: Ja, våre griser har det så mye bedre og våre pelsdyr har større plass og her er det velferd for alle pengene. Så det er på en måte en sånn gang i det, at man stritter i mot, stritter i mot, stritter i mot, man vil ikke ha noen nye investeringer. Men når man først har fått det så, ja vel, da skal man i hvert fall bruke det som salgsargument. Så alt dreier seg på en måte om det å selge, sånn som jeg ser det. De sier sikkert at de er veldig opptatt av dyrevelferd – men hvorfor er de det? (NOAH)

I informantens argumentasjon ligger en implisitt kritikk av motpartens intensjoner for bruk av dyrevelferdsbegrepet. Informanten uttrykker at husdynæringen bruker dyrevelferd for å gjøre sine dyreprodukter mer salgbare, og at intensjonen ikke først og fremst er hensyn til dyrene for dyrenes egen del.

Diskursenes ytterpunkter, dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen, preges av ulike interesser og oppfatninger. Kritikkdiskursen er med på å åpne opp for problematiseringen av status quo, som et slags bidrag til en plattform for at dyrerettighetsdiskursen kan komme tydeligere til uttrykk. Slik utfyller disse diskursene hverandre, ved at de begge delvis underbygger den andres interesse av problematisering og endring. Reguleringsdiskursen preges av interesse for næringsøkonomi, men heller mer over mot interesse for samfunnsøkonomi; dyrene sees som en ressurs som ikke bare skal gi fortjeneste til næringen, men som også utgjør en viktig del av samfunnsøkonomien. Reguleringsdiskursens fokus på kontroll for å sikre det som kalles god dyrevelferd og regulering av husdyrproduksjonen kan i noen tilfeller gå på bekostning av dyreproduksjonsdiskursen. Samtidig utfyller de to diskursene hverandre stort sett, ved at reguleringsdiskursen bidrar til å gi næringen den legitimiteten den trenger gjennom kontroll av næringens virksomhet.

Diskursiv kamp kan ofte sees som uttrykk for interessekonflikt, der den ene parten kun kan oppnå forbedring eller vinning på den andres bekostning. Interessekonflikten vi kan spore av diskursene er direkte knyttet til diskursenes implisitte verdisyn i forhold til dyr. Interessekonflikter som på samme tid er verdikonflikter blir ofte vanskeligere å løse enn en ren interessekonflikt (Scheuer 2004: 135-136). Motsetningsforholdet mellom diskursenes ytterpunkter karakteriserer jeg som antagonistisk. I figuren under visualiserer jeg motsetningsforholdet mellom ulike interesser, med utgangspunkt i diskursene ytterpunkter:

Figur 4: Interessemotsetning mellom diskursenes ytterpunkter

I modellen over ser vi at dyreproduksjonsdiskursens ytterpunkt kan karakteriseres ved et hovedfokus på økonomiske interesser. På diametralt motsatt ytterpunkt har vi dyrerettighetsdiskursen, hvor hovedtyngden legges på dyrenes interesser. Modellen er hovedsakelig ment å visualisere det antagonistiske motsetningsforholdet mellom dyrerettighetsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen spesielt. Kritikdiskursen fokuserer også på dyrenes interesser, men på en annen måte enn dyrerettighetsdiskursen. Kritikdiskursen er også opptatt av andre forhold som ikke direkte angår dyrenes interesser. Blant annet har kritikdiskursen vært opptatt av selve lovprosessen forut for dyrevelferdsloven og hvordan denne har fungert, noe som ikke alltid begrunnes i hensyn til dyrs interesser.

Reguleringsdiskursen viser sterke hensyn til økonomiske interesser, men preges også i utstrakt grad av interesse for regulering og bedring av velferd innen rammen av etablerte produksjonsforhold. Modellen over illustrerer at den tydeligste antagonismen utspiller seg mellom ytterpunktene – mellom dyreproduksjonsdiskursen og dyrerettighetsdiskursen.

5.4.1 Subjektposisjoner i diskursene

De ulike diskursene gir sosiale konsekvenser ved å formidle mening, men også ved å formidle subjektposisjoner som strukturerer individers identitetsdannelse. I et diskursanalytisk perspektiv er identitet politikk, fordi identiteter er konstitutive (Neumann 2001: 124). I en politisk debatt vil de ulike diskursene typisk utgjøre de viktigste hovedoppfatningene innen debatten. Individer som skal ta stilling til debatten vil ha alternative posisjoner å innta, hvor hver posisjon tilsvarer en subjektposisjon i den enkelte diskurs. I dyrevelferdsdiskursen er de fire diskursene tilgjengelige posisjoner for individer å innta i debatten om dyrevelferd. Dyrerettighetsdiskursen fordrer subjektposisjonen dyrerettighetstilhenger og kritikkdiskursen fordrer subjektposisjonen kritiker. Mens på motsatt side impliserer reguleringsdiskursen subjektposisjonene forvalter, byråkrat, myndighet og lovlager. Og dyreproduksjonsdiskursen impliserer subjektposisjonen husdyrprodusent. Individer kan velge å innta ulike subjektposisjoner, og det er mulig for individer å trekke på flere diskurser samtidig. Men mest logisk og konsistent for individet vil det være å trekke hovedsakelig på en eller to av de diskursene som kjennetegnes ved samme funksjon og innhold.

Iver Neuman mener vi kan forstå politikk som forsøk på å gi svar på hvem ”vi” er (ibid.). Neumann mener at en diskursanalyse som ikke fanger opp dette, ikke er en fullgod analyse. Å identifisere ”oss” skjer ved å tydeliggjøre egen identitet i motsetning til noe, noe man kan definere som ”de andre.” Innen dyrerettighetsdiskursen identifiserer en seg med dyrenes interesser og delvis i motsetning til representanter for dyreproduksjonsdiskursen, fordi diskursens innhold framstår som en fiende og motsats til de verdiene og forståelsene de selv representerer. Å identifisere seg i kontrast til andre er en naturlig del av forsøk på å konstruere sin egen identitet. Aktørene inne dyreproduksjonsdiskursens identifiserer seg selv med bondenæringens interesser, men uten å aktivt påpeke det tydelige motsetningsforholdet til dyrerettighetsdiskursen. Aktørene i dyreproduksjonsdiskursen kan ha interesse av ikke å diskutere med dyrerettighetsdiskursen, om de oppfatter at dyrerettighetsdiskursen ikke utfordrer deres maktposisjon. Innen dyreproduksjonsdiskursen preges aktørene av en oppfatning om at dyreprodusenter er opptatt av sitt levebrød, samt yrkesstolthet og at dyrevelferd derfor er viktig for dyreprodusenten.

Hovedpoenget med å vise til subjektposisjonene som tilbys innen diskursene er at de virker

konstituerende. Dermed har diskursene innvirkning på sosial praksis ved å sette rammer og gi muligheter for individuelle aktørers identitetsdannelse.

5.4.2 Positive oppfatninger av loven

Interessen for konflikt og motsetninger er sentral i min diskursanalyse, og dette kan gi inntrykk av en lovprosess som preges av en nærmest åpen konflikt. Men informantene formidler mange positive holdninger til den nye loven. Lovutkastet møtes med positive oppfatninger av informantene, selv om de ofte tillegger lovteksten helt ulike tolkninger. Konfliktene som framheves i diskursanalysen står i kontrast til Landbruksdepartementets egen presentasjon av lovforslaget, hvor det heter at loven sikrer en dyrevelferd i verdensklasse. Under intervju uttrykker også Mattilsynets representant en sterk optimisme i forhold til den nye loven. Informanten mener at loven er unik i det at den omfatter alle ville og tamme dyr, og at det offentlige på samme tid har et klart ansvar for å drive tilsyn med dyrene. Alle informantene er positive til deler av loven, samtidig som ulike deler av loven omtales som viktigst.

Alle informantene gir til tider uttrykk for positive oppfatninger av formuleringer i loven og optimisme i forhold til lovens mulige konsekvenser. Jeg har blitt overrasket over hvor positive informantene faktisk har vært til innholdet i den nye loven, når det sammenliknes med gjeldende lov. Den positive omtalen av dyrevelferdsloven har ingen klar retning og representerer ingen enhetlig forståelse av dyrevelferdsloven som kan relateres til et felles syn på dyr. Informanter fra alle de fire diskursene uttrykker til tider, og i ulik grad, slike positive forståelser av loven. Den positive omtalen går på tvers av de fire diskursene, og kjennetegnes ved å tilkjenne ulike momenter i dyrevelferdsloven og lovprosessen positive konnotasjoner. Uttrykksformen har ingen avgrenset eller forenet forståelse av dyrevelferd og er derfor ikke interessant i den øvrige diskursanalysen. Den positive uttrykksformen er hovedsakelig en måte å beskrive sosiale forhold, heller enn å artikulere meningsinnhold i dyrevelferd og dyrs status.

Dyrevelferdsloven er en rammelov. Denne lovformens generelle formuleringer gjør det lettere å få ulike parter til å forenes om formuleringer, fordi lovteksten har en åpen form som de fleste kan stå inne for. Uenighetene og konfliktene handler hovedsakelig om hvordan lovteksten bør tolkes og praktiseres, men flere uenigheter kommer også til uttrykk rundt enkeltbestemmelser og formuleringer. Enighet er bare gjeldende på det generelle planet, blant annet ved en felles

oppfatning om at dyrevelferdsloven er en forbedring sammenliknet med dyrevernloven. Inntrykket jeg sitter igjen med er at informantene i stor grad mener det nye lovutkastet går i riktig retning. Informantene uttrykker en rettsoptimisme, ved at de uttaler en tiltro til at den nye lovteksten vil legge rammer for en utvikling som blir positiv for dyrevelferden, selv om partene har helt atskilte forståelser av dyrevelferd:

[...] ordbruken er veldig positiv i innledningen [i lovutkastet] – dyr har evne til positive og negative opplevelser, dyr har egenverdi. Det er faktisk veldig mange positive formuleringer. Og dyrenes velferd må vurderes ut fra enkeltindividet. Altså, det er mye som jeg tenker at jeg nesten kunne ha skrevet selv. (NOAH)

NOAH uttrykker en begeistring for flere av begrepene og formuleringene i lovens hovedbestemmelser. Bondelaget hadde imidlertid en annerledes oppfatning og et mer avgrenset fokus på de positive sidene ved utkastet til dyrevelferdsloven:

Jeg vil jo igjen dra fram det her om varslingsplikt. Det setter vi pris på sett ut ifra bondestanden. Bonde-Norge er ikke tjent med dyretragedier, så vi må gjøre mye for å bekjempe det. Så det er jo den saken som kanskje har vært omtalt som mest positiv. (Bondelaget)

6. Hegemoni, makt og motmakt i lovprosessen

I dette kapitlet rettes søkelyset mot maktforhold mellom diskursene og jeg tolker hvilken diskurs som er i en hegemonisk posisjon. I tillegg belyses sider av motmaktens rolle og muligheter i lovprosessen, samt bruken av legalstrategier.

Lovgivningsprosessen kan studeres både som en rettslig og sosial prosess, hvor ulike grupper kjemper for å påvirke samfunnets utforming. Kampene innen lovprosessen handler om å utøve makt over andre, og maktforholdene gir både rettslige og sosiale konsekvenser. Hvem som utøver makt over hvem er et sentralt samfunnsteoretisk spørsmål. Til tross for at kampene kan være synlige, er det ikke alltid like innlysende hvem som er tapere og vinnere i en lovprosess (Dalberg-Larsen 1999: 128-129).

6.1 Reguleringsdiskursen og myndighetenes hegemoni

Myndighetene har gitt rammene for lovarbeidet og formet innhold i stortingsmeldingen, høringsnotat og lovformuleringer. Stortinget hadde det siste ordet i lovprosessen, og avgjorde hvordan det endelige resultatet skulle bli. Departementenes og Stortingets forståelse og målsettinger i prosessen er viktige for å belyse de premissene og rammene som loven skapes innenfor. I dette delkapitlet belyser jeg myndighetssynet og reguleringsdiskursens hegemoniske posisjon i lovprosessen.

I tilknytning til alle forhold som er regelproduserende kan det spores sterke elementer av makt, ifølge retts sosiolog Mathiesen. (2005: 133). Han påpeker at rettsregler blir produsert gjennom maktkamp mellom interesser. Kampens vinner får det maktmessige overtaket og kan dermed bestemme rettsutviklingen, mener Mathiesen. Han henviser samtidig til professor i rettsvitenskap Ragnar Knoph, for å utdype sitt syn på maktforholdenes rettslige konsekvenser: Knoph mente at rettsreglene oftest ikke er resultat av en smertefri og harmonisk utvikling. Han påpekte derimot at retten må avgrense sterke og kolliderende hensyn mot hverandre, både materielle og åndelige hensyn, og at det er fullt forståelig at ulike samfunnsgrupper forsøker å beskytte sine egne interesser. Knoph så samfunnets innvirkning på retten i samme perspektiv som Mathiesen, når han sa at rettsreglene gjør sitt inntog gjennomgående som resultat av interessekamp og

interesseavveining (Mathiesen 1005: 27).

Flere av forutsetningene og premissene som myndighetene legger til grunn i forarbeidene står i et antagonistisk motsetningsforhold til dyrerettighetsdiskursen. Til tider er myndighetenes diskursive uttrykk også i motsetning til kritikkdiskursen. Diskursanalysen av lovprosessens viser at myndighetene bestemmer flere forutsetninger som loven bygger på, forhold som myndighetene tar for gitt, som at produksjonsdyrehold har bred aksept i samfunnet og at dyrs rett til liv ikke skal vurderes. Disse momentene sammenfaller imidlertid med reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen.

Allerede i stortingsmeldingen lukkes muligheten for at dyrerettighetsdiskursen kan gis en reell innflytelse i lovprosessen, sett i forhold til diskursenes syn på dyr og produksjonsdyrehold. Myndighetenes påvirkning, samt uttalte premisser og mål for loven, gjør at dyrerettighetsdiskursen i stor grad stenges ute av den diskursive kampen allerede før lovhøringen er i gang. Myndighetenes utelukkelse av motstridende forståelser⁷⁹, i tillegg til premissene og forutsetningene som setter rammene for lovforarbeidene, tolker jeg diskursanalytisk som *hegemoniske intervensjoner*. Når reguleringsdiskursen framstår som forholdsvis utfordret innen dyrevelferdsdiskursen, så utfordret at den framstår som naturlig, da eksisterer det en tilstand av *hegemoni* (Neumann 2002: 178). Myndighetenes innflytelse i lovprosessen kan derfor kalles hegemonisk. Myndighetenes diskursive utelukkelse påvirker premissene for lovprosessen i myndighetenes favør, og disse hegemoniske intervensjonene sikrer myndighetenes forståelsesmåte en posisjon av hegemoni. Myndighetene trekker hovedsakelig på reguleringsdiskursen, slik at myndighetenes hegemoni betyr reguleringsdiskursens hegemoni⁸⁰. Den diskursive kampen viser at reguleringsdiskursen lukker ute dyrerettighets- og delvis kritikkdiskursen. Dyreproduksjonsdiskursen er derimot tilstedeværende og relevant fordi den har mange fellestrekk med- og støtter opp under reguleringsdiskursen. Reguleringsdiskursen utelukker bare diskursene som motvirker dens egne meningsmønstre. Utelukkingen framstår

⁷⁹ I forhold til myndighetenes reguleringsdiskurs vil motstridende forståelser være dyrerettighetsdiskursen og kritikkdiskursen.

⁸⁰ Reguleringsdiskursen har hegemoni innen dyrevelferdsdiskursen og innen oppgavens diskursorden.

imidlertid ikke alltid som tydelig, og myndighetenes vektlegging av en åpen lovprosess kan motvirke de kollektive aktørenes opplevelse av lovprosessens mangel på rom for motstridende forståelser.

6.2 Motmakt og legalstrategiens potensial⁸¹

Når man vil forstå forholdene som påvirker politiske prosesser og som fører til ny lovgivning, er det viktig å være oppmerksom på hvilke tema som lukkes ute av den politiske debatten, og hvilke mulige lover som aldri blir en realitet. I boken *Lovene og livet* presenterer rettssosiologen Jørgen Dalberg-Larsen (1999: 226) begrepet *non-decision making* som han forstår som studiet av slike prosesser, og spesielt hvilke faktorer som fører til at visse problemområder holdes utenfor en politisk prosess eller dagsorden. Dalberg-Larsen mener at makten til å holde problemer utenfor i mange sammenhenger er helt avgjørende på det politiske området. Politisk makt til å holde noe utenfor kan forstås i sammenheng med diskursanalysen av hegemoniske intervensjoner, hvor reguleringsdiskursen lukker andre diskurser ute for å oppnå og opprettholde hegemoni. I dette perspektivet har reguleringsdiskursen størst makt og den tydeligst motstridende dyrerettighetsdiskursen kan sees som en motmakt⁸². Dalberg-Larsen mener at makten til å stenge motstandere ute ofte utøves i det skjulte, og at dette er grunn til at forskeren bør ofre disse maktprosessene større oppmerksomhet (ibid.). Under drøftes motmaktens påvirkningspotensial ved bruk av legalstrategier.

Feministiske teoretikere stiller spørsmål ved potensialet i en kvinnekamp som baserer seg på såkalte legalstrategier, nettopp på bakgrunn av feministers erfaringer med rettssystemets makt til å lukke ute alternative (feministiske) virkelighetsforståelser. Spørsmålene kan overføres til dyrevernorganisasjonenes strategivalg og syn på legalstrategier. Utgangspunktet for diskusjonen om legalstrategier er spørsmålet om mulighetene for enkeltmenneskers og grupper i sivilsamfunnet til å fremme bestemte interesser gjennom den eksisterende rettsorden eller via en rettspolitisk innsats (Dalberg-Larsen 1999: 286). Diskusjonen omhandler spesielt muligheten for

⁸¹ Debatten om legalstrategier omhandler hvor hensiktsmessig det kan være for bevegelser, pressgrupper og organisasjoner å bruke rettslige virkemidler (domstolene, andre rettslige beslutningsorganer, rettslig argumentasjon) i arbeidet for å fremme sine politiske mål (Mathiesen 2005: 192).

⁸² Motmakt brukes her i betydning av maktens motstykke, slik Thomas Mathiesen (1982: 81) omtaler det. Dette skiller seg fra annen maktsosiologisk litteratur, hvor avmakten ofte omtales som maktens motsats (ibid.).

å fremme de ressursvake og underprivilegerte gruppenes interesser gjennom retten. Imidlertid kan legalstrategier også sees som en av borgernes muligheter til å påvirke virkningene av en lov, enten i overensstemmelse med dens intensjoner eller motsatt (ibid.) Den feministiske teoretikeren Carol Smart setter spørsmålsteget ved sosiale bevegelsers aktive bruk av retten som middel for samfunnsendring:

It is a dilemma that all radical political movements face, namely the problem of challenging a form of power without accepting its own terms of reference and hence losing the battle before it has begun. Put simply, in accepting law's terms in order to challenge law, feminism always concedes to much. (Smart 1989: 5)

Jeg tolker Smart dit hen at når pressgrupper og aktivister aksepterer rettssystemets egne betingelser, ut ifra ønsket om å påvirke retten, vil de være i fare for å gjøre for store kompromisser i forhold til det de kjemper for. Overført til mitt felt kan det bety at aktørene som trekker på dyrerettighetsdiskursen er i fare for å akseptere for mye som strider mot deres egne overordnede målsettinger, både ved å akseptere rettens egne betingelser for å øve rettslig påvirkning og ved for stor tiltro til legalstrategienes potensial. Smart mener på ingen måte at man skal (eller kan) eliminere retten, men heller at sosiale bevegelser bør gjøre motstand mot en dreining mot mer rettsfokus og mot rettsordenens snikende hegemoni (ibid.). I tillegg til Smart retter også Tove Stang Dahl⁸³ kritikk mot lovgivningens funksjon for kvinner. Dahl går så langt som å si at ikke engang lover mot seksuell diskriminering har særlig relevans for kvinners liv og samfunnsposisjon (Smart 1989: 24). Hun påpeker at til tross for at en lov er kjønnsespesifikk i sitt innhold, betyr det ikke nødvendigvis at loven er betydningsfull for kvinners posisjon i retten eller samfunnet. Dahl mener at dette også gjelder lover mot seksuell diskriminering, og sier at selv om lovens uttalte formål gir den en automatisk relevans for kvinneveretten, og selv om lovens håndhevelsesmuligheter er mange og omfattende, betyr ikke dette nødvendigvis det samme som at lovens konsekvenser har spesiell betydning for kvinners liv og rettigheter, verken generelt eller i beslutninger om enkeltsaker. Dahl mener at retten ikke bør tilkjennes den grad av autoritet og viktighet som den ofte tilkjennes av de som bruker legalstrategier i sosial kamp. Dahls budskap er at både rettens autoritet og troen på legalstrategier må nedjusteres (ibid.).

Spesielt for dyrerettighetsdiskursen, men også til dels for kritikkdiskursen peker diskusjonen om

⁸³ Dahls argumenter er gjengitt i og hentet fra Smart (1989: 24).

legalstrategier på viktige problemstillinger. Når man sidestiller de to diskursenes forståelser med de hegemoniske forståelsene i lovforarbeidene ser man de store forskjellene i syn på dyr. Avstanden i seg selv burde være grunn nok til at i hvert fall de som hovedsakelig trekker på dyrerettighetsdiskursen stiller spørsmål ved hva som er mulig å oppnå gjennom legalstrategier. Potensialet for å oppnå endring via legalstrategier avhenger selvfølgelig av hvorvidt målsettingen er å endre selve *bruken* av dyr eller elementer i *behandlingen* av dyr⁸⁴.

Jeg oppfatter aktørene innen dyrerettighetsdiskursen som optimistiske i forhold til legalstrategier, selv om de på samme tid er sterk skeptiske til motpartenes overlegne påvirkningskraft og rettssystemets praksis overfor dyr. Alle aktørene deltar aktivt i lovarbeidet og bruker legalstrategier på flere måter i sitt øvrige arbeid⁸⁵. Mathiesens (2005: 194-195) diskusjon av bevegelser og pressgruppers bruk av legalstrategier har poenger som også berører dyrevernorganisasjonenes positive syn på legalstrategiene. Mathiesen beskriver den rettoptimistiske holdningen til legalstrategier ved fire hovedtrekk. Det første kalles *fremheving av egne argumenter* som viser til tendensen til å fremheve overfor seg selv de rettslige momentene som taler for ens sak, fremfor de rettslige momentene som taler imot. Mathiesen mener momentene som taler for kommer i forgrunnen, mens de som taler mot derimot svinner hen i bakgrunnen. Det andre kjennetegnet er *slutning fra moral til juss*, hvor han viser til tendensen til å se moral og juss som en og samme ting, og dermed heller man mot å slutte at dersom man har moralsk rett, noe organisasjonene vanligvis mener de har, vil man også få juridisk rett. Mathiesen understreker at i realiteten er moral og juss langt fra nødvendigvis det samme, noe som bekreftes gjennom rettspraksis i pelsdyrdommen. For det tredje nevnes *nedtoning av den samfunnsmessige sammenhengen*. Her viser Mathiesen til tendensen til å skyve bort de trekk ved samfunnet som i realiteten griper inn i de ulike rettslige instansenes arbeid, og som kan være medbestemmende for utfallet, som for eksempel at en klageinstans i forvaltningen er en del av systemet som det klages på, slik at lojalitetsbånd er til stede. Samtidig kan domstolen også være påvirket av samfunnsmessige forhold utenfor domstolen og ”den rene juss”. Som det

⁸⁴ Skillet mellom bruk av dyr og behandling av dyr viser til skillet mellom ulike moralske og juridiske syn på dyr, som ble drøftet i kapittel fem, i underkapittelet: ”Etikkfaglige syn på dyrs egenverdi, iboende verdi og dyr status”.

⁸⁵ Av eksempler kan nevnes Dyrebeskyttelsen Norges søksmål mot pelsdyravl, NOAHs anmeldelser av lov- og forskriftbrudd innen produksjonsdyrehold og Dyrevernalliansens arbeid opp mot lovgivningsprosesser.

fjerde hovedtrekket er *nedvurdering av betydningen av å tape*. Mathiesen viser til holdningen: ”Hvis vi vinner er det bra og hvis vi taper gjør det ikke noe – for vi taper ikke mer enn vi hadde før”, sies det. Han mener en slik nedvurdering av et rettslig tap imidlertid ser bort fra den politiske betydningen av et slikt nederlag. Politisk sett kan et tap i retten medføre at hele spørsmålet som saken gjelder dermed avsluttes i offentligheten, slik Mathiesen ser det (2005: 194-195).

Aktørene i dyrerettighetsdiskursen er dyrevernorganisasjoner. Dyrevernorganisasjonene uttrykker under intervjuene både optimisme og skepsis til legalstrategier. Dette gjør at disse aktørene foruten å karakteriseres som rettsoptimister også kan sies å ha en rettskritisk innstilling til legalstrategiene. Det optimistiske synet på legalstrategier gjenspeiler en tro på mulighet for radikal endring av dyrs moralske og juridiske status ved å bruke rettslige virkemidler og argumentasjon: Strategier som i stor grad vil måtte bygges på kortsiktige og avgrensede, skrittvis reformer – på veien mot et langsiktig mål, langt frem i tid. Rettskritiske aktører erkjenner at selv om retten er produsert gjennom kamp mellom interesser, der de som vinner kampen også gir premissene for rettsutviklingen, er det likevel slik at retten i praksis tilgodeser et videre spekter av interesser enn maktens egne. En rettskritisk holdning viser bevissthet rundt rettens begrensninger, optimismen tones ned og legalstrategiene brukes forsiktig og etter nøye overveielser (ibid.). Dyrevernorganisasjonene kan se ut til å opptre i lovprosessen med en blanding av rettsoptimisme og en rettskritisk holdning. Ingen av informantene fra dyrevernorganisasjonene kan fra mitt materiale oppfattes som rettspessimister. Rettspessimismen er rettsoptimismens klare motsetning, og den kjennetegnes ved en oppfatning om at man for all del skal unngå rettsapparatet som helhet i sitt politiske arbeid (Mathiesen 2005: 195). Rettspessimismen bygger på synet at lovgivningsprosesser og rettssystemet entydig og klart fungerer i maktens tjeneste, og at ethvert rettslig initiativ er bortkastet eller til og med farlig fordi det suger motmakten inn i maktens system og tenkemåte. Det feministiske synet på legalstrategier som ble presenter i starten av dette kapitlet, kan betegnes som å befinne seg på grensen mellom det rettskritiske og det rettspessimistiske synet, men med en klar helning mot det siste. Det kan være verdt å spørre seg hvorvidt dyrevernorganisasjonene er for optimistiske i synet på legalstrategier, men spørsmålet er samtidig hvilke alternative strategier som er mulige og hvilke virkninger disse kan gi. Å sammenlikne virkningen og utfallet av legalstrategier med andre

strategier er komplisert og avhenger blant annet av den konkrete sammenhengen og motmaktens tilgang på ressurser.

6.3 Lovprosessens innsnevring og utelukking

Proessen fram mot endelig vedtakelse av dyrevelferdsloven i Lagtinget, kan beskrives som oppdelt i tre faser: Fra den åpne fasen i begynnelsen av prosessen, via en innsnevringsfase og fram til den avsluttende lukningsfasen. Da dyrevelferdsmeldingen ble lansert og departementet ba om høringsinnspill, var den politiske diskusjonen på det mest åpne stadiet. Formuleringer, prinsipper og målsettinger var i teorien ennå ikke fastlagt og framstod som åpne for påvirkning. Desto lengre ut i prosessen man kommer, blir mulighetene for innspill og radikale endringer mindre, og det begynner å utpeke seg en retning for loven. Ved denne innsnevringen i prosessen ser vi at en del av aktørenes innspill og innsigelser ikke kan innlemmes i prosessen og loven, og dermed avgrenses fokuset i lovforarbeidene. Visse problemstillinger av mer grunnleggende prinsipiell art utelukkes og avskrives, bortsett fra de nye skjønnsmessige begrepene i selve lovteksten (f.eks. dyrs egenverdi). Både den etikkfaglige diskusjonen om dyrs rettigheter og en grundig diskusjon av legitimiteten i dagens produksjonsdyrehold, lukkes i all hovedsak ute av diskusjonene i lovproessen. Når lovforslaget nærmer seg lukningsfasen og den avsluttende behandlingen i Stortinget, er mange av de kritiske innspillene og diskusjonene helt utelukket; debatten går mer over til tekniske detaljer og mindre endringer i lovformuleringene. Når loven ble vedtatt, var mange av konfliktene ubehandlet og tilsidesatt. Ordlyden om dyrs egenverdi ble imidlertid tatt tilbake inn i lovens formålsparagraf i prosessens lukningsfase, men med understrekning av at formuleringer ikke skal gi praktiske konsekvenser.

Tilbake står en ny lov hvor lovproessen har *utdefinert* en del aktører innen dyrevelferdsområdet. Utdefinering brukes her i betydningen å marginalisere, lukke ute og å gjøre uvesentlig – enten det gjelder en annen motstridende gruppering eller diskurs (mening). Jeg henter begrepet fra Mathiesens bok *Makt og Motmakt* (1982: 106-113) og forstår det her i et diskursteoretisk perspektiv, hvor utdefinering skjer som et resultat av en hegemonisk intervensjon – hvor en måte å snakke om virkeligheten oppnår midlertidig dominans over alternative virkelighetsforståelser. Derigjennom utdefineres disse forståelsesmønstrene: Lovproessen har utdefinert dyrerettighetsdiskursen og delvis kritikkdiskursen. Det kan se ut som utdefineringen påvirker

dyreververnorganisasjonenes måte å delta i lovprosessen, blant annet ved måten de framstiller sine overordnede formål, som om deres svake posisjon temmer deres opprinnelige budskap.

Utdefinering av dyrerettighetsdiskursen kan bidra til at spesielt dyreververnorganisasjonene demper sine langsiktige formål og heller tilpasser seg lovprosessen på en måte som ikke setter dem på sidelinjen. En slik tilpasning av langsiktige og offisielle målsettinger til det som kan gi en posisjon innen lovprosessen kan karakteriseres som en form for *inndefinering* av aktørene som utgjør motmakten, ifølge Mathiesen (1982). Inndefinering kan skje ved at motmakten integreres så sterkt i det etablerte systemet (rettssystemet og lovprosessen) at grensene viskes ut mellom motmakten og det etablerte systemet som domineres av myndighetenes reguleringsdiskurs.

En informant ga et innspill som berører denne problematikken:

Man kan bli fornøyd med delseiere [i lov- og forskriftsarbeide] på en sånn måte at man fremhever delseirene som store seiere. Alle er ute etter resultater, alle er ute etter seire, alle vil si at: ja, jeg blir hørt på masse, jeg er en veldig innflytelsesrik person, vår organisasjon blir spurt mye og vi... se vi krevde det og det og det – alt har gått igjennom. Det vil man gjerne si, og hvis man krever mindre ja så kan man på en måte fremstille seg selv som mer innflytelsesrik. Men, vi kan ikke – NOAH kan ikke kreve mindre, vi kan ikke si at; vi har skikkelig bra innflytelse så vi klarte å få til at ku-trener bare skal brukes over gravide kuer i de fem første månedene av svangerskapet. Altså, der er det ingen seier. (NOAH)

Ifølge Mathiesens framstilling (Mathiesen 1982: 99-102) er det flere forhold som påvirker motmakten i retning av en inndefinering og disiplinering til maktens fordel. Her bruker jeg hans framstilling, men overført til det jeg anser som motmakten i lovprosessen: For det første påvirkes motmakten til å oppgi hva som i den hegemoniske diskursen oppfattes som virkelighetsfjerne og uansvarlige orienteringer, til fordel for et ”fornuftig” og ”ansvarsfullt” standpunkt. For det andre blir motmakten påminnet om betydningen av å holde seg til ”jordnære” og ”praktiske” spørsmål, som kan bety å holde seg innenfor lovprosessens rammer som er definert av myndighetene. For det tredje presses motmakten til å arbeide for kortsiktige reformer og forbedringer, som kan være til maktgruppens fordel heller enn dyrenes fordel. For det fjerde er motmakten utsatt for et ”krav” om å bidra til det som er til ”alles” beste, altså å være med og vurdere hva som kan tjene dyrene samtidig som det tjener produksjonsdyreholderne. Enhetlige løsninger skal ta hensyn til ”alle” parter, men innen rammen av lovprosessen er det ikke rom for å vise like hensyn til dyrs og mennesker interesser. For det femte blir motmakten utsatt for en holdning om at de må være med i sentrum av prosessen for å kunne påvirke, og at det ikke er mulig verken fysisk eller faktisk å påvirke utenfor denne prosessen. Sentrum er her lovprosessens sentrum, som er sentrum i

myndighetenes diskurs. For det sjette samles så mange som mulig av de foregående krav og påvirkninger av motmakten i en felles kategori og i et felles budskap – et budskap som i stor grad sammenfaller med innstillingene som preger myndighetenes diskurs og rammer for lovprosessen.

Den offentlige dyrevelferdspolitikken fastsettes i det loven igjen fastlåser dyrs status som forholdsvis uendret fra gjeldende lov. Når forholdene som tas for gitt på nytt fastlåses og defineres i lovforarbeidene, er de alternative synspunktene og de mer prinsipielle debattene om dyrs status og rettigheter overskygget. Dyrs moralske status er berørt ved lovfesting av dyrs egenverdi, men begrepets innhold har ikke påvirket dyrs juridiske status. De eksisterende uenighetene og konfliktene er nedgravet, og i en ny innpakning har Stortinget vedtatt en dyrevelferdslov som reproducerer rettsgrunnlaget for de konvensjonelle formene for utnyttelse av dyr. En av informantene ga en tolking av hensikten med den uvanlig åpne prosessen underveis i lovarbeidet:

[L]ovgivningen synes jeg ikke er veldig endret og den ble mer og mer konservativ jo flere runder det gikk. Altså, ambisjonsnivået ble senket og ansvarsforholdene avgrenset og sånt. Og det var jo en kamp i skrivingen av stortingsmeldingen og sånn. Men, det at man åpnet opp prosessene på den måten at det var nye grupper som ble trukket inn, det er jo en indikasjon på ett eller annet kanskje, i seg selv. Det er en del av reguleringen det også. (SIFO)

Informanten mener at selve åpningen skiller seg ut fra liknende prosesser og at dette kan sees som en del av myndighetenes regulering. Informanten karakteriserer for øvrig lovprosessen som en slags korporatisme⁸⁶, hvor det å åpne opp og skape deltakelse fra flest mulige parter blir en viktig faktor for lovens framtidige legitimitet. Demokratisk korporatisme handler om at et mangfold av interesseorganisasjoner deltar på ulike plan i offentlige råd og vedtaksorganer, ved frivillig deltagelse, gjennom krav nedenfra eller invitasjon ovenfra. Myndighetenes hensikt med å trekke ulike interessegrupper i beslutningsprosessene kan være å utvide kunnskapsgrunnlaget for offentlig politikk, å gjøre statsbeslutninger mer legitime ved at de berørte partene gjøres delaktige, å få sosiale spenninger under kontroll eller å delegere arbeidsoppgaver til eksterne organer etter hvert som staten utvider sitt arbeidsområde (Nordby 2007: 143-144). I den

⁸⁶ Det refereres her til former for demokratisk nykorporatisme, slik vi ser det i blant annet Norge, Sverige og Danmark. Denne er ikke identisk med korporatismen etter andre verdenskrig, som ble forbundet med autoritære styreformer, slik den kom til uttrykk blant annet under Francos styre i Spania og spesielt ved Mussolinis forsøk på å skape korporative ordninger på alle samfunnsnivåer (Nordby 2007: 134-144).

utstrekning det er staten som initierer og kontrollerer arbeidet med lovbestemmelser, kan staten langt på vei styre prosessene (ibid.).

Det er vanskeligere å være sterkt kritisk til en prosess man som interessant har vært medvirkende i, og reduksjon av kritikk er viktig for å opprettholde lovens legitimitet. Den tredelte lovprosessen fra en mer åpen debatt, mulighet for konflikt og påvirkning, gjennom en innsnevring og fastlåsing av form og innhold, fram til det endelige lovvedtaket og en entydig oppfatning av hvordan dyrs forhold skal reguleres – disse tre fasene kan karakteriseres og settes inn i en diskursteoretisk forståelse av hegemoni. Den første fasen er preget av politisk konflikt og åpning for mange motstridende synspunkter. Den andre fasen preges av en utelukking av visse synspunkter og en klarere retning, den karakteriseres ved at mulighetene for sterkt motstridende synspunkter minsker ved at visse holdninger begynner å utpeke seg og dominere. Denne fasen preges av det diskursteorien kaller hegemonisk intervensjon, hvor innsnevringen bidrar til at en virkelighetsoppfatning etableres som den dominerende. Når den dominerende oppfatningen greier å utelukke de alternative synspunktene, er en oppfatningsmåte i ferd med å oppnå hegemoni. Den tredje og siste fasen preges av en foreløpig lukning og fastsettelse av mening ved den dominerende virkelighetsoppfatningens hegemoni. Når en oppfatning lykkes i å opprettholde hegemoni vil dette synet gå fra å være hegemonisk til å bli en objektivitet – en objektiv sannhet som tas for gitt. Når en måte å se verden på blir til objektiv sannhet, har den funksjon som ideologi innen diskursteorien. Objektiviteten skjuler de alternative mulighetene for oss, og er dermed ideologisk (Jørgensen og Phillips 2008: 48).

Ved at diskusjoner går fra åpen politisk konflikt og over til en fastsatt, objektiv sannhet blir de alternative sosiale konsekvensene lukket ute med diskursene. Ulike diskurser fordrer ulik sosial praksis. Alternative sosiale konsekvenser er her de konsekvensene som ligger implisitt i de alternative diskursene⁸⁷. Ved å se på alternativene som lukkes ute, kan vi få øye på hvilke sosiale konsekvenser som følger av konkrete diskursive struktureringer av det sosiale. Det er viktig å se tilbake på de alternative virkelighetsoppfatningene som ble utelukket mellom første og tredje fase for å bedre forstå konsekvensen av den hegemoniske oppfatningen. Det foregår hele tiden en

⁸⁷ Alternativene/motsatsene til den hegemoniske diskursen: dyrerettighets- og kritikkdiskursen.

kamp om å nå fram med alternative oppfatninger, og disse truer den dominerende diskursens hegemoni. Evnen til å utfordre den hegemoniske diskursen har imidlertid sammenheng med aktørenes tilgang til ressurser: økonomiske midler og makt knyttet til posisjon. I lovprosessen er det lite rom for at dyrerettighetsdiskursen og kritikkdiskursen kan vinne fram med sine alternative oppfatninger og reelt utfordre den hegemoniske oppfatningen, da dette ville bety omfattende landbruks- og næringspolitiske endringer. Dyrerettighetsdiskursen impliserer en radikal endring av nåværende landbrukspolitikk og en avvikling av mesteparten av næringen som driver produksjonsdyrehold. De alternative diskursenes gis liten påvirkningskraft både med hensyn til maktskjevheten mellom de motstridende partene når det gjelder ressurstilgang og i forhold til reguleringsdiskursens hegemoniske posisjon.

6.4 Informantenes syn på egen påvirkningskraft

De ulike institusjonene har forskjellige målsettinger og ønsker for arbeidet med å innvirke på lovutkastet. Her ser jeg nærmere på deres påvirkningskraft i lovprosessen. I intervjuene gir informanter svært ulike tilbakemeldinger om hvordan de oppfatter at institusjonenes interesser og innspill i lovprosessen blir tatt hensyn til av myndighetene:

[J]eg syntes at min jobb faktisk er viktig for å arbeide med dyrevelferd overfor de politiske miljøene. Samtidig så merker man jo også at, da jeg kom hit så merket jeg hvor nær du sitter politikken. Jeg jobbet tidligere på regionsnivå og distriktsnivå, hvor man drev mer direkte med saksbehandling og forholdt seg til det regelverket som var, men kanskje kom med noen innspill når man var misfornøyd med regelverket, men at man er veldig nær politikken når man har en sånn stilling og at det kanskje... i starten var det for meg en overraskelse, hvor nært det var. Og også at man må lære seg å være litt... ha litt politisk teft, forstå hvilke saker som kan vekke oppmerksomhet. (Mattilsynet)

I sitatet over og ellers under intervjuet ga informanten fra Mattilsynet uttrykk for en opplevelse av å ha mulighet for stor påvirkning om man gjør en ordentlig jobb. Mattilsynet er for øvrig en sentral offentlig etat i lovsammenheng, og vil som institusjon ha forholdsvis god påvirkningsmulighet i lovprosessen. Mattilsynet og de andre informantene som hovedsakelig trekker på reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen, gir uttrykk for at de er fornøyd med den påvirkningskraften de oppfatter å ha i lovprosessen. Animalia sier imidlertid at de ikke er opptatt av politisk påvirkning, men de var til stede i lovprosessen som fagrepresentant for flere av egg- og kjøttbransjeorganisasjonene. Flere av informantene gir samtidig uttrykk for at de i

liknende sammenhenger, for eksempel i forbindelse med forskriftsarbeidet, føler seg fornøyd med sin egen påvirkningsmulighet. Bondelaget sier at de har relativ stor innflytelse, og at jo tidligere de kommer inn i lovprosessene desto større mulighet mener de å ha for påvirkning.

Representanten fra UMB sier at de har stort gehør hos myndighetene, og at de tar det som en selvfølge at deres mening har stor innvirkning. UMB trekker fram at de har et nært samarbeid med Mattilsynet, og informanten nevner at de mottok den helt siste versjonen av stortingsmeldingen fra departementet for å lese gjennom og kommentere den før den skulle offentliggjøres. Representanten fra Senterpartiet i næringskomiteen på Stortinget uttalte at han selvfølgelig hadde en påvirkningsmulighet og en viktig rolle fordi næringskomiteen på Stortinget er den fagkomiteen som behandler dyrevelferdsloven.

Institusjonene som hovedsakelig trekker på dyrerettighetsdiskursen er de som tydeligst uttrykker skepsis mot maktskjevhet i påvirkningsmuligheter. Blant informantene uttales det en skepsis til den generelle påvirkningskraften når denne sammenliknes med husdyrnæringen og de andre aktørene. NOAH og Dyrevernalliansen gir likevel eksempler på tilfeller hvor de føler de har hatt klar innvirkning. Dyrevernalliansen sier de har foreslått formuleringer og begreper i lovteksten som har kommet med i lovutkastet. NOAH sier at:

[...] begrepet dyrs rettigheter fantes ikke før NOAH kom, begrepet dyrs rettigheter finnes i dag, det er til og med i stortingsmeldingen for dyrevern. Og de skriver om Singer og Regan i den stortingsmeldingen, altså det er et begrep som er på agendaen ikke sant, så jeg mener selvfølgelig at man har hatt påvirkning. (NOAH)

En slik understreking av enkeltteksempler på innvirkningskraft er med på å forklare hvorfor aktørene er såpass aktive i lovprosessene til tross for gapet mellom deres egne målsettinger og de gitte rammene for lovprosessen og lovens virkning. Dyrevernalliansen har en mer positiv oppfatning av muligheten for å påvirke enn NOAH. Dyrevernalliansen ser ut til å ha en større villighet enn NOAH og Dyrebeskyttelsen til å støtte reformtiltak og små endringer til det bedre for dyr, selv om tiltakene ikke oppfyller deres overordnet prinsipielle formål, slik det kommer til uttrykk i deres selvdefinerte målsettinger. NOAH mener imidlertid at deltakelse i lovprosessene ofte oppfattes som problematisk fordi organisasjonen inviteres til deltakelse uten å ha noe særlig reell mulighet til å påvirke. Dermed kan deltakelsen ha en mer legitimerende funksjon overfor loven og lovprosessen, heller enn å bidra til konkret innflytelse, ifølge informanten. Denne

forståelsen er helt i tråd med oppgavens analyse av myndighetenes tidlige utelukning av alternative diskurser, slik at muligheten for betydelig påvirkning nærmest er fjernet før lovprosessen har begynt. NOAH uttrykte under intervjuet at maktskjevheten i forhold til ulik påvirkningskraft henger sammen med partenes materielle ressurser:

[D]e som virkelig har penger i samfunnet har så utrolig stort fortrinn når det gjelder både politisk påvirkning og mediepåvirkning faktisk. Men, nå har ikke pelsdyrslaget nødvendigvis så altfor mye penger, men de har stor fortrinn allikevel fordi de er tilknyttet næringen. Altså landbruksnæringen, som har mye penger og som også blir prioritert politisk og som tildeles penger av politikerne. (NOAH)

Konfliktlinjene som har blitt synlige under diskursanalysen vises også her. Det er tydelig at institusjonene opplever svært ulik grad av påvirkningskraft og at de innlemmes i lovprosessen på ulike måter. Det tydeliggjøres at det er informantene som hovedsakelig trekker på dyreproduksjonsdiskursen og reguleringsdiskursen som er mest fornøyde med sin posisjon og påvirkningskraft i lovprosessen. Informantene innen dyrerettighetsdiskursen er tydeligst misfornøyd med sin påvirkningskraft, til tross for at de viser rettsoptimisme og gjengir eksempler på at de har innflytelse. Informantene innen kritikkdiskursen uttrykker varierende grad av påvirkningsmulighet. Informanten fra Rådet for dyreetikk uttaler tilfredshet med påvirkningsmuligheten, men trekker også fram eksempler på at myndighetene legger klare rammer og føringer. Informanten fra SIFO har vært med i viktige prosesser i lovarbeidet og påvirket på denne måten, men gir uttrykk for en misnøye overfor myndighetenes ensidige og feilaktige syn på forbrukeransvar i forbindelse med dyrevelferd. Informanten mener at myndighetene legger for mye vekt på at dyrevelferdsnivået avhenger av forbrukerens vilje til å betale mer for animalske produkter. Ifølge informanten sier både myndighetene, husdyrprodusentene og andre aktører at de økonomiske rammebetingelsene for dyrevelferden begrenses av forbrukernes forespørsel etter billige varer. Informanten mener imidlertid at dette synet er feilaktig, og viser at det er en klar tendens både fra myndigheter og landbruksnæringen til å legge ansvaret for en begrenset dyrevelferd over på forbrukerne:

Folk vet ingenting om dyrevelferd og ikke får de vite noe heller for det finnes ikke noe informasjon. Vi har undersøkt sånne informasjonsopplegg om dyrevelferd, og det er nesten ingenting. Til barn for eksempel, det finnes ingenting. Annet enn at de går på gård, og når de er på gården så er det sånne rosenrøde – det er sånn idyll, idyll – som ikke har noen ting med moderne matproduksjon å gjøre. Så folk vet det ikke. I utgangspunktet vet de ikke, og det er ingen problematiseringer i offentligheten heller. Ingenting. Det er helt tomt. Så de vet ingenting. Du kan kjøpe egg fra frittgående høner, det er det eneste du kan gjøre i Norge. Så er det kanskje noe gris

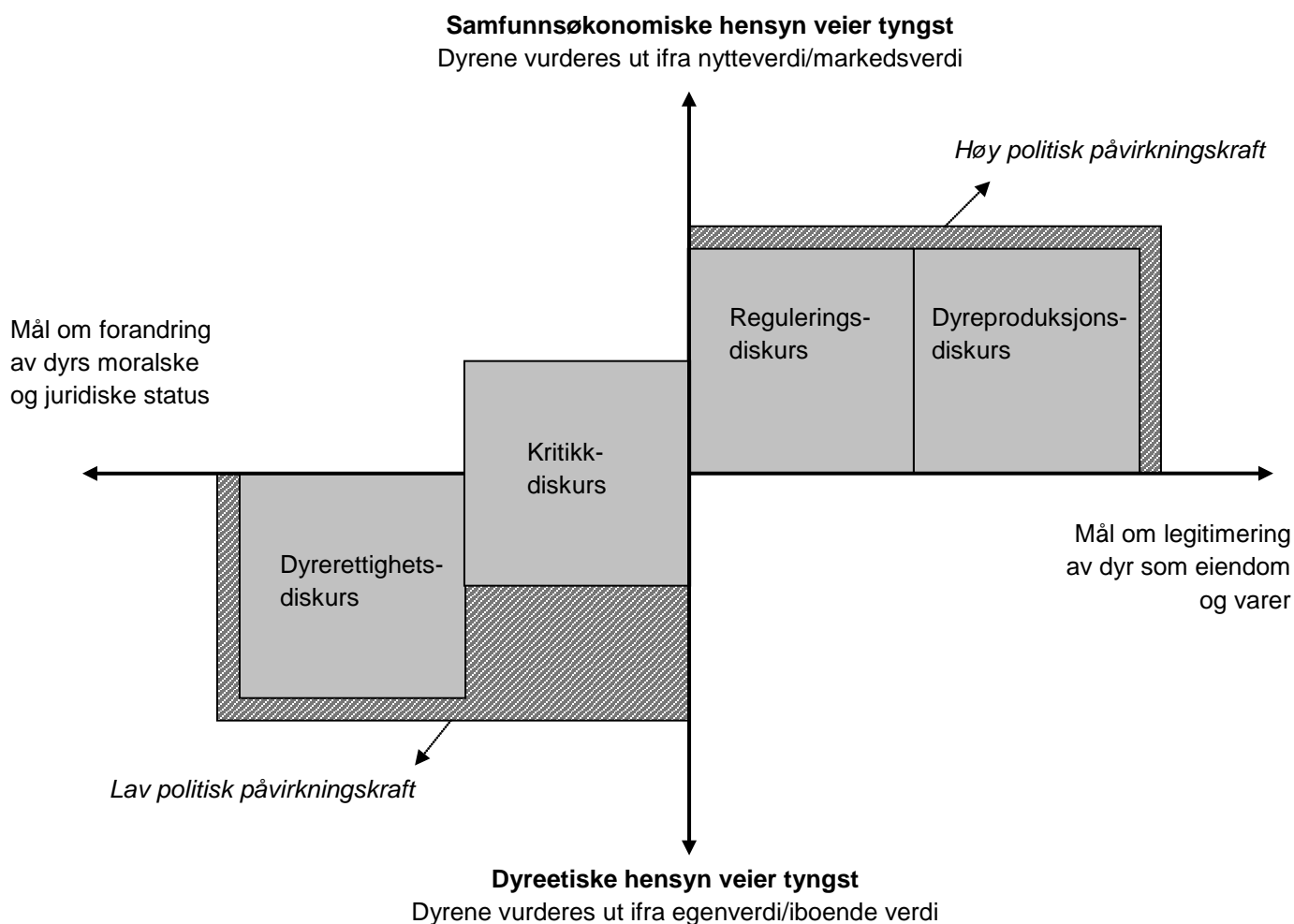
som selges på at det er høy kvalitet og høy dyrevelferd. Ellers er det ikke noe valg i det norske markedet. (SIFO)

SIFO-informanten henviser imidlertid til europeiske undersøkelser som viser at blant annet forbrukerne i Norge har helt minimal kunnskap om nivået av dyrevelferd i produktene de kjøper, at forbrukerne ikke har mulighet til å velge produkter med bedre dyrevelferd (bortsett fra egg fra ”frittgående høns”) og at dyrevelferd dermed ikke er en faktor som styrer forbrukervalget. Informanten viser også til at markedsstrukturen i det norske landbrukssamvirket tilsier at prisen ikke styres av forbrukervalg, men i helt andre ledd i produksjonskjeden av animalske matvarer.

6.5 Diskursenes gjennomslagskraft

Etter å ha analysert diskursene, sett på deres meningsinnhold og motsetningsforhold, og sammenliknet med diskursene som dominerer i lovforarbeidene, kan de fire diskursene innen dyrevelferdsdiskursen plasseres i et skjema som illustrerer deres ulike påvirkningskraft. Diskursene plasseres på en vertikal skala ut ifra deres egen målsetting (forandring kontra reproduksjon) samtidig som de plasseres i en horisontal skala etter hvilke hensyn diskursen vektlegger tyngst (samfunnsøkonomi kontra dyreetikk).

Figur 5: Diskursene innen dyrevelferdsdiskursen. Diskursenes posisjon viser påvirkningskraft, ut ifra målsetting (meningsmønstre) og type hensyn som prioriteres.

Som diskursanalysen har vist, og slik lovprosessen gjennom hegemoniske intervensjoner lukkes i regulerings- og dyreproduksjonsdiskursens favør, så kan vi si noe om hvilke diskurser og virkelighetsforståelser som vil ha størst innvirkning på utfallet av lovprosessen. Diskursene som reproducerer dyrenes økonomiske status og vektlegger deres nytteverdi dominerer lovprosessen og har størst påvirkningskraft. Diskursene som impliserer en endring av synet på dyr som varer har derimot lav politisk påvirkningskraft.

Det er problematisk å plassere informantene inn i modellen over. Oppdelingen av de fire diskursene bygger på informantenes generelle framstillinger under intervju, og kan ikke overføres direkte til å forklare enkeltaktørenes påvirkningsmulighet i lovprosessen. Informantene kan trekke på diskursene etter andre mønstre i det konkrete arbeidet med å påvirke lovprosess, sammenliknet med hvordan de har presentert sitt budskap og sine holdninger under intervjuene, slik jeg viser til i drøftelsen av inndefinering. Figuren gir indikasjoner på rammene for hvem som kan dominere lovprosessen, men kan likevel ikke overføres direkte i tråd med framstillingene fra de tidligere figurene i oppgaven. Informantenes syn som kommer fram i intervjuene kan gjenspeile mer overordnede og langsiktige prinsipielle målsettinger, mens i lovprosessen kan informantene ha mer avgrensede mål. For eksempel gir Dyrevernalliansen uttrykk for en mer pragmatisk tilnærming når de setter seg kortsiktige mål, hvor de kan ha større vilje til å støtte reformer og inngå kompromiss (med deres langsiktige målsetting) som de mener vil føre til forbedringer innen rammen av det etablerte. Denne pragmatiske holdningen – som jeg sporer i stor grad hos Dyrevernalliansen, delvis hos Dyrebeskyttelsen og i liten grad hos NOAH – er uttrykk for en reformstrategi, hvor tanken er at det langsiktige målet best kan oppnås gjennom kortsiktige reformer og ved påvirkning innen de rammene som domineres av myndighetenes diskursive hegemoni. Det er alltid mulig å utfordre hegemoniet, selv med en mer prinsipiell og idealistisk tilnærming, men ved å ta i bruk en pragmatisk reformstrategi vil det være lettere å oppnå konkrete resultater på kort sikt som kan gi små forbedringer for dyr i fangenskap. Samtidig står reformstrategier i fare for å bidra til legitimering av status quo. Både Gary Francione (2008), Joan Dunayer (2004) med flere mener reformstrategier ikke er forenlig med et abolisjonistisk dyrerettighetsstandpunkt⁸⁸, og at disse strategiene ikke kan forsvares ut fra denne posisjonen. Hvorvidt den pragmatiske tilnærmingen er den mest effektive strategien for å nå de langsiktige målene er det stor tvil og uenighet om blant dyrevernorganisasjonene. Dette kommer til uttrykk både under intervjuene med mine informanter, samt i diskusjoner i dyrevernmagasiner, internettsider og andre dyrevernfora.

Forrige avsnitts sosiologiske tese om rettsreglenes tilblivelse sier at retten er produsert gjennom

⁸⁸ Begrepet abolisjonisme er hentet fra bevegelsen som kjempet for å avskaffe slaveriet – hvor det var skiller mellom de som var abolisjonister (ønsket avskaffelse av menneskeslaveriet) og de som ønsket å forbedre behandlingen av menneskeslaver uten å endre deres status som eiendom.

kamp mellom interesser, der de som vinner maktkampen og får maktmessig overtak, også får bestemme – det vil si gi premissene for – rettsutviklingen. Mathiesen (2005: 140) viser til tesen når han omtaler den utbredte oppfatningen, eller illusjonen ifølge ham selv, at parlamentet og andre lovgivende organer ”står fritt” når lovgivning foreslås. Både Mathiesens og tesens poeng er at dette ikke er tilfelle, og at personer, grupper og organisasjoner med mye makt i samfunnet for øvrig, også blir premissleverandørene for lovgiverne. Tesen er kontroversiell og ikke empirisk endelig fastslått, men den er utviklet på grunnlag av studier av retten og med elementer fra sosiologisk teori (Mathiesen 2005: 141). Til tross for kontrovers er tesen beskrivende for maktkampen og interessekonflikten som jeg sporer i lovprosessen rundt dyrevelferdsloven. I arbeidet med dyrevelferdsloven har både interessekampen og maktskjevheten kommet tydelig til syne. Slik diskursanalysen har beskrevet, og slik modellen over viser, er vinnerne av den diskursive kampen om hegemoni de samme som vinner fram med sine interesser i lovprosessen. Det er tydelig at reguleringsdiskursen og delvis dyreproduksjonsdiskursen er i en hegemonisk posisjon innen dyrevelferdsdiskursen. De to diskursene har størst innflytelse både når det gjelder å fylle dyrevelferdsbegrepet, gjennom lovforslaget enkeltbestemmelser og når vi ser på gjennomslagskraft i lovprosessen. Den diskursive kampen er en tydelig og analyserbar del av maktkampen om å styre rettsutviklingen. I kampen mellom diskursene handler makten både om muligheten til å vinne fram med sin virkelighetsforståelse og sine interesser, men dette er parallelt avhengig av makten til å lukke ute konkurrerende forståelser og interesser. For de enkelte aktørene er deres ressurser i form av økonomisk kapital og ressurser avgjørende for påvirkningskraft, makt og mulighet for å utfordre eller opprettholde hegemoniet.

7. Dyrevelferdslovens relasjon til samfunnet

Som alle andre lover blir dyrevelferdsloven til og virker⁸⁹ i en større samfunnsmessig kontekst, i samspill med en lang rekke forhold. Retten og samfunnet henger tett sammen gjennom en kontinuerlig gjensidig påvirkning, understøtting og utvikling. Det blir både kunstig og sosiologisk feilaktig å skille ut rettens funksjoner, uten å relatere det til påvirkningene fra samfunnet for øvrig (Mathiesen 2005: 136-137). Lovens virkning avhenger av lovens ”omgivelser” og hvordan den ”lander” i det landskapet den skal regulere. Studier av lovens virkning står derfor i fare for å bli mangelfull om den ikke sees i relasjon til samfunnets økonomiske, sosiale og politiske betingelser (Mathiesen 2005: 137). Det er disse betingelsene jeg her vil belyse ved å trekke inn teori og teser som forklarer økonomiske, sosiale og politiske samfunnsforhold som har betydning for lovens tilblivelse og mulige funksjoner.

Å analysere samfunnsforholdene som påvirkes og virker i forhold til retten er essensielt for et sosiologisk blikk på retten. I retts sosiologien er det derfor naturlig å stille tre grunnleggende spørsmål (Mathiesen 2005: 72, 103, 135). For det første: i hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, kan dyrevelferdsloven virke inn på andre samfunnsforhold? Det andre spørsmålet er i hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, samfunnsforholdene for øvrig påvirker utviklingen av dyrevelferdsloven? Det tredje spørsmålet er i hvilken utstrekning det eksisterer en vekselvirkning mellom rettslige regler/avgjørelser/institusjoner og samfunnsforhold for øvrig. I dette kapitlet drøftes de to første spørsmålene. Da loven ennå ikke har trådt i kraft, er det vanskelig å si noe om faktiske virkninger. Derfor fokuserer jeg heller på lovens latente funksjoner. Spesielt ser jeg på latente funksjoner av dyrs eiendomsstatus i forhold til lovens hovedbestemmelser.

Dyrevelferdslovens intensjon og uttalte formål ble hovedsakelig diskutert i kapittel tre. Under belyses først lovens utilsiktede og ikke-uttalte funksjoner (heretter kalt latente funksjoner⁹⁰), for

⁸⁹ Å virke brukes her i betydningen å få sin funksjon/å realisere sin virkning.

⁹⁰ *Latent* har same betydning som utilsiktet/ikke-uttalt, med en viss gradsforskjell i retning av ”en mulig funksjon” i spekulerende/eksplorerende forstand. En *funksjon* er en virkning som bidrar til at det fenomen som har virkning fortsetter å eksistere, og når det er snakk om ikke-tilsiktete/ikke-oppfattede virkninger av denne typen bruker samfunnsforskere ofte betegnelsen ”latente” om dem (Mathiesen 2005: 87).

deretter å se på samfunnsforhold som legger premisser for lovprosessen og lovens mulige virkning. Samfunnsforholdene som drøftes gir rammer for tolkingen av dyrevelferdslovens § 1 og 3, og bidrar dermed til forklaringer på oppgavens problemstilling. I foregående kapitler er det vist hvordan rettssystemet favoriserer samfunnsnytte og økonomiske hensyn framfor dyrs interesser. Drøftelsene i dette kapitlet skal bidra til å forklare sosiale forhold som medvirker til at favoriseringen og utnyttningen av dyr fortsetter i stor utstrekning, uten at det sees som problematisk og uten at det møter særlig motstand.

7.1 Lovens latente funksjoner

Mathiesen (2005: 45) påpeker at det er svært vanskelig å fastslå ulike former for utilsiktede virkninger av lovverk, både fordi de er lite tilgjengelige for forskning og fordi behandlingen til dels må bli spekulerende og eksplorerende. Han understreker at det kan være uklart hvorvidt de utilsiktede virkningene alltid er så utilsiktede, eller om de ikke vil være tilsiktet i hvert fall for noen interessegrupper i samfunnet. Ofte er skillet mellom de tilsiktede og utilsiktede virkningene uklare og heller et spørsmål om gradsforskjeller, noe som er ett av flere problemer ved en analyse som drøfter slike forhold. Til tross for utfordringer trekker Mathiesen likevel frem mulighetene for å kartlegge utilsiktede virkninger, og mener at selv de mer spekulerende fremstillingene kan være av stor interesse (ibid.). Bruk av teori og teser bærer i dette kapitlet preg av en spekulerende og eksplorerende form. Drøftelsen skjer ved begrunnede antakelser; tolkninger og sosiologiske resonnement (Mathiesen 2005: 87). Samtidig har perspektivene i mine øyne en forklaringsverdi som åpner for flere innganger til å se dyrevelferdslovens relasjon til samfunnet for øvrig.

I dette delkapitlet ser jeg på tesen om velferdsretten, jeg drøfter dyrevelferdsloven som uttrykk for velferdsrett og belyser hva lovens premiss samt dyrs eiendomsstatus betyr for dyrene og deres situasjon. Her belyses også lovens normative funksjon og dens mulige tilslørende ideologiske funksjoner.

7.1.1 Velferdsrettens virkning for dyrs rettsvern

I Norge vil folk flest si seg enige i at det moralsk sett er feil å mishandle dyr. Selv om loven gjenspeiler dette synet, viser ikke alltid retten slike moralske hensyn i praksis. Pelsdyrdommen som er omtalt i kapittel fire er et eksempel på et slikt manglende moralsk hensyn. Utbredt bruk av

dyr tillates nemlig så lenge det bidrar til å maksimere sosial velstand for mennesker, ifølge den amerikanske jussprofessoren Gary Francione (1995: 4, 28). Francione bygger sin argumentasjon på egne erfaringer som advokat og studier av retten i USA, men grunnprinsippene er tilsvarende for retten og dyrevelferdsloven i Norge. Franciones poenger belyser momenter i norsk rett, selv om det politiske og økonomiske systemet i USA på mange måter skiller seg fra Norge. Deler av hans arbeid overføres her til studiet av den norske dyrevelferdsloven. I boken *Animals, Property, and the Law* (1995: 19) presenterer han sin tese om den amerikanske dyrevelferdslovgivningen:

Et rettssystem som hovedsakelig bygges på lovverk som krever "human" behandling eller som forbyr "unødvendig" lidelse [påkjenninger og belastninger], kan simpelthen ikke gi reell beskyttelse til levende vesener, som av retten betraktes som eiernes private eiendom. (Francione 1995: 19, min overs.)

Francione (1995: 4) omtaler denne typen rettsregler som en *velferdsrett*⁹¹. Velferdsretten kjennetegnes ved en velferdstilnærming til bruk av dyr, og kan sees som i en antagonistisk motsetning til en rettighetstilnærming. *Velferdstilnærmingen* kjennetegnes ved en tilnærming til dyr som tar utgangspunkt i et formål om god dyrevelferd innen rammen av samfunnets kontroll med dyrehold. Velferdstilnærmingen tar ikke stilling til hvorvidt dyrene har rettigheter, for eksempel retten til eget liv. Velferdstilnærmingen har fellestrekk med reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen. *Rettighetstilnærming* kjennetegnes ved en tilnærming til dyr som oppfatter at dyrene har individuelle interesser som må beskyttes av retten. Rettighetstilnærmingen har mange fellesstrekk med dyrerettighetsdiskursen. Velferdstilnærmingen stiller ikke spørsmål ved bruken av dyr, og fokuserer heller på hvordan dyr behandles mens de er i menneskets varetekt. Dyrerettighetstilnærmingen påpeker derimot en fraværende legitimitet i bruken av dyr, og mener at dyrs interesser må beskyttes ved lovfestede rettigheter. Francione omtaler velferdsretten som en normativ teori som ligger implisitt i lovverket. Han mener velferdsrettens grunnleggende premisser nærmest aldri tilkjennegis og at den enda sjeldnere blir diskutert innen rettsstudier og academia (ibid.). I tillegg karakteriseres velferdsretten av en oppfatning om at loven best kan sikre dyrenes "velferd" (velferd forstås her som det nivå av omsorg som

⁹¹ "Velferdsrett" er min oversettelse av Gary Franciones begrep "legal welfarism" i boken *Animals, Property, and the law* (1995).

maksimerer dyreeiendommens⁹² verdi) ved å overlate til eiendomsinnehaveren å bestemme hva som maksimerer eiendommens verdi for ham selv. Velferdsrettsdoktrinen tenderer, ifølge Francione, mot at nivået av lovlig dyrevelferd bestemmes av formålet med dyreholdet og næringens interesser. Loven setter rammer for en lovlig minstegrad av dyrevelferd etter en nær dialog og samarbeid med husdyrnæringen (dyreeierne). Innenfor disse rammene er det dyreeieren som pålegges det daglige ansvaret for dyrene, og husdyrprodusenten (eieren) har dermed ansvaret for produksjonsdyrenes (eiendommens) liv. Myndighetenes minstestandard utgjør den lovlige grensen for et nedre nivå av dyrevelferd. Lovens grense for et minstenivå av dyrevelferd avgjøres ikke nødvendigvis ut ifra en vitenskapelig definisjon av hva som er god dyrevelferd, men bestemmes i stor grad av dyreeiernes (husdyrnæringens) interesser, hevder Francione.

Francione (1995: 4) legger til grunn at dyrene ikke har rettigheter innen dagens rettssystem. Til tross for lover og forskrifter som regulerer bruken av dyr, medfører ikke disse rettigheter for dyr. Francione vektlegger dyrs eiendomsstatus som et helt avgjørende moment i tesens forståelse av rettens virkninger overfor dyr. Francione mener problemet er at menneskers interesser er beskyttet av rettigheter generelt og retten til eiendom spesielt. I rettssystemet er dyr personlig eiendom som tilhører eieren. Ifølge Francione er det et fundamentalt prinsipp for eiendomslovgivningen at eiendom ikke kan tilkjennes rettigheter som strider mot eierens interesser (ibid.). Utfallet av konflikter mellom den som eier eiendommen og selve eiendommen er forutbestemt til å gå i eierens favør, og denne eiendomsrelasjonen er innarbeidet i vår økonomi, vårt samfunn og våre lovverk (Torres 2007: 67).

7.1.2 Dyrevelferdsloven: en velferdslov, ikke rettighetslov

Hva kjennetegner velferdsretten og en velferdslov? Francione skisserer fire grunntrekk som kjennetegner velferdsretten. For det første definerer velferdsretten dyrene som *menneskers eiendom*. Det andre kjennetegnet er at velferdsretten tolker dyrenes eiendomsstatus som et forsvar for å *behandle dyr utelukkende som middel* for menneskers mål. For det tredje forutsetter velferdsretten at bruk av dyr er *nødvendig* når bruken inngår i en generelt akseptert sosial institusjon. Til slutt kjennetegnes velferdsretten ved at den *ikke forbyr påføring av lidelse*

⁹² Dyreeiendom er en betegnelse for dyrene som rettslig defineres som eiendom og dermed eies.

(påkjenninger og belastninger) (Francione 1995: 26). Velferdsretten er en rettsstruktur som regulerer at dyrene kan behandles utelukkende som et middel for å nå menneskers mål, så lenge utnyttningen ikke medfører unødvendig påføring av smerte, lidelse eller død (Francione 1995: 18).

I studiet av den nye dyrevelferdsloven, og gjeldende lov, ser jeg at begge lovverkene oppfyller de fire kriteriene som kjennetegner velferdsretten. Myndighetene gjør det klart i lovprosessen at dyrevelferdsloven ikke er en rettighetslov, men heller en velferdslov, siden dyr ikke er selvstendige rettssubjekter. Videre i teksten forutsettes dyrevelferdsloven som en *velferdslov*⁹³.

Velferdslover kan sees som motsetning til en rettighetslov, hvor rettighetslover definerer dyr som rettssubjekter med interesser som beskyttes ved lovfestede rettigheter. I forhold til de to forrige kapitlene kaster Franciones perspektiv nytt lys over dyrevelferdsloven, og gir forklaringer på hva dyrenes eiendomsstatus betyr i konflikter mellom menneskers og dyrs interesser. Ideen om dyrevelferdsloven som en velferdslov, i motsetning til en rettighetslov, gir forklaringer på hvilke juridiske faktorer som begrenser lovens virkning for å ivareta dyrs interesser.

7.1.3 Har loven tilslørende funksjoner?

I den nye dyrevelferdslovens er det tatt inn mange begreper og formuleringer som gir positive assosiasjoner. Inntrykket som skapes av lovteksten samsvarer ikke alltid like godt med virkeligheten, hvor dyr med overlegg påføres en rekke former for påkjenninger og belastninger. Rettsystemet har nærmest en særevne til å fremstille det som om uprivilegerte grupper gis god rettslig beskyttelse, selv om dette ikke alltid er tilfelle (Francione 1995). Rettssosiologiske undersøkelser viser blant annet til samme type tilslørende effekt i loven om rettshjelp (Mathiesen 2005: 92-93). Ved å lede vår oppmerksomhet mot rettslige forhold som ofte er mindre relevante, kan den juridiske diskursen styre unna de mer fundamentale etiske og økonomiske forutsetningene som rettssystemet i grunnen hviler på (Francione 1995: 5). Disse forutsetningene er avgjørende for rettens utfall og funksjon, men forutsetningene er ofte ikke-uttalte og utydelige. Dyrevelferdslovens forutsetninger om dyr som eiendom og oppfatningen om at bruk av dyr ikke skal diskuteres tas for gitt, og drøftes lite i lovprosessen. Ordvalg og formuleringer som brukes i lovteksten kan tolkes som ideologiske grep i en diskursiv meningskamp. Oppgavens

⁹³ En velferdslov er en manifestering av velferdsretten, i form av en konkret lovgivning.

diskursanalyse viser at menneskers virkelighetsoppfatning avhenger av de hegemoniske diskursene og den dominerende språklige uttrykksformen. Språket kan brukes som et middel for å skjule og omdefinere overgrep slik at det framstår som naturlig:

One of the ways which oppression masquerades as somehow right and natural, particularly in more affluent nations, is through the use of language. The very words we use exert considerable control over our consciousness and over our views of the world. (Nibert 222: II)

I dyrevelferdsloven kan det spores en normativ uttrykksform som styrer unna de grunnleggende ikke-uttalte forholdene som er avgjørende for bruk av dyr: dyrs eiendomsstatus, samfunnsnyttens forrang foran dyrehensyn og lovens åpning for rettmessig påføring av påkjenninger og belastninger. I rettslig forstand medfører dyrs eiendomsstatus at dyrene kun er midler for menneskers mål, i kontrast til lovens fokus på de skjønsmessige begrepene om dyrs egenverdi, dyrevelferd og respekt for dyr (Francione 1995: 22). Utkastet til dyrevelferdsloven framhever at dyrene har egenverdi, uavhengig av den nytteverdi de har for mennesker (LMD/FKD høringsnotat 2007: 67). Innlemmelse av dyrs egenverdi i loven kan sees som et normativt grep som ikke er ment å få praktiske konsekvenser for dyr, slik redegjørelsen for dyrevelferdsloven viser i kapittel to og tre. Det avgjørende er hvordan dyrs egenverdi tolkes, og hvorvidt det gir utslag i rettslig praksis som regulerer hva vi gjør mot dyr. Landbruks- og matminister Brekk har understreket at lovfestingen av dyrs egenverdi kun skal ha en symbolverdi, og ifølge Franciones teori vil dyrenes egenverdi uansett underkjennes når det kommer i konflikt med samfunnsinteresser. Om norsk rettspraksis er i tråd med Franciones teori, kan lovutkastets fokus på "egenverdi", "respekt for dyr" og "god dyrevelferd" ha en effekt som heller tilslører ubehagelige konvensjoner enn å virke for dyrenes interesser. Francione advarer derfor mot velferdsrettens bruk av normative formuleringer, som avleder oppmerksomheten fra mer avgjørende rettslige forhold (Francione 1995: 25). Språket har samme type funksjon også utenfor retten, på en måte som kan tilsløre handlinger som utsetter dyrene for rettmessige påkjenninger og belastninger (Sollund 2008: 117). Blant annet viser Sollund (2008: 118) til pelsdyroppdretternes bruk av betegnelsen "pelsing" når de tar livet av pelsdyr med analt elektrosjokk. Lovens normative utsagn får det til å framstå som om retten ivaretar dyrs interesser til fulle. Derimot må det framheves at alle lover og regler som regulerer produksjonsdyreholdet påvirkes sterkt av en mektig gruppe: husdyrnæringen (husdyreierne). Denne gruppen dyreeiere

har makt over følende vesener som utgjør den mest avmektige gruppen i samfunnet: produksjonsdyrene (Francione 1995: 25).

7.1.4 Ideologiske virkninger av loven?

Kan forslaget til dyrevelferdslovens § 1 og 3 konkret påvirke tolking av loven og videre forskriftsarbeider i dyrenes favør? Om lovteksten er ment å ha en normativ hensikt i større grad enn noe som kan gi reelle virkninger for dyr, da kan formuleringene tolkes som først og fremst å ha en ideologisk funksjon til myndighetenes og næringens fordel. Et eksempel er landbruks- og matminister Lars Peder Brekks kommentar om lovfestingen av dyrs egenverdi, hvor han understreket at det ikke vil ha noen dyrevelferdsmessig konsekvens å ta dette inn i loven og at begrepet kun vil ha en symbolverdi (Innst. O. Nr. 56 2008-2009: 29). Samtidig ble det påpekt under Odelstingets⁹⁴ behandling av dyrevelferdsloven at blant annet dyrevernorganisasjoner mener en lovfesting av dyrs egenverdi vil ha betydelige rettslige konsekvenser (Innst. O. Nr. 56 2008-2009: 29).

Når politikere og myndighetsrepresentanter deltar i en lovprosess kan de bevisst eller ubevisst ha andre interesser i å lage en ny lov enn de interessene som åpent uttrykkes i selve lovprosessen. Ifølge rettssosiologen Dalberg-Larsen (1999: 256) kan en lovs virkning være å bringe stridende parter nærmere sammen, for å skape et bedre samarbeidsklima både mellom dem og myndighetene. En slik politisk virkning av loven kan være ønsket uten at det framgår verken i loven eller lovprosessen, ifølge Dalberg-Larsen. Han trekker også fram politikernes ønske om å framstå som handlekraftige ved å skape ambisiøse lover. Hvis folk oppfatter politikerne som handlekraftige på bakgrunn av slike ”prestasjoner” kan man si at en viktig virkning er oppnådd, uansett hvor utviklingen går videre. Dette kaller Dalberg-Larsen for lovgivningens ideologiske funksjon.

De ideologiske funksjonene kan deles i tre kategorier slik Dalberg-Larsen (1999: 257) ser det, og her knyttes kategoriene opp mot dyrevelferdslovens mulige ideologiske funksjon: den første kategorien består i at *folk forledes* til å tro at myndighetene veldig aktivt jobber for å beskytte

⁹⁴ Odelstingets komitemedlemmer fra Fremskrittspartiet uttrykte denne bekymringen (Innst. O. Nr. 56 2008-2009: 29).

dyrs interesser og livsvilkår, selv om det eneste staten reelt gjør er å fremsette idealer uten praktisk virkning. Den andre kategorien ser man der hvor *myndighetene faktisk oppfyller lovens intensjon og formål* for å beskytte dyrs interesser. Her oppnår også politikerne popularitet, men denne gangen på et reelt grunnlag. For å vurdere dette kan man blant annet se på myndighetenes framtidige praktisering av dyrevelferdslovens eksplisitte forbud og se hvilke ressurser og føringer som gis til Mattilsynets kontrollvirksomhet. Til slutt har vi kategorien hvor staten, ved *forsøk på å forlede befolkningen* eller mangel på å løse problemer, ser at befolkningen får mistillit til autoritetene og at det utvikles en motvilje mot staten som deretter fører til mer konkrete tiltak fra politikernes side. Kritikken av nåværende lov kan sees som grunnlaget for den nye dyrevelferdsloven. Det er først og fremst den første kategorien av ideologisk virkning man tenker på når det snakkes om rettens ideologisk virkninger, slik Dalberg-Larsen ser det. Avslutningsvis påpeker han at hvorvidt man oppnår den første eller siste formen for ideologisk virkning blant annet avhenger av synligheten i avstand mellom løfter (lovens tilsiktede/uttalte formål) og resultater (lovens virkninger).

Dyrevelferdsloven presenteres av myndighetene som en milepæl for dyrevelferden, og et uttrykk for at Norge fortsatt er i verdenstoppen når det gjelder å ivareta dyrevelferden. Det bildet som myndighetene skaper av lovens innhold og virkninger for dyr kan sees som en del av partipolitikeres strategi overfor offentligheten, hvor framstillinger av eget parti/regjering blant annet skjer ved presentasjon av egne politiske prestasjoner. Offentlig framstilling av prestasjoner, deriblant presentasjoner av arbeidet med en ny dyrevelferdslov, kan sees som påvirket av partienes ønske om å fremstå som handlekraftige og på en måte som tjener dem selv. Slike bakenforliggende formål med framstilling av dyrevelferdsloven er imidlertid vanskelig å påvise. Ut ifra myndighetenes interesser, slik det kom til uttrykk i diskursanalysen, er det for øvrig all grunn til å være fornøyd med loven. Stikk i strid med dyrevernorganisasjonene, som uttrykker at loven ikke vil endre på de grunnleggende, kritikkverdige forholdene. Når man stiller spørsmål ved hvilke interesser loven faktisk beskytter kan man se det i sammenheng med lovens potensielt ideologiske funksjon, når loven framstilles på måter som ikke samsvarer med lovens funksjon slik velferdsrettstesen framholder. Man kan se lovteksten og lovarbeidene som en del av myndighetenes diskursive kamp for kontroll med betydningen av dyrevelferdsbegrepet.

Å analysere avstanden mellom løfter og resultater er avgjørende for å vurdere lovens virkning. Men det er for tidlig å si hvordan virkningene av dyrevelferdsloven vil bli fordi loven i skrivende stund er vedtatt, men uten å ha trådt i kraft. Virkningene vil avhenge av flere samfunnsforhold som omtales videre i dette kapitlet, og hvordan disse vil virke opp mot retten i tiden framover. Imidlertid er det ingen av informantene som ser for seg omveltende praktiske endringer i dyrenes livsbetingelser, utover det som er diskutert i de tidligere kapitlene.

7.2 Samfunnsforhold som påvirker dyrevelferdsloven

Tolkning og forvaltning av dyrevelferdsloven kan påvirkes av flere forhold: normative forhold, opinionsstemninger⁹⁵ og materielle forhold. Men, den formelle retten blir til gjennom beslutninger (Mathiesen 2005: 106-107). Når rettssosiologer snakker om at lover og rettsystemet påvirkes av samfunnet for øvrig er det disse beslutningene man snakker om. Spørsmålet om samfunnets innvirkning på dyrevelferdsloven kan dermed omformuleres til å lyde: I hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, danner normative forhold, opinionsstemninger og/eller materielle forhold premisser for beslutningsfatterne som beslutter om rettsregler og avgjør rettsspørsmål? (Mathiesen 2005: 107-108) Dette er et omfattende spørsmål som kan danne grunnlag for en rekke framtidige studier. Hvordan er det mulig at samfunnet kan tilsidesette dyrenes interesser i så stor utstrekning for egen nytte, slik vi blant annet ser det i produksjonsdyreholdet? Under drøftes økonomiske nyttehensyn og et ideologisk grunnlag som sammen legger premisser for utformingen av dyrevelferdsloven og lovens legitimitet.

Diskursanalysen har vist at reguleringsdiskursen dominerer innen dyrevelferdsdiskursen, side om side med dyreproduksjonsdiskursen. De to dominerende diskursene representerer sammen det som over er omtalt som en *dyrevelferdstilnærming* til dyr. I diskursteorien skilles det ikke mellom det diskursive og det materielle, slik at både normer, opinion, politiske og materielle forhold sees

⁹⁵ Opinionsstemninger kan skilles fra normative forhold ved sin tendens til å være mer skiftende og ustabile. Opinionsstemninger kan endres raskt for eksempel på bakgrunn av medieoppslag, slik det blant annet omtales i litteraturen om "moralske panikker." Moralske panikker kan også gi opphav til normer som med tiden institusjonaliseres. Cohen beskriver moralsk panikk på denne måten: "Calling something a moral panic does not imply that this this something does not exist or happened at all and that reaction is based on fantasy, hysteria, delusion and illusion or being duped by the powerful. Two related assumptions, though, require attention - that the attribution of the moral panic label means that the "thing`s" extent and significance has been exaggerated (a) in it self (compared with other more reliable, valid and objective sources) and/or (b) compared with other, more serious problems" (Cohen 2002: viii).

samlet under ett, som gjensidig påvirket av hverandre. I sosiologiske studier av samfunnsforholdenes innvirkning på retten skilles det derimot ofte mellom et normperspektiv og et materialitetsperspektiv. Andenæs (2003: 3-4) beskriver de ulike tilnærmingene ved at normperspektivet tar utgangspunkt i normene, for eksempel det moralske klimaet i samfunnet, som en vesentlig forutsetning for at retten blir som den blir. På den andre siden ser materialitetsperspektivet på hvordan de materielle samfunnsforholdene, med fokus på hvordan blant annet produksjonsforhold, virker inn på retten. I studiet av dyrevelferdsloven kommer det klart fram at det eksisterer et antagonistisk motsetningsforhold mellom de diskursene (normer) om dyr som bygger på en etisk og en økonomisk argumentasjon. Dyrevelferdstilnærmingen (regulerings- og dyreproduksjonsdiskursen) viser en gjennomgående favorisering av den økonomiske argumentasjonen og bygges i stor grad rundt økonomisk logikk. Dermed bekreftes en tydelig sammenheng mellom studiefeltets hegemoniske normer og de materielle produksjonsforholdene i husdyrlandbruket. Normene (dyrevelferdstilnærmingen) gjenspeiler i hovedsak de materielle interessene til samfunnsgruppene⁹⁶ som reproducerer den hegemoniske diskursen. Det er ikke noe skille mellom normer og materialitet i den hegemoniske dyrevelferdstilnærmingen, og denne tilnærmingens virkelighetsforståelse dominerer lovprosessen. De dominerende forståelsene fører til at alternative synspunkter stort sett lukkes ute, og har dermed en ideologisk funksjon (Jørgens og Phillips 2008: 48). Dyrevelferdstilnærmingen kan dermed sees som en ideologi⁹⁷, hvor økonomiske forhold påvirker normene som omhandler bruk av dyr.

En ideologi kan defineres som et sett av felles sosiale forestillinger som legitimerer en eksisterende eller ønsket sosial orden (Nibert 2002: 8). Dyrevelferdstilnærmingen er en forestilling, med sosiale konsekvenser, som legitimerer ustrakt utnytting av dyr og som underkjenner dyrenes interesse av eget liv og frihet. Tilnærmingen innebærer en oppfatning om menneskeartens forrang og overlegenhet i forhold til andre arter. Moderne samfunn har bygget opp en dominans over naturen som et grunnleggende aspekt i sine ideologiske rammeverk

⁹⁶ Samfunnsgruppene jeg henviser til er institusjonene som er intervjuet, og som representerer regulerings- og dyreproduksjonsdiskursen.

⁹⁷ I diskursteorien forstås ideologi som det samme som den hegemoniske virkelighetsoppfatningen (normen).

(Sorenson 2003: 267). En slik holdning kan sees i sammenheng med antroposentrisme som fordom. *Antroposentrisme* bygger på antakelsen om at mennesker er universets sentrum og at vi har forrang over alle andre former for liv. Dette er ikke bare en selvopphøyende overdrivelse, men ifølge Sorenson også en urovekkende vrangforestilling som ignorerer forskeres og miljøverners oppsiktsvekkende funn som lenge har presisert den gjensidige avhengigheten alle livsformer imellom. Ut ifra disse kjennetegnene, og sammenfall med definisjoner av spesiesisme, kan dyrevelferdstilnærmingen sees som uttrykk for en *spesiesistisk* ideologi.

7.3 Spesiesisme

Begrepet spesiesisme⁹⁸ ble lansert i bokform for første gang i 1970 av britiske Richard D. Ryder, og i 1975 publiserte Peter Singer den klassiske boka *Dyrenes Frigjøring* hvor han tar for seg spesiesisme som forklaring på menneskers fordommer mot dyr. Singer mener at spesiesisme, på linje med rasisme og sexisme, bidrar til undertrykking og rettferdiggjøring av overgrep mot utsatte grupper – i dette tilfellet dyrene. Ifølge Singer er spesiesisme en fordom eller en tilbøyelighet til å favorisere interessene til ens egen art, på bekostning av medlemmer av andre arter (Nibert 2002: 7). I 1983 fulgte forfatter og aktivist Tom Regan opp Singers ideer i boka *The Case for Animal Rights*, hvor han støtter opp under forklaringer av overgrep mot dyr ut ifra en forestilling om spesiesisme. Oxford English Dictionary definerte i 1985 spesiesisme som ”menneskers diskriminering mot eller utnyttning av visse dyrearter, basert på en antakelse om menneskehetens overlegenhet” (Nibert 2002: 7-8). Ideer om spesiesisme kan forklare dyrevelferdstilnærmingens ideologiske funksjon samt betydning for menneskers bruk av dyr og syn på dyr. Ved å betegne andre grupper som annerledes, basert på artstilhørighet eller fysiske karaktertrekk som hudfarge, hjernens størrelse eller kjønn, blir det mulig å legitimere utnyttning (Sollund 2008: 116). Dyrevelferdstilnærmingens spesiesistiske grunntrekk har stor betydning for dyrevelferdslovens mulige virkninger for dyr. Dette skyldes at det er spesiesismens natur å nedvurdere og diskriminere dyr og deres interesser, på samme måte som i det Francione ovenfor betegnet som velferdsretten. Ideene om spesiesisme gjør oss bedre rustet til å betrakte samtidige og utbredte samfunnsforhold i et eksplorerende perspektiv, som stiller spørsmål ved legitimiteten i forhold vi tar for gitt. Det er viktig med debatter som kan bidra til å sette spørsmålstegn ved

⁹⁸ ”Spesiesisme” er min egen oversettelse av det engelske begrepet ”speciesism” (av species, som betyr arter). Artsjåvinisme er brukt i andre sammenhenger som en betegnelse på samme fenomen.

berettigelsen ved å se dyr som kvalitativt forskjellige, og hvorvidt vi gjør stor urett ved måter dyrene behandles på i dagens samfunn (Larsen 2003: 159).

Richard D. Ryder, Peter Singer og Tom Regan praktiserer ulike former for dyrerettighetsfilosofi og er aktive tilhengere av å tilkjenne dyrene juridiske rettigheter. Per Anders Svärd (2008: 168) gir i artikkelen "Protecting the Animals?" en forklaring på dyrerettighetsfilosofiens grunntanke, og viser dens antagonistiske motsetningsforhold⁹⁹ til spesiesismen. Han påpeker at mennesker, på samme måte som dyr, kan føle smerte og lidelse i tillegg til glede og velvære. Likeså representerer en for tidlig påført død et permanent og ikke-kompensatorisk tap av all framtidig positiv erfaring for ethvert individ. Ut ifra denne erkjennelsen mener Svärd at:

These facts remain morally relevant regardless of the affected individual's capacity for rationality, speech, reciprocity – or any other supposedly "unique human" trait. Much like ourselves then, many nonhumans¹⁰⁰ have morally relevant interests in avoiding pain, suffering and death. And if this is the case, it follows that those of us who are able to pass and act upon our moral judgement are obliged to respect these interests in all our fellow beings. Not doing so would amount to committing the moral error of speciesism [...]. (ibid.)

I tråd med denne beskrivelsen ser vi at dyrevelferdstilnærmingen bygger på hva Svärd kaller for spesiesisme. Dette er tydelig i lovforarbeidene, blant annet når myndighetene eksplisitt avskriver dyrs rett til liv.

Til tross for spesiesisme-debattens radikale karakter kritiserer Joan Dunayer (2004: 5) tidligere definisjoner av spesiesisme, slik blant annet Peter Singer framstiller det, for ikke å vise tilstrekkelig hensyn til dyrs interesser. Dunayer mener Singers spesiesisme-definisjon er uttrykk for en form for *nyspesiesisme*, som fortsatt favoriserer mennesker på dyrs bekostning. Dunayer argumenterer ut ifra sin egen spesiesisme-definisjon, at Singers syn ikke er forenlig med et anti-spesiesistisk perspektiv. Hun hevder at Singer bare vurderer individers interesser likt når det er snakk om lidelse – ikke når det er snakk om rettigheter, blant annet retten til å leve. Dunayer

⁹⁹ Det antagonistiske motsetningsforholdet mellom dyrerettighetsfilosofien og spesiesismen, tilsvarer antagonismen mellom dyrerettighetsdiskursen og regulerings-/dyreproduksjonsdiskursen.

¹⁰⁰ Svärd skiller mellom humans (mennesker) og nonhumans (ikke-mennesker/dyr).

underbygger sine argument ved blant annet å referere til Singers oppfatning om at det er moralsk akseptabelt å bruke ikke-pattedyr (fugl/fisk) til matproduksjon om de ”drepes raskt” og uten å ”lide” (Dunayer 2004: 77-79). Dunayer (2004: 9) beskriver *gammelspesiesisme* som oppfatningen av at dyr verken bør ha rettigheter eller tilkjennes moralske hensyn slik som mennesker. Nyspesiesismen beskrives i kontrast til gammelspesiesismen: ”Mange dyrerettighetstilhengere argumenterer for at moralske og juridiske rettigheter bør utvides til å gjelde for andre arter enn mennesket, men mange av dyrerettighetsteoriene er ikke-egalitære¹⁰¹ og utgjør derfor en ny form for spesiesisme” (Dunayer 2004: 77). Som en reaksjon mot nyspesiesismen lanserer hun sin egen reviderte definisjon av spesiesisme, som hun mener er mer konsistent ut ifra et abolisjonistisk dyrerettighetssynspunkt. Dunayer mener at spesiesisme må forstås som: “[...] a failure in attitude or practice, to accord any nonhuman being equal consideration and respect” (ibid.).

Det Dunayer omtaler som et abolisjonistisk dyrerettighetsperspektiv har en abolisjonistisk målsetting overfor bruk og utnytting av dyr. Abolisjonisme betyr her total avskaffelse, og begrepet er hentet fra bevegelsen som kjempet for å avskaffe det amerikanske slaveriet – hvor det var skiller mellom de som var abolisjonister (ønsket avskaffelse av menneskeslaveriet) og de som ønsket å forbedre behandling av menneskeslaver uten å endre rettsgrunnlaget som muliggjorde slaveriet (slavenes eiendomsstatus).

Ifølge Dunayer (2004: 4-5) innebærer spesiesisme både en arroganse og urettferdighet ved menneskers selvfavorisering, akkompagnert av en tilbøyelighet til å misbruke dyr. Hun hevder at spesiesisme devaluerer dyrs interesser, fordi spesiesismen ser dyr som mindreverdige skapninger som vi kan utvise svakere hensyn overfor. Dunayer mener at spesiesister, på samme måte som rasister og sexister, rasjonaliserer sine diskriminerende handlinger. Hun sier at de diskriminerende handlingene har en nær sammenheng med diskriminerende holdninger. Spesiesistiske handlinger og holdninger forsterker hverandre kontinuerlig gjennom et gjensidig påvirkningsforhold (ibid.). Dyrerettighetsperspektivet utfordrer disse handlingene og holdningene. Dunayer (2004: 136) viser til et viktig sitat fra Tom Regan: ”The rights view

¹⁰¹ Egalitarisme er den moralske doktrine at individer skal behandles som likeverdige, etter visse kriterier eller prinsipper. Ikke-egalitær betyr her at nyspesiesismen ikke behandler alle dyr som likeverdige.

challenges the very conception of animals as legal property” når hun peker på at logisk tenkning og en lang rekke bevis taler for å avvise dyrenes eiendomsstatus som urettferdig. Dunayer mener frihet fra slaveri (eiendomsstatus) er en forutsetning for at dyr skal kunne tilkjennes juridiske rettigheter (ibid.). I tråd med Dunayers analyse må første forutsetning for dyrs juridiske rettigheter, være å avskaffe dyrs eiendomsstatus. Rettigheter forstås her som grunnleggende rettigheter til frihet og til liv (Dunayer 2004: 9).

Ut ifra definisjonene over kan dyrevelferdsloven betegnes som spesiesistisk fordi dyrene verken tilkjennes like hensyn, gis rettigheter eller sees som følende sansende vesener i rettslig forstand. Lovens spesiesistiske karakter gjenspeiles i lovforarbeidene og gir sterke indikasjoner for hvordan konflikter mellom samfunnets og dyrenes interesser vil falle ut. En dyrevelferdslov med spesiesistiske grunntrekk preges, på samme måte som velferdsretten, av et fraværende ønske og evne til å verne dyrs liv og interesser i form av rettigheter.

7.3.1 Strukturell spesiesisme med økonomiske motivasjoner

Spesiesisme kan beskrives som et fenomen som kommer til uttrykk på ulike nivå: som individuelle fordommer, som diskriminerende handlinger eller som en sosial struktur. Her drøftes spesiesisme som en struktur, og David Niberts undertrykkingsteori kan bidra til å kaste lys over motivasjoner og årsakssammenhenger som er viktige for en analyse av dyrevelferdslovens utforming. I boka *Animal Rights – Human Rights; Entanglements of Oppression and Liberation* vektlegger Nibert viktigheten av en sosiologisk tilnærming når man analyserer undertrykking av dyr. Nibert støtter ideene til forfatterne som har bidratt til å etablere begrepet spesiesisme, men mener det er nødvendig med en sosiologisk innfallsvinkel til fenomenet. Heller enn å forklare spesiesismen som en fordom på individnivå, mener Nibert at vi må se den som en ideologi på linje med rasisme og sexisme. Nibert mener vi må se spesiesismen som en kulturell struktur som skapes gjennom institusjonelle prosesser, og ikke som en psykologisk prosess som vises gjennom fordommer på individnivå. Han kritiserer dermed individualistiske og psykologisk orienterte forklaringer på undertrykking, og viser til behovet for en forståelse av de sosiale strukturene som skaper spesiesismen. For å understreke sitt poeng trekker Nibert fram en parallell fra studier av rasismens årsaker, som han mener både kan og bør overføres til studiet av spesiesismen (Nibert

2002: 9, min overs.):

Å identifisere rasisme med diskriminerende handlinger kan være relevant for det viktige arbeidet med å informere allmennheten om avskyeligheten og den grove urettferdigheten ved rasisme og diskriminering, men slik konseptuel upresisitet ødelegger muligheten for å avdekke det kausale forholdet mellom en rasistisk ideologi og en diskriminerende sosial struktur. Rasisme må skilles klart fra begreper som refererer til faktisk handling, dersom forholdet mellom ideologien og en gitt struktur av raserelasjoner skal undersøkes på en meningsfull måte.

Nibert mener undertrykking skjer innenfor et ideologisk rammeverk, ved en kombinasjon av mentale og fysiske krefter som virker for opprettholdelse av status quo gjennom sosiale institusjoner (Torres 2007: 8). For å forstå disse relasjonene framsetter Nibert tre forhold ¹⁰² som forutsetninger for en utvikling og opprettholdelse av undertrykking av mennesker og dyr. Det første forholdet er *økonomisk utnytting/konkurranse*: Den motiverende faktoren, streben etter økonomisk egeninteresse, kan forklare oppsplitting, utnytting og utryddelse av dyr i takt med samfunnets ekspansjon. Mennesker konkurrerer med dyr om økonomiske ressurser, inkludert bruken av land ¹⁰³. Utnytting av dyr tjener en lang rekke økonomiske formål for mennesker. Dyrene er en kilde til mat, klær, møbler, underholdning og dyr kan brukes som forskningsverktøy (Nibert 2002: 13). Et annet forhold er en *ulik maktfordeling*: Et viktig aspekt ved makt er en gruppes evne til å utøve sin vilje mot andre, uavhengig av gruppens motstand. Eksempler på maktmisbruk kan observeres gjennom hele historien, når ulike menneskegrupper har utviklet våpen og teknikker for å dominere dyr og for å fordrive, kontrollere, fange, utnytte og utrydde dem (ibid.). Det tredje forholdet er *ideologisk kontroll*: Undertrykking krever rasjonalisering og legitimering, fordi handlingene må fremstå som en akseptert praksis, både overfor den undertrykte gruppen og i de andres øyne. En samling ideer som devaluerer en hel gruppe – en ideologi, som for eksempel rasisme eller spesiesisme – er ifølge Nibert sosialt konstruert (ibid.). Ut ifra de tre punktene over kan utnytting betraktes som et fenomen som er en del av vårt økonomiske og ideologiske system, i motsetning til å betegnes som fordommer på individnivå (Torres 2007: 8). Spesiesismen er innvevd i vårt mentale, sosiale og økonomiske maskineri og

¹⁰² Nibert presenterer en tredelt teori om undertrykking som bygger på et teoretisk rammeverk fra 1968, hvor Donald Noel analyserte opprinnelsen til etnisk lagdeling (Nibert 2002: 12).

¹⁰³ Et tydelig eksempel er enkelte rovdrymotstanderes ønske om å utrydde ulven, med begrunnelse om at ulven skader næringsgrunnlaget for de som livnærer seg på sauehold, når sauer plasseres i ubeskyttede beiteområder hvor ulven har sitt naturlige revir.

blir reproduisert ved interaksjon mellom alle de tre nivåene (Torres 2007: 9).

Forestillingen om dyrs natur som kvalitativt forskjellig fra menneskers gjør det mulig å behandle dyr slik det passer mennesker (Larsen 2003: 156), og vektlegging av forskjeller fungerer ideologisk i den forstand at det nøytraliserer og rasjonaliserer maktskjevheter (Roach Anleu 2000: 68). Denne type tenkning har de samme ideologiske røttene som raseideologien og sosialdarwinismen, hvor enkelte raser framstilles som overlegen andre raser (Larsen 2003: 156). ”De andre” skapes gjennom en prosess preget av dominans og hierarkisk tenkning som rettferdiggjør utnytting, ikke bare på individnivå, men også på et strukturelt nivå. Den hierarkiske tenkemåten skaper fordommer som forsterkes og reproduseres av økonomiske og ideologiske strukturer (Torres 2007: 87-88).

Med henblikk på modellen over, hevder Nibert (2002: 15) at mennesker generelt sett tenderer mot å splitte opp, utrydde eller utnytte grupper de oppfatter som ulik seg selv (en utgruppe eller ”de andre”) når det er i deres økonomiske interesse å gjøre det (ibid.). Niberts generelle tese er at undertrykking av mennesker og dyr er nært knyttet sammen, og at slik undertrykking er motivert primært av økonomiske interesser. Den økonomiske motivasjonen for utnyttelse av dyr gjenspeiles i prosessen forut for dyrevelferdsloven. Tydeligst kommer den til uttrykk i myndighetenes artikkelisering og i hørings- og intervjuer fra informantene som hovedsakelig trekker på regulerings- og dyreproduksjonsdiskursen.

7.4 Distanse, deanimalisering og moralsk ansvar

Spesiesismen og de økonomiske motivasjonene er viktige årsaker til at dyrenes situasjon er slik vi ser det i moderne husdyrproduksjon. Likevel er det flere faktorer som spiller inn og som både kan motvirke eller medvirke til utnytting og diskriminerende holdninger/handlinger. Litteraturen fra kritisk sosial forskning har bidratt til å forklare menneskers grusomhet mot hverandre. De samme teknikker, rettferdiggjøring og handlinger som mennesker har brukt for å legitimere sine egne utslag av urett kan forklare vår inhumanitet overfor dyr (Sollund 2008: 111). Under drøftes sosialt produserte forhold som kan bryte ned moralske hemninger som motvirker overgrep.

Hemninger mot å utsette dyr for ulike typer behandling varierer etter hvilken sosial kategori dyret er plassert i. Behandling av produksjonsdyr kan kontrasteres ved å sammenliknes med kjæledyr.

Både lovverket og normer skiller tydelig mellom disse kategoriene av dyr. Ifølge Thorsen (2001: 115) er det tre særtrekk som kjennetegner kjæledyrene: Vi spiser dem ikke, vi gir dem navn og vi tar dem inn i huset. Nærheten til kjæledyrene øker ofte de moralske hemningene, det følelsesmessige båndet og opplevelsen av dyrene som individer med særegne atferdstrekk. Samlet sett bidrar disse forholdene til at for eksempel kjælehynder omtales som familiemedlemmer og menneskets beste venn. I Larsens (2003: 129) undersøkelse av anmeldt dyremishandling i Oslo deles kjæledyrene videre inn i to kategorier: hynder og øvrige kjæledyr. Hynden er skilt ut spesielt fordi det er hundesakene som dominerer blant anmeldelsene (nærmere 50 %), mens det er svært få anmeldelser av produksjonsdyrehold (Larsen 2003: 130). Larsen mener denne skjevheten i anmeldelser blant annet skyldes at kjæledyr er mer synlige enn andre dyr og at deres lidelse er mer åpenlys for andres blikk enn lidelse hos for eksempel produksjonsdyr, som lever mer skjemet for publikums innsyn. Larsen mener samtidig at forskjellene henger sammen med hvilke dyrearter mennesker bryr seg så mye om at mistanke om mishandling anmeldes (Larsen 2003: 131).

Lidelsen til de gjenkjennelige – de vi identifiserer oss med – tar vi inn over oss, mens lidelsen til dem vi velger å oppfatte som fremmede – ”de andre” – oppfatter vi ikke som lidelse. [...] Sosial avstand slår antakelig ut i vårt syn på hvordan ulike dyrearter kan behandles. Vi har investerte interesser i å ikke se dyr i matproduksjon som menneskelige, derfor kan vi behandle dem inhumant [...].

Produksjonsdyrene er den rake motsetningen til kjæledyrene, hvor relasjonen preges av distanse, manglende kontakt og påfølgende fravær av moralske betenkeligheter. Larsen (2003: 131-132) mener ulike typer distanse bidrar til at lidelse hos produksjonsdyr er mer allment godtatt enn lidelse hos kjæledyr. Larsens undersøkelse av anmeldte mishandlingssaker viser til at ingen av anmeldelsene av produksjonsdyrehold medførte reaksjon fra politi eller dyrevernneemd (Larsen 2003: 134). Undersøkelsen viser at det nesten bare er menneskets beste venn – kjælehynden – som av politiet har oppfattet å ha vært utsatt for behandling som er i gråsonen mellom tillatt og lovstridig dyrehold, i årene 1995-2000 (28 av 29 tilfeller). Betegnelsen kjælehynd viser til at det ikke er hynd som benyttes i for eksempel dyreforsøk: en forsøkshynd. Forsøkshynder kan lovlig utsettes for visse handlinger som kan medføre straffereaksjon dersom en kjælehynd utsettes for

det samme. Ut ifra hundenes ulike nytteformål er de kategorisert forskjellig. Ulik behandling tillates for ulike typer hunder og dermed reguleres bruken av dyrene gjennom ulike lovverk¹⁰⁴. Disse formene for forskjellsbehandling av dyr viser hvordan bruk og behandling av dyr henger sammen med de merkelappene menneskene setter på dem.

I boken *Moderniteten og holocaust* kommer Zygmunt Baumans (2005) kritiske modernitetsteori til uttrykk. Bauman ser Holocaust som en naturlig følge av det moderne prosjektet. Han peker på moralske konsekvenser av moderniteten, og typiske moderne samfunnsprosesser som forutsetninger for å bryte ned moralske barrierer mot overgrep mot andre mennesker. Flere av modernitetens kjennetegn og konsekvenser gir utslag som kan observeres innenfor den institusjonaliserte utnyttelsen av dyr. Baumans modernitetsforståelse kan overføres til sosiale og rettslige forhold som preger dagens industriproduksjon av dyr. Han trekker fram tre kriterier for at moralske hemninger mot grusomheter og maktbruk kan bli uthulet - kriterier jeg overfører til mitt felt for å kaste lys over forhold som eliminerer moralske betenkeligheter ved å påføre dyr påkjenninger, belastninger og død. Baumans første kriterium er at *volden er autorisert* (ved offisielle ordre som kommer fra lovlig hold): Dyrevelferdsloven fastslår at man rettmessig kan avlive dyr og lovlig påføre dyr både påkjenninger og belastninger (former for vold). Kriterium nummer to er at *voldsutøvelsen er rutinemessig* (ved å følge fast praksis og nøyaktig angitte roller): Når produksjonsdyr systematisk utnyttes kalles det produksjon, og hele produksjonskjeden er regulert via arbeidsdeling og ulike lovverk. Det tredje kriteriet er at *ofrene blir avhumaniserte (deanimaliserte)¹⁰⁵* (ved ideologiske definisjoner og indoktrinering): Dyrene defineres som eiendom og kategoriseres etter deres nytteverdi for mennesker. I tillegg nedvurderes og underkjennes dyrenes interesser konsekvent når de veies opp mot samfunnsnytte. Dagens bruk og behandling av produksjonsdyr i Norge oppfyller alle de tre kriteriene som bidrar til å bryte ned og eliminere moralske barrierer, slik jeg tolker det. Foruten kriteriene over legger

¹⁰⁴ Dyrevelferdsloven setter visse rammer for behandling av kjæledyr, men det foreligger ikke forskrifter om hvordan kjæledyr kan/skal behandles. For forsøkshunder og andre "forsøksdyr" er det imidlertid egne forskrifter som regulerer bruken av denne dyrekategorien.

¹⁰⁵ Deanimalisering er et begrep Noelle Vialles lanserer i boken "Animal to Edible" (1994: 63-64). Deanimalisering brukes her om sosiale prosesser som har til hensikt å rettferdiggjøre og normalisere slakt av dyr. Innen Vialles studieobjekt (slakterier) skjer deanimalisering blant annet ved å omtale slakting av dyr som felling av trær, i tillegg til flere strategier for å deindividualisere dyrene, slik at levende vesener enklere kan transformeres til gjenstander som kan spises.

Bauman stor vekt på nærhet/distanse mellom partene i overgrepsrelasjoner, for å forklare hvordan menneskers moralske hemninger svekkes og forsvinner:

Ansvar, all moralsk atferds byggesten, oppstår ut av den annens nærhet. Nærhet innebærer ansvar, og ansvar er nærhet. [...] Å uskadeliggjøre ansvaret, og derved nøytralisere den moralske impuls som følger med, må nødvendigvis innebære (og er faktisk ensbetydende med) å erstatte nærhet med fysisk eller åndelig distanse. (Bauman 2005: 241)

Befolkningens relasjon til produksjonsdyrene preges generelt av både en fysisk og mental distanse. Det finnes imidlertid flere typer sosialt konstruert distanse. I Noelle Vialles' studie av slakterier i Vest-Frankrike forteller slaktere om en tillært distanse til slaktingen av dyr. Slakternes ambivalens kommer til uttrykk når de beskriver sin tilvenning til slakteprosessen:

Sight is able to unfocus itself at will, turn aside, concentrate on the particular job in hand. Getting used to it means in fact ceasing to see, ceasing to represent to oneself what one sees: you pay no attention to it. Nevertheless increasing efforts are made to get rid of the blood, to make it as far as possible, truly invisible. (Vialles 1994: 79)

For slakterne er det her snakk om en mer psykologisk orientert distanse til handlingene som utføres, men Bauman mener at flere former for sosialt produsert distanse er viktig for å forstå fraværet av moralske hemninger. Han peker blant annet på Milgrams lydighetseksperiment som dramatisk demonstrerte hvordan moralske hemninger og impulser kan døyves ved å gjøre handlingsmålene (resultatet av handlingen) fjerne og knapt synlige. Avstanden vi opplever til våre handlinger, er proporsjonal med vår uvitenhet om dem, og uvitenheten er i sin tur et mål på lengden av kjeden mellom oss selv og våre handlinger, ifølge Bauman (2005: 253). Han mener at når bevisstheten om sammenhengen blir borte, blir handlingene bevegelser uten konsekvenser. Når konsekvensene er ute av syne blir folk i stand til å delta i umoralske handlinger, uten å stille spørsmål ved sin egen rolle eller ansvar:

[...] det er svært vanskelig å se hvordan våre egne handlinger gjennom sine fjernvirkninger kan bidra til å skape elendighet. Å tro at en selv er skyldfri og isteden klandre samfunnet, er ikke et forsøk på å redde sitt eget skinn. Det er det naturlige resultat av en storstilt formidling som nødvendigvis medfører bunnløs uvitenhet (ibid.).

Når Bauman (2005: 66) viser til negative trekk ved moderniteten, mener han at vi må ta hensyn til tegnene på at sivilisasjonsprosessen blant annet er en prosess som fritar voldsbruk fra moralske overveielser, og som frigjør rasjonalitetens (blant annet økonomiens) ønskemål fra innblanding av etiske normer eller moralske hemninger. Økonomiens frigjøring og uavhengighet fra etiske spørsmål er tydelig når dyrevelferdslovens forarbeider eksplisitt unngår diskusjoner om dyrs rett til liv, i utfallet av den omtalte pelsdyrdommen og i måten økonomiske interesser generelt gis forrang over etiske hensyn til dyr. § 14 i forslaget til dyrevelferdslov inneholder for øvrig et forbud mot å utøve vold mot dyr. Vold oppfattes i dagligtalen som det å påføre andre individer smerte, lidelse, frihetstap eller død. Innen institusjonalisert utnyttelse av dyr skjer slike handlinger i stor utstrekning. Disse handlingene defineres imidlertid ikke som vold. I likhet med all annen vold og mishandling, er hva som oppfattes som dyremishandling avhengig av fortolkninger og lovbruddsdefinisjoner. Den sosiale sammenhengen som påføring av lidelsen skjer i, og forholdet mellom voldsutøver og offer, avgjør om lidelsespåføringen defineres som lovstridig eller ikke (Larsen 2002: 12). Bare den unødige volden er rettstridig, mens institusjonalisert vold som skjer innenfor lovens rammer, defineres som nødvendig. Volden er fritatt fra moralske overveielser, i tråd med Baumans beskrivelse av ett av modernitetens kjennetegn. Manglende moralske hensyn påvirker både mennesker og dyr, slik den tsjekkiske forfatteren Milan Kundera skriver i boken *The Unbearable Lightness of Being*:

True human goodness in all its purity and freedom, can come to the fore only when it's recipient has no power. Mankind's true moral test, it's fundamental test (which lies deeply from view), consists of its attitude towards those who are at its mercy: animals. And in this respect mankind has suffered a fundamental debacle, a debacle so fundamental that all others stem from it. (Patterson 2002: 1)

7.4.1 Distanse, flytende ansvar og det moderne samfunnet

Spørsmålet om distanse og ansvarsforvitring sees her i sammenheng med trekk ved det moderne samfunnet og samfunnsøkonomiske forhold. Enkelte teorier hevder at modernitetens kjennetegn kan bidra til å svekke moralske hemninger og moralske argumenters verdi i takt med økt distanse, ansvarspulverisering og diskurser preget av markedslogikk. I boka *Global Harms* skriver kriminologen Ragnhild Sollund (2008: 120) om psykisk, mental og sosial distanse som en av flere forklaringer på spesiesisme og utstrakt bruk av dyr. Sollund mener disse formene for distanse blant annet skyldes dyrenes fysiske isolasjon fra folk flest. Den fysiske distansen spiller

en viktig rolle, og gjør at folk som kjøper produkter laget av dyr ikke ser sammenhengen til den foregående produksjonsprosessen som transformerer levende dyr til forbruksvarer:

To be located far from animals and meat production can contribute to suppress for the people who eat animals that the animals they eat were once living beings. A Norwegian inquiry showed that one of six consumers lose their appetite for meat when they consider that the meat once was alive. (Sollund 2008: 120)

Sollund viser at den fysiske distansen fjerner oss fra muligheten til en direkte påvirkning av våre moralske valg. Når vi ikke kan se, høre eller lukte konsekvensene av våre valg, går vi samtidig glipp av viktige sensitive stimuli, som kunne ha bidratt til å påvirke oss til å ta etiske valg (ibid.). Både et individuelt og samfunnsmessig moralsk ansvar for dagens bruk av dyr kan tolkes som å ha blitt redusert i takt med husdyrproduksjonens industrialisering. Bruken av dyr sees i det moderne samfunnet som en forutsetning for en rekke samfunns-goder, og representerer et forbruk av dyr og en påføring av lidelser som ingen "egentlig" vil si at de har et direkte ansvar for. John Lachs har påpekt *handlingsmediasjon* som et av det moderne samfunnets mest fremtredende og grunnleggende kjennetegn (Bauman 2005: 62). Handlingsmediasjon er det fenomenet hvor en handling blir utført på en persons vegne av en annen, av en mellommann som står mellom personen og handlingen, og som dermed gjør det umulig for personen å oppleve den direkte. Vi ser eksempler på slik handlingsmediasjon i organiseringen og oppdelingen av slakteprosessen:

We know that the effects of job fragmentation in terms of lowering awareness levels, and its applications to slaughtering is probably no accident. Each man is able, as he performs a task that has been reduced to a small number of movements, to overlook the significance of those movements. Slaughterers often stress that once you "get used to it" you "stop taking any notice", you "do it as you would anything else". (Vialles 1994: 51)

I slakteriene er slakteprosessen oppdelt i mange mindre prosesser som gjør det vanskelig å se hvem som faktisk tar dyrets liv (Vialles 1994: 45). Ved å oppstykke prosessen og arbeidsoppgavene framstår det som om ingen faktisk tar liv, noe som medfører en uttynning av ansvar og potensial for følelse av skyld (ibid.). Arbeidsdeling utydeliggjør ansvaret og handlingsmediasjon kompliserer ansvars plasseringen ytterligere. I samtale med mine informanter spurte jeg om hvor man kan plassere ansvar for kritikkverdige forhold, og hvilke faktorer som er

viktigst for å forklare forhold som er til ulempe for dyrene. De ga ulike svar på hvem som kan sies å ha formelt og moralsk ansvar for produksjonsdyrenes forhold i dag:

Egentlig har jo alle et ansvar. Klart myndighetene har jo et ansvar når det gjelder internasjonale forhandlinger og lovverk, og Mattilsynet og organisasjonene og de som har med dyreeierne å gjøre må ta ansvar for å skolere dem. Men, også forbrukeren sjøl har ett ansvar. Altså, så lenge man har en dyreetikk og man har en norsk lovgivning som er basert på et filosofisk syn at man skal ta vare på dyr, så bør det forplikte forbrukeren også. Slik at hvis en vet at å få kunnskap om at de og de matproduktene er produsert på den og den måten, så velger jeg det produktet for da er dyret plassert litt bedre. Det er først når forbrukeren selv velger dyrevelferdsmessig god mat, for å si det enkelt, at man på en måte har fått tak på hele kjeden. Men da må forbrukeren også være villig til å betale litt mer for det kjøttstykket der enn det kjøttstykket der, fordi at dyrene har hatt det bedre. For det har stort sett folk råd til allikevel. Så alle har et ansvar. (UMB)

Informanten mener alle har et ansvar. Når ansvar er kollektivisert og gjort til hele samfunnets ansvar kan det samtidig være at ansvaret fragmenteres, og blir det som Baumann (2005: 216-217) kaller *frittflytende ansvar*. Frittflytende ansvar kjennetegnes ved at hver enkelt mener å ikke ha noe selvstendig ansvar fordi vedkommende handler som resultat av noe annet eller noen andre. I et system preget av frittflytende ansvar vil de personer som utpekes av andre som ansvarsbærere legge skylden videre på andre. Et system som preges av frittflytende ansvar kan sies å være et redskap for ansvarsutslettelse (ibid.) En annen informant uttrykker uenighet i at dyrenes forhold kan være et ansvar som legges på forbrukerne:

[...] jeg syntes egentlig ikke at det er noe forbrukeransvar å sørge for god dyrevelferd. Det skal regelverket vårt gjøre, og gjennom holdninger hos de som driver med husdyr. Men det er tydeligvis ikke inne i tiden akkurat de tankene der da. Nå er det liksom forbrukeren som skal velge og "forbrukerens ånd". Så drar de til utlandet og velger noe annet. Men, jeg syntes dyrevelferd er veldig dårlig fokusert, og landbruksnæringen selv gjør ikke mye med det. Fordi de er redd for at hvis de skryter av økologiske egg, så betyr det at andre egg er uforsvarlig produsert. Så de sitter jo i et dilemma der. Så de [landbruksnæringen] har vært veldig lite interessert i å fremme ting [produkter] som kunne ha noe med dyrevelferd å gjøre. (Rådet for dyreetikk)

Uttalelsen henspiller på at regelverket og holdninger hos husdyreierne er det viktigste for dyrene, men at næringen samtidig er tilbakeholdne med å promotere produkter som bedre enn andre med hensyn til dyrevelferden. At regelverk legger rammer for dyreholdet er klart, men like viktig er

kontrollapparatet og oppfølgingen av dyreholdene. Mattilsynet gir uttrykk for at de skal drive kontroller som baseres på en risikovurdering¹⁰⁶:

Mattilsynet kan ikke ukentlig gå og se på 20.000 dyrehold i Norge. Det som kanskje er tydeligere i forskriftsverket og loven av i dag enn det var før, det er at det er dyreholderen som er ansvarlig for velferden til sine dyr. Det er det i dag ikke tvil om, det er sånn det er. De har ansvaret, vi skal føre et tilsyn med at de etterlever ansvaret, men vårt tilsyn må være risikobasert. (Mattilsynet)

Mattilsynet mener det er bøndene individuelt som har det formelle ansvaret for produksjonsdyrene, og gir uttrykk for å ville dempe forventningene til sin egen rolle som kontrollorgan. Dyrevernalliansen mener det største ansvaret må ligge hos myndighetene, men ser samtidig problematiske sider ved denne ansvars plasseringen:

[...] i det systemet vi har i Norge så har Statens institutt for forbruksforskning kommet til at myndighetene har en avgjørende rolle på grunn av strukturen i det norske landbruket, med det veldig sterke landbrukssamvirket og den lave graden av konkurranse. De faktorene gjør at det er vanskelig for forbrukeren å påvirke, du kan ikke forvente at landbrukssamvirket og deres medlemsmønstre, for å si det sånn, gjør det selv. Fordi de har jo ingen umiddelbar økonomisk interesse av det. Med andre ord, myndighetene må gjøre det. Og da må myndighetene blant annet bruke lovverk og disse andre tiltakene. Men, problemet er jo igjen at myndighetene er jo en gang påvirket av næringene. Og du har jo Senterpartiet som i praksis er næringenes forlengede arm, det er jo det gamle Bondepartiet det... som gjør at man ikke får den påvirkning som åpenbart ville vært gunstigst for dyrene. (Dyrevernalliansen)

Spørsmål om formelt og moralsk ansvar er komplisert, og informantene ga vidt forskjellige svar om hvem som har eller bør ha et slikt ansvar. Det som imidlertid gjøres tydelig er at ingen sier eksplisitt at dette er ”mitt” eller ”vårt” ansvar. Informantene ga svar som hovedsakelig handler om et formelt ansvar, men noen uttrykte holdninger som henviser til et moralsk ansvar:

Vi tar ikke moralsk stilling, men jeg som privatperson har selvfølgelig et syn på det. Jeg mener at, som en veiledning for hvem som har skyld, så kan man se på andre samfunnsordninger som har undertrykket individer. Hvordan bedømmer vi det? Se på barnarbeide, se på nazitiden, se på

¹⁰⁶ Å basere kontroll og tilsynet med dyrehold på en risikovurdering vil si at det utarbeides rapporter over risiko- og problemområder (ifht. overholdelse av lovverket) innen de ulike dyreholdene og at kontrollene tar utgangspunkt i vurderingene når tilsynsarbeidet planlegges og organiseres. Mattilsynet definerer risiko som en ”kombinasjon av sannsynlighet for at skade inntreffer og alvorligheten av denne skaden”. Men, Mattilsynet sier selv at ”fare for dårlig dyrevelferd” egner seg dårlig ifht. risikodefinsjonen (Mattilsynet 2007).

undertrykkingen av kvinner – og se på hvordan vurderer vi da hvem som har skyld? Jeg tror nok ikke man kommer unna å si at alle har skyld, alle har en forpliktelse til å gjøre noe, i hvert fall for seg. Du kan kanskje ikke pålegge enhver enkelt forbruker å endre disse strukturene, men du kan pålegge dem et ansvar for å ta konsekvensen av det de faktisk vet eller det de faktisk burde ha forstått. Men, de som utfører selve handlingene har et særlig ansvar. Etter min oppfatning så går det ikke an å påstå at en pelsdyrholder ikke har ansvar for det han gjør. Selvfølgelig har han ansvar for alle disse individene han har holdt i fangenskap gjennom hele deres liv. Men, samtidig så mener jeg jo at de som kjøper produktene har et ansvar. (Privat syn¹⁰⁷)

Sitatet viser hvordan informanten vekselvis snakker om ansvar og skyld. Skylden er den logiske konsekvensen av ansvar, og informanten ser ut til å mene at noen har forsømt sitt ansvar og dermed kan tillegges skyld i moralsk forstand. Det Bauman (2005: 267) mener vi kan lære av hans studie av Holocaust, kan kaste lys på problemet med menneskers evne og vilje til å plassere og ta ansvar for at dyrenes situasjon er som den er:

Det vi kan lære [...] er hvor lett folk flest argumenterer seg bort fra spørsmålet om moralsk ansvar (eller lar være å argumentere seg til det) dersom de blir satt i en situasjon som ikke innebærer noen mulighet for å foreta et godt valg, eller som gjør et godt valg ytterst kostbart, og de i stedet velger fornuftsinteressene¹⁰⁸ og selvoppholdelsen. (ibid.)

Bauman viser til at menneskeligheten vil være den største taperen i systemer hvor rasjonalitet og etikk peker i hver sin retning. Overført til mitt studie kan vi si at i produksjonssystemer hvor økonomien og etikken peker i hver sin retning vil dyrene være den største taperen¹⁰⁹. Menneskene blir også en taper når moralske evner og barrierer svekkes fordi samfunnet normaliserer en verdsetting av rasjonalitet og økonomi på bekostning av etikken. Når det moderne samfunnets prioritering av rasjonalitet framfor etikk normaliseres og internaliseres i menneskers kultur står de etiske barrierene i fare for å svekkes i sin evne til å motvirke moralske overtramp generelt (Bauman 2005: 154-157).

¹⁰⁷ Uttalelsen ble understreket å være en privat holdning, som ikke representerte den institusjonen som vedkommende jobbet i. Av hensyn til informanten/institusjonen kan uttalelsen dermed ikke settes i sammenheng med noen organisasjon.

¹⁰⁸ Fornuftsinteressene betyr her rasjonelle interesser (Baumann 2005).

¹⁰⁹ Diskursanalysen og den omtalte pelsdyrdommen viser at det er slik konflikter mellom etikk og økonomi ofte manifesteres. Likevel uttrykker flere informanter, som representerer alle de fire diskursene, at det også er tilfeller hvor hensyn til dyr peker i samme retning som hensyn til økonomi. Om det som kalles dyrevelferdstiltak begrunner ut ifra hensyn til dyrene eller produksjonen er imidlertid mer uklart.

Lingvistikere og diskursanalytikere Norman Fairclough peker på en drivkraft i en bredere sosial praksis som har kommet til syne i senmodernitetens¹¹⁰ samfunnsutvikling, som viser noen av kjennetegnene som Bauman advarer mot (Jørgensen og Phillips 2008: 84). Fairclough viser til det han kaller ”marketization of discourse”, og hevder at markedsdiskurser¹¹¹ er i ferd med å kolonisere offentlige institusjoners diskursive praksis (ibid.). Økonomiske prinsippers fortrenkning av de moralske kan bidra til det Bauman (2005: 32-34) advarer mot: Den økonomisk baserte tankegangens hegemoni frakjenner de moralske vurderingers legitimitet og viktighet, som sikkerhetsanordning mot overgrep. Man kan også snakke om en markedsøkonomi og et markedssamfunn, hvor markedssamfunnet kjennetegnes ved at streben etter privat vinning i økende grad blir det organiserende prinsipp for alle sider av sosial liv (Aas 2004: 18-19). Et resultat av en utvikling i retning av et markedssamfunn medfører at alle andre prinsipper for sosial og institusjonell organisering blir ugyldiggjort og underordnet det dominerende prinsippet om privat vinning (ibid.). Utbredelse av rasjonalitetstenkning og økonomiske effektivitetsprinsipper, deregulering og privatisering (ibid.), som vises innen demokratier i dag, kan fostre den distansen Bauman advarer mot – en sosialt produsert distanse som resulterer i større teknisk ansvar og mindre moralsk ansvar (Bauman 2005: 136). Trekkene ved moderniteten og den omtalte utviklingen henger sammen med samfunnets økonomiske system, og retts sosiolog Håkan Hyden (2002: 269) er en av flere som mener den kapitalistiske markedsøkonomien er av de viktigste premissleverandørene for samfunnets beslutningsprosesser.

På bakgrunn av modernitetens kjennetegn tolker jeg at økonomiske verdier og interesser på mange måter kan underkjenne og overvinne moralske verdier og interesser - slik det også er vist i den diskursive konflikten mellom den hegemoniske reguleringsdiskursen og den utdefinerte dyrerettighetsdiskursen.

¹¹⁰ Senmoderniteten er en sosiologisk betegnelse på vestlige samfunns samtidige kjennetegn, og på et paradigmeskifte innenfor moderniteten. Høymodernitet er også et vanlig begrep innen diskusjonen av kjennetegn ved inneværende tidsepoke, men dette skiller seg fra de to foregående begrepene ved en oppfatning av samtiden som kjennetegnes ved et brudd med – og reaksjon mot modernitetens kjennetegn (Moe 1997: 210-211).

¹¹¹ Diskurser som bygger på en markedslogikk.

8. Sammenfatning og avslutning

Utgangspunktet for oppgaven har vært spørsmålene: Når er det nødvendig at dyrene påføres påkjenninger eller belastninger? Hvordan defineres denne nødvendigheten? Hvor går grensen mellom det vi rettsstridig og rettmessig påfører dyr av ubehag? Spørsmålene har sitt opphav i utkastet til den nye dyrevelferdsloven, hvor det i § 3 heter at dyr verken skal påføres *unødige* påkjenninger eller belastninger. I tillegg til dyrevelferdslovens formålsparagraf, er § 3 førende for tolkning og anvendelse av lovens øvrige bestemmelser. Tolkningen av hva som er nødvendige påkjenninger og belastninger er dermed viktig for lovens virkning. Gjennom dokumentanalyse og intervjuer har jeg fått ulike svar på spørsmålet om hva som avgjør denne nødvendigheten. Det viser seg raskt at syn på nødvendighet, dyrevelferd og lovens innhold er svært varierte. Oppgaven viser hvordan lovprosessen preges av konflikter mellom ulike syn, og hvordan motstridende syn representeres av interessegrupper med motstridende formål. Motsetningsforholdet er tydeligst mellom aktørene som fremmer næringsinteresser og de som fremmer dyrenes interesser. Interessekonflikten er antagonistisk og forsterkes ved samtidig å være en verdikonflikt mellom økonomiske og etiske veivalg. Synet hos aktørene som dominerer lovprosessen er bestemmende for rettsutviklingen og for hva mennesker lovlig kan gjøre med dyr.

8.1 Viktige funn i undersøkelsen

Studiet av dyrevelferdslovens innhold viser at overgangen fra gjeldende dyrevernslov til den nye loven vil bety en begrepsmessig tydeliggjøring av et formål om å fremme større hensyntagen til dyrs mentale og fysiske behov. Eksplisitte forbud i loven taler til fordel for *dyrs rettsvern* og det erkjennes at dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de har for mennesker.

Formuleringen om dyrs egenverdi berører dyrs moralske status uten å avklare den, og danner ikke grunnlag for rettigheter etter loven. Dyrevelferdsloven viderefører rettsprinsippet som åpner for at dyr rettmessig kan påføres påkjenninger og belastninger. Forarbeidene sier ikke noe eksplisitt om hvor eller hvordan grensen trekkes opp mellom rettmessige og rettsstridige handlinger mot dyr. Det myndighetene imidlertid gjør klart, er at dyr fortsatt kan avlives uten at det er av hensyn til dyret, at det ikke er ønskelig å diskutere dyrs rett til liv, samt at det er bred aksept for at dyrene brukes og påføres negative opplevelser når det tjener viktige samfunnsmessige mål. Det er for tidlig å si noe om lovens praktiske virkning for dyr, dermed er det også for tidlig å si hvorvidt den

nye loven vil gi dyrene et bedre rettsvern – både fordi flere av dyrevelferdslovens sentrale begreper er skjønnsmessige og umulig å forutsi virkningen av, og på bakgrunn av at mer konkrete bestemmelser vil utarbeides i nye regler og forskrifter. Forbedret rettsvern for dyr kan virke i retning av en strengere tolkning av nødvendighetsprinsippet i lovens § 3. Flere av momentene som er nevnt over taler for et forbedret rettsvern, men loven gir ikke beskyttelse av dyrs liv eller vern mot lidelse som påføres i samfunnsnyttig hensikt. Det store spørsmål er hvordan lovens virkning blir i praksis, og det kan ikke spores tegn til store endringer utover begrensede krav til løsdrift for noen av produksjonsdyrene. Dyrevelferdsloven er en rammelov med åpne og skjønnsmessige formuleringer. Loven ble vedtatt 12. mai 2009, men ventes ikke å tre i kraft før årsskiftet. Avstanden mellom lovens uttrykte idealer og de praktiske realiteter er det som på sikt kan fortelle om lovens faktiske virkning.

Analysen av dokumenter og intervjudata gir et klart bilde av at oppfatninger av hva som bør være lovlig og ulovlig å gjøre med dyr varierer sterkt mellom ulike aktører. Det viser seg at oppfatningene henger nært sammen med aktørens oppfatning av dyrevelferd og av dyrs status generelt. I diskursanalysen sporer jeg fire ulike måter å snakke om dyrevelferd – fire diskurser med atskilte oppfatninger om dyrs status og innholdet i dyrevelferdsloven: dyrerettighetsdiskursen, kritikkdiskursen, reguleringsdiskursen og dyreproduksjonsdiskursen. Diskursene atskilles og forenes etter deres vektlegging av økonomiske hensyn kontra dyrevelferdshensyn, og ut ifra deres funksjon i forhold til reproduksjon eller endring av dagens utbredte syn på dyr. Informantene trekker på ulike diskurser som representanter for institusjoner med definerte målsettinger. Målsettingene viser institusjonenes ulike hensikter med påvirkning av lovarbeidet, og disse forskjellene kommer tydelig fram i analysen. Myndighetene kontrollerer størstedelen av lovprosessen, og deres syn er dermed avgjørende. Samtidig trekker myndighetene hovedsakelig på reguleringsdiskursen, og det er denne diskursen som dominerer lovforarbeidene. Myndighetenes syn og reguleringsdiskursen setter rammer for hvilke syn på dyr som gjøres gjeldende innen lovprosessen og i forvaltning av loven. Reguleringsdiskursens dominans betyr utelukkelse av de andre motstridende diskursene, og dermed begrenses deres mulighet for å vinne fram med sine forståelser i lovprosessen. På bakgrunn av denne begrensede påvirkningsmuligheten peker jeg på legalstrategienes begrensninger for dyrevernonorganisasjonene, og jeg argumenterer for en skepsis eller nøye overveielse av slike strategier i arbeidet for å endre dyrs

moralske og juridiske status. Myndighetenes lovforarbeider bygger på en forutsetning om at samfunnet lovlig kan påføre dyrene påkjenninger og belastninger når det har samfunnsnytte. Ved å trekke inn rettspraksis, viser jeg rettens konkrete vurdering av hva som er *nødvendige* påkjenninger og belastninger. Rettspraksis viser det samme synet som hos myndighetene: Så lenge handlinger som utsetter dyr for ubehag har en samfunnsmessig nytte, vil handlingene tillates. Handlinger som ikke tillates mot dyr er handlinger uten samfunnsnytte, for eksempel når privatpersoner mishandler eller vanskjøtter sine egne dyr. Negative handlinger mot dyr som er institusjonalisert betegnes hovedsakelig som rettmessig. Det er denne grunnleggende forutsetningen som dyrevernorganisasjoner i størst grad reiser kritiske spørsmål ved, men som utelukkes som tema for debatt allerede tidlig i lovprosessen. Denne utelukkingen og synet på lovprosessen som demokratisk korporatisme, reiser spørsmålet om dyrevernorganisasjonene medvirker til å legitimere dyrevelferdsloven i større grad enn hva de selv ønsker og erkjenner.

For å vise hva den hegemoniske diskursen innen lovprosessen er et uttrykk for har jeg trukket inn diskusjonen om *spesiesisme*. Jeg argumenterer for at legitimeringsgrunnlaget for å bruke dyr og utsette dem for ubehag bygges på en spesiesistisk argumentasjon. Myndighetenes tolkning av den nye dyrevelferdsloven er den dominerende og en anvendelse av loven ut ifra myndighetssynet gjør loven til et uttrykk for spesiesisme. En teoretisk modell belyser hvordan dyrs eiendomsstatus, spesiesisme og utnytting av dyr hovedsaklig motiveres av økonomiske interesser, og hvordan spesiesisme kan forstås som en kulturell struktur som er integrert i vårt økonomiske og ideologiske system. Dyrevelferdsloven kan forøvrig defineres som en velferdslov, i motsetning til en rettighetslov, ifølge tesen om velferdslovgivning. Tesen framholder at lovverk som definerer dyr som eiendom, og bare beskytter dyr mot *unødige* lidelser, ikke kan gi et reelt vern av dyrs liv og interesser. Dette gir klare indikasjoner om *virknings* av loven.

I studiet av dyrevelferdsloven har det blitt tydelig hvor sammenflettet loven er med de øvrige samfunnsforholdene. For dyrevelferdslovens utforming og virkning har samfunns- og landbruksøkonomiske forhold spilt en avgjørende rolle, sammen med normer rundt dyrevelferd og myndighetenes næringspolitikk. Både rettens definisjon av dyr som eiendom, landbrukets forutsetning om husdyr som en økonomisk ressurs, og en næringspolitikk som beskytter husdyrprodusentenes næringsgrunnlag (bruk av dyreeiendom) virker alle i samme retning: de

rangerer økonomiske interesser over dyrenes interesser. De tre forholdene forsterker og opprettholder hverandre fordi de alle trekker i samme retning. Dyrevelferdsloven bidrar til å rettmessiggjøre disse forholdene og legitimere at husdyrnæringens interesser beskyttes i større grad enn dyrs interesser.

Det noen kaller misbruk av dyr framstår som legitim bruk av dyr for andre. Hva kan forklare slike forskjeller? I denne oppgaven argumenterer jeg for at trekk ved moderniteten og den rasjonelle tankegangens dominans svekker og fjerner menneskers moralske hemninger, reaksjoner og ansvar overfor de lidelsene som samfunnet og enkeltmennesker er med på å opprettholde for dyr. Summen av lovens virkning, i tillegg til spesiesismen som spores i myndighetssynet og de mange fysiske og sosiale mekanismene som fremmedgjør dyrs lidelse for mennesker, bidrar til at status quo fortsatt tas for gitt og kan fortsette forholdsvis uforstyrret.

8.2 Avsluttende refleksjoner

Er det ikke på tide at naturen og dyrene gis et bedre vern mot overgrep, ødeleggelse og utryddelse? Et rettssystem som anerkjenner dyrs rettigheter, krever en omfattende holdningsendring i samfunnet. I dag virker lovverket i stor grad reproduserende for status quo, ved legitimering av den institusjonaliserte utnyttelsen av dyr. Rettens definisjon av dyr som eiendom har, i tillegg til sine praktiske og økonomiske konsekvenser, normgivende funksjoner. I boken *Should Trees Have Standing?* viser Christopher D. Stone (i Striwing 1998: 26) til at hver gang det fremmes forslag om at rettigheter bør tilkjennes en mottaker uten rettigheter, så framstår forslaget som obskurt, skremmende eller latterlig. Delvis skyldes slike reaksjoner at vi som selv har rettigheter ikke kan se de som er uten rettigheter som annet enn ting som er til for vårt eget bruk, ifølge Stone. Imidlertid sies det at enhver sosial bevegelse med moralske siktemål må gjennomgå tre stadier: latterliggjøring, diskusjon og aksept. Lisa Gålmark (1997: 5) mener dette er noe både kvinne- og miljøbevegelsen har måttet erfare. Hun viser til at spørsmålet om hvordan vi mennesker skal forholde oss til andre dyrearter har presset seg fram til i økende grad å bli diskutert i samfunnet. Gålmark mener bevegelsen vi i dag omtaler som dyrerettighetsbevegelsen ikke lenger befinner seg på det første stadiet, og viser til at spørsmål om dyrs rettigheter innen

flere anglosaksiske land¹¹² har rukket å bevege seg fra marginale diskusjoner til å gis plass blant andre viktige samfunnsspørsmål (Gålmark 1997: 5).

Jeg mener det er på høy tid å stille systematiske spørsmål ved våre etablerte normer for relasjonen til de andre dyrene, og miljøet vi alle avhenger av. Den forholdsvis nye fagretningen *grønn kriminologi* gjenspeiler at diskusjoner om den pine og de skader vi påfører dyrene og miljøet begynner å behandles systematisk innen academia. Grønn kriminologi kan defineres som studiet av skader og pine som rammer menneskeheten, miljøet og dyrene – som resultat av mektige institusjoners (for eksempel myndigheter, transnasjonale selskaper, militærenheter) eller vanlige folks handlinger (Beirne 2007: xiii): Med utgangspunkt i studier av pine og skade kan man utvide forskningsfeltet til også å omfatte de handlingene som ikke er forbudt ved lov, slik at forskningen ikke begrenses eller styres av rettens definisjoner. Den belgiske kriminologen Geertrui Cazaux mener vi trenger en ikke-spesiesistisk kriminologi med utgangspunkt i den grønne kriminologien:

The project of a non-speciesist¹¹³ criminology attempts to transcend the mere incorporation of human-animal relationships. [A] non-speciesist criminology exactly seeks to scrutinize those instances in which animals have to endure pain or suffering, or in which their welfare is otherwise impaired through human acts: instances which are brought together under the multifaceted dome of "animal abuse". (Cazaux 2007: 88)

Norske stemmer gjør seg også gjeldende i debatten. Kriminologene Guri Larsen og Ragnhild Sollund har tydeligst satt disse temaene på dagsorden i (og utenfor) kriminologien, men også i andre fagdisipliner vises en voksende interesse for å granske og endre den hegemoniske oppfatningen av dyr og natur som varer – objekter som rangeres ut ifra deres markedsverdi heller enn deres iboende verdi. I en kronikk fra 2009¹¹⁴ uttrykker filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen at naturens ukrenkelige rettigheter må stå over retten til å rasere den. Vetlesen fokuserer på miljøkrisen og mener grunnloven bør endres, slik Ecuador nylig gjorde som første nasjon i verden, slik at loven anerkjenner legalt effektive rettigheter for økosystemer. Domestiserte

¹¹² Gålmark henviser først og fremst til Storbritannia, Australia og USA (Gålmark 1997:5).

¹¹³ Non-speciesist oversettes til ikke-spesiesistisk. Mer om spesiesisme i kapittel 7.3.

¹¹⁴ Kronikk i Klassekampen, 24. mars 2009.

produksjonsdyr er ikke en del av naturlige økosystemer, men Vetlesens poeng gjenspeiler argumentene for at flere enn mennesker bør være rettighetshavere:

Til nå har naturen [...] vært gjenstand for en eiendomslovgivning som har gitt eierne lov til å utbytte og ødelegge den for egne hensikter. I økonomisk henseende bokføres hugst av regnskog med avskoging som konsekvens, som et positivt bidrag til landets BNP; som ren inntektsgivende virksomhet. At rikdom slik er tuftet på ødeleggelse er direkte irrelevant.

Vetlesen fortsetter med å vise til at eksisterende lovgivning hviler på premisset om at én art – mennesket – har suverene rettigheter overfor alle andre arter, og at mennesket med loven i hånd har erklært og utagert sin rett til å sette hensynet til seg selv over hensynet til alle andre arter. Vetlesen avslutter kronikken med å vise til at tiden nå er overmoden for å utvide lovverkets tilkjennelse av rettigheter til å gjelde utover menneskearten. Jeg stiller meg bak Vetlesens standpunkt og ser med spenning og forhåpning på den videre utviklingen av en ikke-spesiesistisk grønn kriminologi.

Litteraturliste

- Adresseavisen (11.11.2008): "Bare 857 bruk nedlagt siste år". Side 30. Asbjørn Gravaas (artikkelforfatter).
- Aftenposten, morgen (27.11.2000): "Varsler ny debatt om dyrevern". Side 4. Nazneen Khan (artikkelforfatter).
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdagen*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Andenæs, Kristian (2003): *Retts sosiologi – en kort innføring i retts sosiologien og dens problemstillinger* i Stensilserien nr. 94. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi.
- Animalia (2008): "Ny lov om dyrevelferd – høringsuttalelse". Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra Animalia. Datert 15.2.2008.
- Animalia (2009): "Om Animalia – Styrker norsk kjøtt- og eggproduksjon langs hele verdikjeden". URL: <http://www.animalia.no/Om-Animalia> [Lesedato: 3.3.2009].
- Aubert, Wilhelm (1982): *Retts sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Banakar, Reza (1998): "The Identity Crisis of a 'Stepchild'" i *Reflections on the Paradigmatic Deficiencies of Sociology of Law*. Retfærd nr. 81/1998 side 3-21.
- Bauman, Zygmunt (2005): *Moderniteten og holocaust*. Oslo: Vidarforlaget.
- Beirne, Piers (2007): *Issues in green criminology*. Piers Bierne og Nigels South (red.). UK: Willan Publishing.
- Børresen, Bergljot (2000): "Menneskets medfødte forutsetninger som vertskap for produksjonsdyr" i *Dyre etikk*. Andreas Føllesdal (red.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Cazaux, Geertrui (2007): "Labelling Animal: Non-speciesist Criminology and Techniques to Identify Other Animals" i *Issues in green criminology*. Piers Bierne og Nigels South (red.). UK: Willan Publishing.
- Christensen, Jens Peter (2007): "Fullmaktslover" i *Statsvitenskapelig leksikon*. Øivind Østerud (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Cohen, Stanley (2002): *Folk devils and moral panics*. London-New York: Routledge.
- Dalberg-Larsen, Jørgen (1999): *Lovene og livet – en retts sosiologisk grundbok*. Danmark: Akademisk forlag.
- Departementenes servicesenter (2008): "Norske regjeringer siden 1945". URL: http://www.regjeringen.no/nb/om_regjeringen/tidligere/oversikt/ministerier_regjeringer/n

- [yre_tid/regjeringer.html?id=438715&epslanguage=NO](http://www.regjeringen.no/tema/dyrevelferd/tyderegjeringer.html?id=438715&epslanguage=NO) [Lesedato: 6.1.2008].
- Dyrebeskyttelsen Norge (2009): "Vedtekter for Dyrebeskyttelsen Norge med underavdelinger" URL: <http://www.dyrebeskyttelsen.no/organisasjon/vedtekter.shtml> [Lesedato: 3.3.2009].
- Dyrevelferdsloven i Odelstinget (27.4.2009): "Referat fra Odelstinget: Møte mandag 27. april 2009". URL: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Odelstinget/2008-2009/090427/> [Lesedato: 5.5.2009]
- Dyrevernalliansen (2008): "Svar på høring om ny lov om dyrevelferd". Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra Dyrevernalliansen. Datert 16.2.2008.
- Dyrevernalliansen (2009): "Dyrevernalliansens prinsipper". URL: http://www.dyrevern.no/om_oss [Lesedato: 3.3.2009].
- Dunayer, Joan (2004): *Speciesism*. Derwood, Maryland: Ryce Publishing.
- Eidsivating lagmannsrett (1999): "Dom avsagt 15. desember 1999 på Hamar" i Ankesak nr. 99-00306 A og 99-00307 A.
- Flick, Uwe (2002): *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Francione, Gary L. (1995): *Animals, Property, and the Law*. Philadelphia: Temple University Press.
- Francione, Gary L. (2008): *Animals as persons – Essays on the abolition of animal exploitation*. New York: Colombia University Press.
- Frøslie, Arne (2000): "At dyr ikke skal lide i utrensmål – Om dyrevernlovens hovedparagraf" i *Dyreetik*. Andreas Føllesdal (red.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Geno (2009): "Om Geno". URL: <http://geno.no/Om-Geno> [Lesedato: 16.4.2009].
- Gålmark, Lisa (1997): *Djur och människor: En antologi i djuretik*. Lisa Gålmark (red.). Falun: Bokförlaget Nye Doga.
- Helsetjenesten for storfe (2009): "Hva er helsetjenesten for storfe?" URL: <http://storfehelse.tine.no/page?id=109> [Lesedato: 16.4.2009].
- Hyden, Håkan (2002): *Normvetenskap*. Sverige: Lund Universitet.
- Høring Ot. Prp. 15 (2009): "Åpen høring om lov om dyrevelferd". Høringsmøte overført via web- tv. URL: <http://www20.nrk.no/stortingetwebtv/avspiller.aspx?meny=arkiv&forelder=2756&kategori=6122 &id=455678> [Lesedato: 26.3.2009].

- Innst. O. nr. 56 (2008-2009): *Innstilling fra næringskomiteen om lov om dyrevelferd*. Innstilling til Odelstinget fra næringskomiteen.
- Innst. S. nr. 226 (2002-2003): *Innstilling fra næringskomiteen om dyrehold og dyrevelferd*. Stortingets næringskomite.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (2008): *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Kalleberg, Ragnvald (2004): "Kvalitative metoder" i *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2008): *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg/Stockholm: Vertigo Forlag.
- Landbruksdepartementet (29.1.2001): "Stortingsmelding om dyrehold og dyrever". Brev fra Landbruksdepartementet til Statens Dyrehelsetilsyn av 29.1.2001.
- Landbruksdepartementet (2.3.2001): "Stortingsmelding om dyrehold og dyrevelferd – Oppnevning av styringsgruppe". Brev fra Landbruksdepartementet 2.2.2001
- Larsen, Guri (2002): "Behandling av dyr – et spørsmål om sivilisasjon?" i *Årsrapport 2002 for Institutt for kriminologi og rettssosiologi*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.
- Larsen, Guri (2003): *Dyrever eller samfunnsvern? Dyremishandling som lovbrudd og lovlydig handling*. Oslo: Unipub forlag.
- LMD [Landbruks- og matdepartementet] (16.11.2007): "Høring – Ny lov om dyrevelferd – alminnelig høring". Høringsbrev til lovutkast om ny lov om dyrevelferd av 16.11.2007.
- LMD [Landbruks- og matdepartementet] (2.12.2008): "Dyrevelferd: Dyrevelferdsloven klar for Stortinget". URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2008/des-08/dyr-dyrevelferdsloven-klar-for-stortinget.html?id=537738> [Lesedato: 12.1.2009].
- LMD [Landbruks- og matdepartementet] (2009): "Ansvarsområder". URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dep/ansvarsomraader.html?id=652> [Lesedato: 8.3.2009].
- LMD/FKD [Landbruks- og matdepartementet/ Fiskeri- og kystdepartementet] høringsnotat (2007): "Høringsnotat med utkast til ny lov om dyrevelferd". Oslo: Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet.
- Lov om dyrever (1974): *LOV-1974-12-20-73*. Landbruksdepartementet.
- Mastekaasa, Arne (2004): "Utvalg" i *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathiesen, Thomas (1982): *Makt och motmakt*. Göteborg: Bokforlaget Korpen.

- Mathiesen, Thomas (2005): *Retten i samfunnet*. Oslo: Pax forlag.
- Mattilsynet (2007): "Interessentdialogen dyrevernavn 2007". URL: http://www.mattilsynet.no/mattilsynet/multimedia/archive/00031/Interessentdialogen_31448a.ppt [Lesedato: 17.04.2009].
- Mattilsynet (2009): "Dyrevernavn". URL: <http://mattilsynet.no/dyrevernavn> [Lesedato: 3.3.2009].
- Moe, Sverre (1997): "Modernisme/postmodernisme" i *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Møen, Atle (2004): "Historisk materialisme" i *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nationen (29.11.2008): "Dyrevernavnemndene består". Side 6. Silje Sjursen Skiphamn (artikkelforfatter).
- Nationen (5.12.2008): "Nortura kjøper SPIS-slakteri". Side 10. Knut Herefoss (artikkelforfatter).
- Nesje, Marit (2008): *Dyrs rettsvern*. Masteroppgave i rettsvitenskap. Oslo: Institutt for offentlig rett.
- Neuman, Iver B. (2001): *Mening, materialitet og makt*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nibert, David (2002): *Animal Rights – Human Rights; Entanglements of oppression and liberation*. Lanham-Boulder-New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- NOAH (2008): *Dyrevelferdsloven 2008: Høringssvar fra NOAH – for dyrs rettigheter*. Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra NOAH – for dyrs rettigheter. Datert 15.2.2008.
- NOAH (2009): "NOAHs visjon". URL: <http://www.dyrsrettigheter.no/?module=Articles&action=ArticleFolder.publicOpenFolder&ID=346> [Lesedato: 3.3.2009].
- Nordby, Trond (2007): "Korporatisme" i *Statsvitenskapelig leksikon*. Øivind Østerud (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Norges Bondelag (2008): "Ny lov om dyrevelferd. Høringssvar fra Norges Bondelag". Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra Norges Bondelag. Datert 14.2.2008.
- Norges Bondelag (2009): "Vi får Norge til å gro!" URL: <http://www.bondelaget.no/om-bondelaget/category7.html> [Lesedato: 3.3.2009].
- Ot.prp. nr. 15 (2008-2009): *Om lov om dyrevelferd*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet.
- Palmer, Clare (2008): *Animal Rights*. Clare Palmer (red.). USA: Washington University

in St. Louis.

Patterson, Charles (2002): *Eternal Treblinka – Our Treatment of Animals and the Holocaust*. New York: Lantern Books.

Regan, Tom (1997): "Djurens Rättigheter" i *Djur & människor – en antologi i djuretik*. Lisa Gålmark (red.). Falun: Bokförlaget Nye Doxa.

Regan, Tom (2008): "The Case for Animal Rights" i *Animal Rights*. Clare Palmer (red.). USA: Washington University in St. Louis.

Repstad, Pål (2007): *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Roach Anleu, Sharyn L. (2000): *Law and social change*. London-Thousands Oaks-New Dehli: Sage Publications.

Rådet for dyreetikk (2008): "Høring om ny lov om dyrevelferd". Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra Rådet for dyreetikk. Datert 15.2.2008.

Rådet for dyreetikk (2009): "Mandat for rådet for dyreetikk". URL: <http://org.umb.no/etikktutvalget/> [Lesedato: 20.3.2009].

Sand, Inger-Johanne (1996): "Hva er den moderne retten? Niklas Luhmanns bidrag" i *Sosiologi i dag* 26, nummer 1/1996. Novus forlag.

Saugstad, Jens (2000): "Et kantiansk syn på dyrs moralske status" i *Dyreetikk*. Andreas Føllesdal (red.). Bergen: Fagbokforlaget.

Scheuer, Steen (2004): "Interessekonflikt" i *Sosiologisk leksikon*. Olav Korsnes, Heine Andersen og Thomas Brante (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Senterpartiet (2009): *Partiprogrammet 2005-2009: 6. Målrettet nærings- og nyskapingsspolitikk* URL: <http://produksjon.senterpartiet.no/article.php?articleID=34258> [Lesedato: 3.3.2009].

SIFO (2002): "Dyrevelferd i Norge 2002" i *Undersøkelse nr. 10 2002*. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.

SIFO (2005): "Dyrevelferd og matforbruk: En populasjonsstudie i 7 forskjellige land". Statens institutt for forbruksforskning. URL: <http://www.sifo.no/page/preview/preview/10178/61105.html> [Lesedato: 15.4.2009].

SIFO (2007): "Consumer Concerns Vary Widely in Europe". Unni Kjærnes (red.). URL:

- <http://www.welfarequality.net/everyone/37132/7/0/22> [Lesedato: 30.1.2008].
- SIFO (2009): "Om SIFO". URL: <http://www.sifo.no/page/SIFO//10336/10342> [Lesedato: 3.3.2009].
- Singer, Peter (1997): "Om djürens frigjörelse" i *Djur & människor – en antologi i djuretik*. Lisa Gålmark (red.). Falun: Bokförlaget Nye Doxa.
- Smart, Carol (1989): *Feminism and the Power of Law*. London: Routledge.
- Sollund, Ragnhild (2008): "Causes for Speciesism: Difference, Distance and Denial" i *Global Harms – Ecological Crime and Speciesism*. Ragnhild Sollund (red.). New York: Nova Science Publishers.
- Sorenson, John S. (2003): "*People Come First – Conceits of Antrophocentrism*" i *Culture of Prejudice*. Canada-New York-New South Wales: Broadview Press.
- SSB [Statistisk Sentralbyrå] (2008): *Landbruket i Norge 2007*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Statens dyrehelsetilsyn (27.1.2001): "Ang. Stortingsmelding om dyrevelferd". Notat til Ressursgruppas medlemmer fra Trond Slettbakk.
- Statens Landbruksforvaltning (2009): "Husdyrkonsesjon". URL: http://www.slf.dep.no/portal/page?_pageid=53,418494&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_d_i=-121&p_d_c=&p_d_v=1627 [Lesedato: 21.3.2009].
- Stavanger Aftenblad (27.10.2008): "Dette dyret vil flere flå". Side 8-9. Odd Philstrøm (artikkelforfatter).
- Stortinget (2009a): "Dyrehold og dyrevelferd – St.meld. nr. 12 (2002-2003), Innst. S. nr. 226 (2002-2003)". Stortingets Informasjonshjørne. URL: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=25304> [Lesedato: 7.12.2009].
- Stortinget (2009b): "Lov om dyrevelferd – Ot. Prp. 15 (2008-2009)". Stortingets Informasjonshjørne. URL: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=41337> [Lesedato: 9.12.2009].
- Stortinget (2009c): "Referat fra Møte 12. mai 2009". URL: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Lagtinget/2008-2009/090512/> [Lesedato: 13.5.2009].
- Stortingsf. nr. 200 [Forhandlinger i Stortinget nr. 200] (2003): *Møte tirsdag den 3. juni – Sak nr. 1 Innstilling fra næringskomiteen om dyrehold og dyrevelferd (Innst. S. nr. 226 (2002-2003), jf. St.meld. nr. 12 (2002-2003))*. Stortinget.

- Strand, Thomas Wistner (2004): *Kriminologi? Hva blir du da?* i Stensilserien nr. 99. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi.
- Striwing, Helena (1998): *Djur som brottsoffer*. Nora: Nya Doxa.
- St.meld. nr. 12 (2002-2003): *Om dyrehold og dyrevelferd*. Utgitt av Landbruksdepartementet. Oslo: Landbruksforlaget.
- St.prp. nr. 69 (2007-2008): *Om jordbruksoppkjøret 2008 – endringer i statsbudsjettet for 2008 m.m.* URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/2007-2008/stprp-nr-69-2007-2008-.html?id=515511> [Lesedato: 21.4.2009]. Landbruks- og matdepartementet.
- Svård, Per Anders (2008): "Protecting the Animals? An Abolitionist Critique of Animal Welfarism and Green Ideology" i *Global Harms – Ecological Crime and Speciesism*. Ragnhild Sollund (red.). New York: Nova Science Publishers.
- Thaagard, Tove (2002): *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorsen, Liv Emma (2001): *Hund! Fornuft og følelser*. Oslo: Pax Forlag.
- Tine (2009): "Om Tine". URL: <http://tine.no/page?id=148&key=115&rid=5> [Lesedato: 16.4.2009]
- Torfinn, Jacob (1999): *New Theories of Discourse*. Oxford-Massachussets: Blackwell Publishers.
- Torres, Bob (2007): *Making a Killing – The Political Economy of Animal Rights*. Oakland-Edinburgh-West Virginia: AK Press.
- Trost, Jan (2004): "Poststrukturalisme" i *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- TYR (2009): "Medlemskap i TYR". URL: <http://www.tyr.no/6510/> [Lesedato: 16.4.09].
- UMB [Universitetet for Miljø- og Biovitenskap] (2008): "Ny lov om dyrevelferd – høringsuttalelse fra UMB". Høringsinnspill om utkast til lov om dyrevelferd fra Universitet for miljø- biovitenskap, Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap. Datert 15.2.2008.
- UMB [Universitetet for Miljø- og Biovitenskap] (2009): "Om IHA". URL: <http://www.umb.no/iha/artikkel/om-ih> [Lesedato: 11.5.2009].
- Vialles, Noelle (1994): *Animal To Edible*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max (2005): *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

- Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerberg, Dag (1997): *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Østerberg, Dag (2004): "Institusjon" i *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østlendingen (2009): "Ny dyrevernlov skal styrke dyra sine rettigheter". Kjetil Brorson Dahl (artikkelforfatter) URL: <http://www.ostlendingen.no/article/20090506/NYHETER14/727287498> [Lesedato: 13.5.2009].
- Aas, Katja Franko (2004): *Globalization & Crime*. London: Sage Publications.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven: 46 663.

Vedlegg

Vedlegg 1: Infobrev (2 sider)

Rune Ellefsen
Postboks 36 St Olavs plass
0136Oslo

Norges Pelsdyravslag
Postadresse Postboks 175 Økern
0509 Oslo

Oslo, 19.8.2008

Forespørsel om intervju vedrørende dyrevelferdsloven

Jeg jobber for tiden med en masteravhandling i retts sosiologi, på Juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo. Tema for masteroppgaven er den nye loven om dyrevelferd (spesielt § 3), hvordan bestemmelsene begrunnes og hvilke syn på bestemmelser som framkommer i offentlige dokumenter og gjennom intervjuer med de involverte partene. Jeg vil i denne sammenhengen svært gjerne intervju en fra din organisasjon om syn på lovutkastet til dyrevelferdsloven generelt og utkastets § 3 spesielt.

Beskrivelse av prosjektet

Dyrevernloven av 1974 er nå under revisjon og arbeidet med en ny lov er i gang. I utkastet til ny "lov om dyrevelferd" (2007), § 3 fremgår det at "Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger". Jeg er spesielt interessert i hvordan "unødige påkjenninger og belastninger" forstås og fortolkes.

Oppgaven tar utgangspunkt i "Stortingsmelding om dyrehold og dyrevelferd" (2002-2003), stortingsdokumenter, utkastet til ny "Lov om dyrevelferd" (2008) samt høringsuttalelser til lovforslaget, offentlige dokumenter og intervjuer med representanter fra departementet, næringsorganisasjonene, dyrevernor organisasjonene og forhåpentligvis Stortingets næringskomite. Oppgaven vil belyse intervjudata og offentlige dokumenter ut ifra teoretiske forståelsesrammer. Teoridelen skal bidra til å gi en forståelse av ulike posisjoner og hva godt dyrevern innebærer og betyr. Samtidig skal det aktuelle lovverkets funksjoner diskuteres ved hjelp av ulike retts sosiologiske perspektiver.

Praktisk i forbindelse med intervju

Masterprosjektet er meldt (jfr. meldeplikten) til Personvernombudet for Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Prosjektet avsluttes 1.6.2009. Lydopptak slettes og alle data

anonymiseres senest ved prosjektslutt. Intervjuene behandles i tråd med forskningsetiske retningslinjer og med en forutsetning om informert samtykke. Det er frivillig å delta i studien. Dere kan når som helst, og uten å oppgi noen grunn, trekke samtykket til å delta i studien. Dersom dere ønsker å delta, undertegner dere samtykkeerklæringen på neste side og leverer det under intervjuet. Om dere nå sier ja til å delta, kan dere likevel trekke tilbake samtykket på et senere tidspunkt. Intervjuet vil sannsynligvis ta mellom 1-2 timer. Vi kan møtes der hvor det er mest praktisk for dere (i nærheten av Oslo).

Ved spørsmål, ta vennligst kontakt med undertegnede på telefon: XXXXXXXX eller via e-post: rune.ellefsen@student.jus.uio.no. Dere kan kontakte veileder for prosjektet Guri Larsen, professor ved institutt for kriminologi og rettssosiologi på telefon: XXXXXXXX eller e-post: guri.larsen@jus.uio.no

Jeg håper med dette at en fra din organisasjon er interessert i å bli intervjuet og slik være behjelpelig med å få fram mest mulig bredde i synet på den nye dyrevelferdsloven. Vennligst gi tilbakemelding til undertegnede (via kontaktinformasjonen over). Dersom jeg ikke har hørt fra dere innen 1. september vil jeg forsøke å ta kontakt per telefon og e-post, for å forsikre meg om at dere har mottatt forespørselen.

Vennlig hilsen

Rune Ellefsen

Masterstudent ved Institutt for rettssosiologi og kriminologi, Universitet i Oslo

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om studiet og ønsker å stille til intervju.

Sted og dato:.....

Signatur:.....

Signaturhaver representerer organisasjonen/institusjonen:.....

Samtykkeerklæringen signeres av den som ønsker å stille til intervju. Samtykkeerklæringen leveres under intervjuet. Dere kan når som helst, og uten å oppgi noen grunn, trekke tilbake samtykket til å delta i studien.

Vedlegg 2: Intervjuguide (5 sider)

Intervjuguide

Informasjonsdelen

1. Gjennomgang av infoskrivet og prosjektet.
2. Informasjon om informert samtykke og muligheten for å trekke seg, samt om taushetsplikten, melding til NSD, lydopptak og forskningsetiske regler for behandling av innsamlet data.
3. Spørsmål fra informanten?

Intervjudelen

Om informanten og organisasjonen som representeres

Navn:

Alder:

Kjønn:

Representerer hvilken organisasjon?

Stilling i organisasjonen?

Hvor lenge har du jobbet i organisasjonen?

Generelt om organisasjonen

Organisasjonens hovedformål?

Hvordan vurderer du din egen rolle i forhold til arbeidet for dyrevelferd?

Hvordan vurderer du/organisasjonen påvirkningsmuligheten overfor myndigheter, næringen, allmennheten og andre?

Har du/organisasjonen registrert endringer i folks forventninger og krav til hvordan vi behandler dyrene innen ditt arbeidsfelt? Hva kan endringene i så fall skyldes?

Hvordan har holdningsendringer påvirket ditt/organisasjonens arbeid?

Dyrevelferdslovens § 3

På hvilke måter har du/organisasjonen jobbet i forhold til den nye dyrevelferdsloven?

Er det noe dere har reagert på ifht. arbeidet i forkant av lovutkastet, når det gjelder nedsetting av arbeidsgrupper og utvalg? Jeg tenker på sammensetning, utredninger osv.

Hva vil du/ organisasjonen framheve som spesielt positivt i utkastet til dyrevelferdslov?

Er det noe du/ organisasjonen oppfatter som negativt eller noe du er uenig i?

Savner du/organisasjonen noe i lovutkastet?

Formålsparagrafen i lovutkastet sier lovens formål er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. Hva legger du/organisasjonen i begrepet dyrevelferd?

Hva innebærer respekt for dyr?

Hva tenker du om innholdet i den nye dyrevelferdslovens § 3?

Hva anser du/organisasjonen som ”unødige påkjenninger og belastninger”. Gi gjerne eksempler.

Hva kan defineres som ”nødvendige påkjenninger og belastninger”? Gi gjerne eksempler.

Hva mener du/organisasjonen om at lovutkastets formålsparagraf går bort fra att dyrene skal ”vernes” (i dyrevernloven) og heller setter velferd (i dyrevelferdsloven) i fokus?

I Dyrevernmeldingen (fra 2002-2003) sies det at en målsetting for gjennomgang av nåværende lov skal være å presisere dyrs status og rettigheter. Hvordan vurderer du/dere dyrenes status og rettigheter?

Er dyrs rettslige status presisert godt nok i utkastet til dyrevelferdsloven? I så fall; hvorfor – hvorfor ikke?

Både i dyrevernmeldingen og det nye lovutkastet tillegges dyrene egenverdi, som skal gjelde uavhengig av dyrenes nytteverdi for oss mennesker. Hva mener du/organisasjonen om dette? Kan det få noen konsekvenser for hold av produksjonsdyr? Bør det få konsekvenser?

Hva legger du/organisasjonen i begrepet om dyrenes egenverdi?

Sett samlet, hvilke praktiske konsekvenser kan de foreslåtte endringene i den nye dyrevelferdsloven som vi har snakket om medføre? Overgang fra vern til velferd, framheving av dyrenes egenverdi og respekt for dyr.

Forholdet: Økonomi – dyrevelferd

Kan du si hva du/organisasjonen mener om forholdet mellom økonomi og dyrevelferd i landbruket?

Er det områder der du/organisasjonen mener at de økonomiske hensyn og hensyn til dyrevelferd sammenfaller? Hvilke?

Er det områder hvor det er motsetning? Hvilke?

Hva er avgjørende for å kunne ivareta en lønnsom produksjon og god dyrevelferd på en og samme tid? Gi gjerne eksempler.

En del av spørsmålene jeg har stilt her handler om avveininger mellom økonomiske hensyn og hensyn til dyrevelferd i den nye loven. Hvilke utfordringer ser du for denne type avveininger i fremtiden?

Hvem kan sies å ha ansvaret for hvilken retning utviklingen tar? Politikere, økonomien/markedet, forbrukerne/allmennheten eller andre?

Departementet sier at det er argumentert for at dagens lov ikke er grunnet i hensyn til dyrene, og at det dermed er tvil om hvilke interesser loven er ment å beskytte. Hvilke interesser er loven ment å beskytte?

Generelt om dyrevelferdsloven/dyrevern

Hvordan ser det ideelle produksjonsdyreholdet ut?

Noen spesielt positive forhold innen norsk hold av produksjonsdyr i dag?

Noen spesielt negative forhold innen norsk hold av produksjonsdyr i dag?

Hvordan syntes du/organisasjonen at kontrollapparatet som skal forvalte dyrevernloven fungerer i dag? Noe som burde vært annerledes? Gi gjerne eksempler.

Hva kan være effektive tiltak for å motvirke dyretragedier og lidelse eller påkjenning for dyr?

Ifht. Kontrollapparatet: Er det ulike resultater/utfordringer i oppfølging av dyrevernssaker som involverer privatpersoner og firmaer eller institusjoner? Hva kan ulikheter skyldes?

Hva er mest avgjørende for dyrevelferden? Er det økonomien, lovverket, forbrukerne og allmennheten, produsentene og bøndene eller hvordan loven forvaltes (kontroll v/Mattilsynet)?

Kan du si noe om positive konsekvenser av utkastet til dyrevelferdslov for ditt/deres arbeid, med utgangspunkt i ditt/organisasjonens formål?

Kan du si noe om negative konsekvenser av utkastet til dyrevelferdslov for ditt/deres arbeid, med utgangspunkt i ditt/organisasjonens formål?

. Lovutkastet: "Gjeldende lov er uklar med hensyn til spørsmålet om hvem loven primært beskytter" Departementet sier at det fra mange hold er hevdet at gjeldende lov ikke begrunnet i

hensyn til dyrene?” Hvilke hensyn kan i så fall loven være begrunnet i?

. Om vi tar et lite tilbakeblikk; er dyrevelferden bedre i dag enn for 20-30 år siden? I så fall; hva skyldes forbedringene? Gi gjerne eksempler.

Hvilke store utviklingstrekk ser du for deg i årene framover, med blick på krav om mer effektiv produksjon og økende hensyn til dyrevelferden?

. Er det noe i forbindelse med de tingene vi har snakket om her som du gjerne ville bli spurt om? Noe du gjerne vil presisere eller si før vi avslutter?